

**EDEBİYAT EĞİTİMCİSİ OLARAK
AHMET HAMDİ TANPINAR**

Melek Şeyma Ulu

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

Mayıs, 2019

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren tezdən fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı : Melek Şeyma

Soyadı : ULUSU

Bölümü : Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi

İmza :

Teslim tarihi : 30/05/2019

TEZİN

Türkçe Adı : Edebiyat Eğitmcisi Olarak Ahmet Hamdi Tanpınar

İngilizce Adı : As a Literature Educator Ahmet Hamdi Tanpınar

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Melek Şeyma ULUSU

JÜRİ ONAY SAYFASI

Melek Şeyma ULUSU tarafından hazırlanan “EDEBİYAT EĞİTİMCİSİ OLARAK AHMET HAMDİ TANPINAR” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Gazi Üniversitesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Halil ÇELTİK

(Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi)

Başkan: Prof. Dr. Mustafa KURT

(Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi)

Üye: Doç. Dr. Fatih SAKALLI

(Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)

Tez Savunma Tarihi: 30/05/2019

Bu tezin Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Selma YEL

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

TEŞEKKÜR

Tez çalışmamın her aşamasında değerli fikirleriyle bana rehberlik eden ve beni çalışmaya sevk eden hocam, danışmanım Sayın Prof. Dr. Halil ÇELTİK'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmalarım boyunca maddi manevi destekleriyle beni yalnız bırakmayan aileme ve eşime teşekkür ederim.

EDEBİYAT EĞİTİMCİSİ OLARAK AHMET HAMDİ TANPINAR

Yüksek Lisans Tezi

Melek Şeyma ULUSU

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

Mayıs 2019

ÖZ

Edebiyat, toplumun yapısını şekillendiren unsurlardandır. Her ne kadar eski değeri kaybolmuş gibi görünse de edebiyatın insana kazandırdıkları yönünden en önemli sanat dallarından biri olduğu herkesçe kabul edilebilir bir gerçektir. Edebiyat, kültürümüzü çağlar ötesine aktaracak zenginlikte bir sanat dalıdır; değerlerimizin devamlılığını sürdürebilmesi için en önemli yardımcılardan birisidir. Değerlerin devamlılığı edebiyat vasıtasıyla sağlanabilir ancak bu noktada edebiyatın devamlılığının nasıl sağlanacağı sorusu akıllara gelir. Bu sorunun yanıtı muhakkak ki eğitim olacaktır. Edebiyatın eğitimi ve öğrencilere aktarılması bizim için son derece mühimdir. Edebiyat eğitiminde hangi yöntemlerin ya da hangi anlatım tekniklerinin benimseneceği önem arz eder. Çoğu edebiyat eğitimcisi, öğrencileri metinlerle karşı karşıya getirerek anlama ve yorumlama üzerinde çalışmayı tercih eder. Böylelikle öğrenci doğrudan çıkarım yapabilecektir. Son yıllarda öne sürülen yapılandırmacı eğitim yaklaşımının da edebiyat eğitiminde ne kadar kullanıldığı ve başarıya ne ölçüde ulaştığı tartışma konusudur. Günümüzdeki edebiyat eğitiminin amacını değerlendirdiğimizde bu eğitimin edebî dönemlerin ve edebî şahsiyetlerin öğretimi çerçevesinde sınırlı kaldığını söyleyebiliriz. Bu amaçlarının dışında insanlara estetik zevkler aşılama boyutu hem yöneticiler hem de edebiyat eğitimcileri tarafından göz ardı edilmiştir. Tanpınar ise derslerinde kullandığı sanatkârane üslubu ile öğretimin yanında estetik zevklerin kazanımına da destek olur. Bu araştırma Ahmet Hamdi Tanpınar'ın edebiyat eğitimi konusundaki görüşlerini içermektedir. Yıllarca hem lisede hem üniversitede edebiyat

öğretmenliği yapmış Tanpınar; sıradan öğretim yöntemlerinin dışında, çağrışım zincirleri doğrultusunda bir anlatım seçtiği için ve edebiyatla sanatı iç içe sunduğu için bu araştırmaya konu olmuştur.

Anahtar Kelimeler : Ahmet Hamdi Tanpınar, Edebiyat, Edebiyat Eğitimi.

Sayfa Adedi : XIII + 113

Danışman : Prof. Dr. Halil ÇELTİK

AS A LITERATURE EDUCATOR AHMET HAMDİ TANPINAR

Master's Thesis

Melek Şeyma ULUSU

GAZİ UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF EDUCATIONAL SCIENCES

May 2019

ABSTRACT

Literature is one of the factors shaping structure of society. Even though its old value seems lost, it's admitted that literature is one of the most important art branches because of the things literature brings to one. Literature is a wealthy art branch that will transfer our culture beyond the ages, and also is one of the most important assistants for our values to keep the continuity of them. The continuity of values can be ensured by literature but herein the question how to ensure the continuity of literature comes to the minds. The answer of the question will certainly be education. The instruction of literature and transferring to the students are extremely important for us. In literature education which methods or which expression techniques will be used have big importance. Many literature educationalists prefer working on comprehension and explication by making students to face the texts. In this way, student can make a inference directly. It is on issue of conflict how much the constructivist educational approach that has been put forward recently is applied and how much it has reached success. When we evaluate the aim of today's literature education, we can say that this training stays limited about literary periods and teaching literary personalities. Beyond these aims, the point of providing esthetic pleasure to people has been ignored both by executives and also literature educationalists. As for Tanpınar, he supports gaining esthetic pleasure along with his artistic style used in his lessons. This research

includes the ideas of Ahmet Hamdi Tanpınar about literature education. Tanpınar who worked as a literature teacher both in high school and university, has become a subject for this research because except ordinary teaching methods, he chose an expression oriented connotation chains and introduced art and literature nested.

Keywords : Ahmet Hamdi Tanpınar, Literature, Literature Education.

Page Number : XIII + 113

Supervisor : Prof. Dr. Halil ÇELTİK

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU	i
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI	ii
JÜRİ ONAY SAYFASI.....	iii
TEŞEKKÜR.....	iv
ÖZ	v
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER.....	ix
SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ.....	xiii
BÖLÜM I	1
GİRİŞ.....	1
Problem Durumu	1
Çalışmanın Önemi	2
Çalışmanın Amacı.....	3
Araştırma Soruları.....	3
Sınırlılıklar.....	4
Varsayımlar	5
Tanımlar	5
Edebiyat	5
Eğitim	5
BÖLÜM II.....	7

YÖNTEM.....	7
Araştırmanın Modeli	7
Evren ve Örneklem	7
Verilerin Toplanması.....	7
Verilerin Analizi.....	8
BÖLÜM III	9
BULGULAR VE YORUM	9
Tanpınar'ın Hayatına Bakış	9
Ailesi	9
Doğumu ve Çocukluk Yılları	10
Kerkük Anıları	10
Aile Sıkıntıları	11
Dostları.....	12
Eğitimi.....	14
Mesleki Hayatı.....	14
Ölümü.....	16
Eserleri	16
<i>Romanları.....</i>	<i>17</i>
<i>Hikâyeleri.....</i>	<i>18</i>
<i>Araştırma ve İnceleme Yazıları.....</i>	<i>19</i>
<i>Şiirleri</i>	<i>19</i>
Tanpınar'a Göre Eğitim ve Edebiyat Eğitimi.....	21
Tanpınar'ın Edebiyatımız İçin Önemi.....	22
Tanpınar'ın Eğitimi Değerlendirmesi ve Dönemin Eğitim Sistemine Yönelik Fikirleri	23
<i>Lise Edebiyat Müfredatı Üzerine Görüşleri</i>	<i>27</i>
Tanpınar'a Göre Edebiyat Eğitiminin Önemi	30
Edebiyat Öğretmeni Olarak Tanpınar	32
<i>Öğrencilerinin Tanpınar'ın Edebiyat Eğitimciliği Üzerine Görüşleri.....</i>	<i>34</i>
<i>Mehmet Kaplan ve Tanpınar'ın Edebiyat Eğitimciliği</i>	<i>43</i>
<i>Öğrencilerinin Notları Doğrultusunda Tanpınar'ın Edebiyat Eğitimciliği</i>	<i>44</i>
Tanpınar'ın Edebiyat Eğitimciliğini Etkileyen Unsurlar	48

Sanatının Edebiyat Eğitimciliğine Yansıması	48
<i>Tanpınar'ın Öğretmenliğe ve Sanatçılığa Bakışı</i>	50
Hocalarının Edebiyat Eğitimciliğine Etkisi	52
Eski Edebiyat İle İlgili Görüşlerinin Edebiyat Eğitimciliğine Yansıması	56
Tanpınar'da Değişimin Edebiyat Eğitime Yansıması	59
Tanpınar'da Bütünlük Fikrinin Edebiyat Eğitimciliğine Yansıması.....	62
Bilim Adamı ve Araştırmacı Kimliğinin Edebiyat Eğitimciliğine Yansıması ..	63
<i>XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi</i>	64
Millî Düşüncenin Edebiyat Eğitimciliğine Yansıması	66
Tanpınar'ın Derslerinde Edebî Dönemlerin Anlatımı	67
Tanpınar'ın Derslerinde Şark - Garp Ayrımı	68
Eski Edebiyatın Öğretimi	69
Yeni Edebiyatın Öğretimi	71
<i>Tanzimat Dönemi</i>	73
<i>Servet-i Fünun Dönemi</i>	74
Tanpınar'ın Derslerinde Edebî Türlerin Anlatımı	75
Şiir	75
Roman	77
Tiyatro.....	80
Tanpınar'ın Derslerinde Edebî Şahsiyetlerin Anlatımı	82
Namık Kemal	83
Ziya Paşa	85
Ahmet Mithat Efendi	86
Yakup Kadri Karaosmanoğlu.....	87
Abdülhak Hamit Tarhan.....	87
Yahya Kemal	88
Tanpınar'ın Derslerinde Sık Karşılaşılan Kavramlar	90
Musiki.....	90
Kültür ve Dil	91
BÖLÜM IV	94
TARTIŞMA ve SONUÇ.....	94
Tartışma.....	94

Sonuç	94
KAYNAKLAR.....	100
EKLER.....	106

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

Çev.	: Çeviren
Dr.	: Doktor
Ord.	: Ordinaryüs
Prof.	: Profesör
s.	: Sayfa
TDK	: Türk Dil Kurumu
TYB	: Türkiye Yazarlar Birliği
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri
yy.	: Yüzyıl

BÖLÜM I

GİRİŞ

Problem Durumu

Cumhuriyet Dönemi'nde birçok şair ve yazar yetişmiştir fakat her okuyucu kitlesince değer verilecek ve beğenilecek müşterek isimlere ulaşmak elbette ki zor olmuştur. Tanpınar, her kesimce sanatsal birikimi, kültürel düzeyi kabul edilmiş ve cemiyetin ta kendisini anlatan ender yazarlardan olmuştur. O, bu sebepten her yönüyle incelenmeye değer bir edebiyat adamıdır. Tanpınar; tarih, psikoloji ve sosyolojiye de hâkimdir. Öğrencilerinin edebiyatın estetikle ilişkisini kurmasına yardımcı olur. Çoğu yazar gibi eserlerinde sadece hayal gücünü kullanan bir yazar olarak değil, Batılı yazarları ve sanatçıları da yakından tanıyan bir yazar olarak tanınır.

Ahmet Hamdi Tanpınar ile ilgili daha evvel yapılan akademik çalışmaların çoğu Tanpınar'ın eserlerini değerlendirmek ve bu eserlerin edebiyat dünyası için önemini ortaya koymak amacıyla yapılmıştır. Ancak Tanpınar'ın eğitimle, bilhassa edebiyat eğitimi ile bağdaşan görüşlerini içeren ayrıntılı bir araştırma yapılmamıştır. Tanpınar'ın eserleri ve onunla ilgili yapılan çalışmalar incelenerek edebiyat eğitimi alanında görüşlerini ortaya koymanın ehemmiyeti göz ardı edilemez. Ayrıca Tanpınar'ın edebiyat eğitimi için yıllarını verdiği göz önünde tutulacak olursa bu araştırmanın yapılması son derece gereklidir.

Çalışmanın Önemi

Bu çalışmanın önemi, edebiyat dünyası için Tanpınar'ın son derece önemli bir şahsiyet olmasıyla özdeşleştirilebilir. Çoğu öğrencisinin Tanpınar üzerine sanatkâr ve hoca tanımadığı, onunengin bilgi birikimini derslerine aktardığını belirttiği bilinmektedir.

Öğrencilerinin ya da onu tanıyanların Tanpınar'ı anlatımına göre Tanpınar'ın dünyasının renkliliği ve kültürü derslerine yansır. Çağrışımlarla zenginleştirilmiş ve kapsamı geniş anlatımı ile öğrencilerinin derslerinde not tutmakta zorlandığı ifade edilir. Bu anlatım tarzında Yahya Kemal'in yansımalarının olduğu belirtilir (Güven, 2014, s. 7).

Tanpınar'ın öğrencileri, Tanpınar'ın düşünce dünyasına kapılıp giderler ve onun açtığı yoldan devam ederler. Eşsiz bir eğitimci olduğu için öğrencileri, derslerindeki vakti onun kültüründen faydalanabilmek için yeterli görmezler; ders dışı zamanlarında Tanpınar'la sohbet edebilmek için hocalarını evinde de ziyaret ederler.

Tanpınar, Türk edebiyatı ve kültürüne damgasını vurmuş, edebiyat tenkitçiliğine yeni bir bakış kazandırmış bir araştırmacıdır. Kendinden önceki edebî araştırma metotlarından farklı bir teknik kullanmıştır. O, eski tahlil metotlarını değiştirmiş ve edebiyat tarihçiliğine özgün bakışı getirmiştir. Bu farklı duruşu Tanpınar'ın eğitimciliğine de yansımıştır. Onun için eğitim yalnızca üniversiteyi bitirmekten ibaret olmamıştır. Öğretmenliğe başladıktan sonra öğrenmeyi bırakmamış daima yeniliklere açık bir eğitimci olmuştur.

Tanpınar, hayat felsefesi açısından varoluşçu felsefeye yakındır. Kendini gerçekleştirme sorumluluğuyla hareket eder. Kendisini insanlığa karşı sorumlu hisseder. Varoluşçuluğa tamamen bağlı olduğu söylenemez ancak eserlerindeki ve sanatındaki muhteşemlik bu sorumluluk bilincinden gelir (İnci, 2010, s. 83). Bu mesuliyet bilinciyle hareket eden bir şahsiyet elbette ki öğrencilerine karşı da kendini sorumlu hisseder ve eğitimin verimliliğinin artması için fikirler sunar. Tanpınar (2006)'ın belirttiği üzere “Yani evvelâ memleketi bilelim, onun ihtiyaç ve imkânlarına göre mıntikalara ayıralım, bu ihtiyaçları karşılayacak insan yetiştirmeyi hedef turalım. Zaten millî eğitimden de bunu anlarım. Yoksa çocuğumuzu yedi yaşından yirmi bir yaşına kadar zamanında bir nevi öğretim baremine bağlamayı değil” (s. 294).

Muhtelif yerlerde edebiyat öğretmenliği yapmış olan Tanpınar, bunun yanında estetik ve mitoloji gibi dersler de vermiş, ayrıca sanat tarihi hocalığı da yapmıştır. Hatta ondaki estetik düşüncenin kaynağını hocalık yıllarında aramak gerekir. Akün (1963)'ün de belirttiği gibi

“Güzel Sanatlar Akademisi'ndeki hocalığı da Ahmet Hamdi'ye plastik sanatların estetiği ve meseleleriyle çok yakından meşgul olma imkânını hazırlar” (s. 9).

Tanpınar'dan önce Türk edebiyatı derin, ince ve çok çeşitli görüşleri bir araya getiren bir anlayışla ele alınmamıştır. Onun üslubundaki incelik, edebî değeri göz ardı edilemeyecek kadar önemlidir. Aynı zamanda bir edebiyat tarihçisidir ve edebiyatın tarihini incelemek, edebiyat öğretimi açısından en büyük yol gösterici olacaktır. Okay (2000)'ın söylediği üzere “Tanpınar'ın edebiyat tarihi tek metoda bağlı kalmadan yazılmış yeni bir terkip anlayışının mahsulüdür. Sınırlandırılmamış bir metot anlayışı, metodu eserin ve çalışmanın tabii akışı içinde kendisi belirleyecektir” (s. 43). Tanpınar bu yönüyle kendisini dikkatle okuyanların zihninde yeni ufuklar açacak bir yazardır. Tanpınar'ın edebiyat tarihçiliği, sanatkâr üslubu ve estetik bakış açısı onun eğitim anlayışı ile de bütünleştirilerek değerlendirilmelidir.

Türk edebiyatında şiir, hikâye, roman, deneme, tenkit ve edebiyat tarihi olmak üzere bir hayli eseri olan bu mümtaz şahsiyetin edebiyat eğitimine katkısı büyüktür. O yüzden bu çalışma, edebiyatın nesillere aktarımı ve öğretimi için önemi azımsanamayacak bir çalışma niteliğindedir.

Çalışmanın Amacı

Tanpınar; tarih, kültür, medeniyet, dil, din ve değişim gibi düşünce dünyamızın temel konularının yanı sıra eğitim hayatımızı ve gelişmemizin sürecini yakından incelemiş, aksayan yönleri tespit ederek bunları gidermek için kendine göre çözüm yolları sunmuştur. Bu çözüm yolları eğitimin kalitesini artırmak için tespit edilmeli, özellikle edebiyat eğitimi alanındaki görüşleri eğitim sistemine uyarlanarak daha kalıcı bir eğitim sağlanmalıdır. Bu çalışmanın amacı da Tanpınar'ın edebiyat dünyasına kazandırdığı eserlerin ve Tanpınar hakkında yapılan inceleme çalışmalarının değerlendirilerek onun edebiyat eğitimi üzerine görüşlerini ortaya koymaktır. Bu görüşler, bugünün edebiyat eğitimine ışık tutacak ve edebiyat eğitiminde etkili yöntemler geliştirebilmek için yol gösterecektir.

Araştırma Soruları

Ahmet Hamdi Tanpınar nasıl bir eğitimcidir?

Ahmet Hamdi Tanpınar'ı diğer eğitimcilerden farklı kılan yönleri nelerdir?

Ahmet Hamdi Tanpınar, edebiyat derslerinin anlatımında nasıl bir yöntem izler?

Ahmet Hamdi Tanpınar’a göre eski ve yeni edebiyatın edebiyat eğitimindeki yeri nedir?

Ahmet Hamdi Tanpınar’ın edebiyat eğitimciliğini etkileyen unsurlar nelerdir?

Ahmet Hamdi Tanpınar’ın edebî türleri, edebî dönemleri ve edebî şahsiyetleri anlatımı nasıldır?

Ahmet Hamdi Tanpınar’ın derslerinde sıkça karşılaşılan kavramlar nelerdir?

Sınırlılıklar

Bu çalışma “Bir Edebiyat Eğitimcisi Olarak Ahmet Hamdi Tanpınar” başlığı altında temellendirilmiş, Tanpınar’ın edebiyat eğitimine katkıları ve onun eğitim hakkındaki görüşleri ortaya çıkarılmıştır. Kavramsal çerçeve; Tanpınar’ın günümüze kadar yayımlanmış eserleri, onun hakkında yazılan eserler, ilgili bilgi şölenleri, hayatı ile ilgili ulaşacağımız veriler, öğrencilerinin ders notları ve Tanpınar’ın eğitime bakışı ile ilgili ulaşabileceğimiz diğer çalışmalar olarak sınırlı tutulmuştur.

Eğitim alanında, özellikle edebiyat eğitimi alanındaki görüşlerine çok geniş bir kaynak sahasından ulaşmamız mümkün değildir; çünkü o evvela şairliğini öne çıkarır. Bir dönem mebusluk da yapmış olan Tanpınar, mebusluğunun; hatta hocalığının bile ona sanatı için zaman kaybettirdiğini ima eder (Kerman, 2007, s. 220). Fakat edebiyat öğretmenliğinde takındığı özgün tarzıyla çoğu öğrencisini kendine hayran bırakan Tanpınar hocanın eğitimciliği (bilhassa edebiyat derslerindeki tutumu) muhakkak değerlendirilmelidir.

Bu araştırma bir biyografi taraması değildir. Bu nedenle Tanpınar’ın hayatı hakkında fazlaca teferruatlı bilgiler verilmemiş, hayatı hakkında gerekli bilgilere daha önce yapılmış araştırmalardan hareketle kısaca değinilmiş ve bu çalışmanın asıl konusu olan “Tanpınar’ın edebiyat öğretimi üzerine görüşleri” tespit edilmiştir. Çalışmanın diğer bölümlerinde ise Tanpınar’ın edebiyat öğretmenliğini etkileyen unsurlar ele alınmış; derslerinde bahsi geçen edebî şahsiyetlerden, edebî dönemlerden, türlerden ve kavramlardan kısımlar sunulmuştur. Tanpınar’ın derslerinde dağınık bir anlatımla karşılaşıldığı için hepsi ayrıntılı şekilde ele alınamamış, sık sık zikredilen edebî şahsiyetlerden, dönemlerden, türlerden ve kavramlardan örnekler aktarılmıştır.

Varsayımlar

Bu çalışmada yararlanılan Tanpınar'ın derslerinde öğrencileri tarafından tutulan ders notlarının, derslerde yazılanlar boyutunda kaldığı ve sonradan değişimlere, düzeltmelere uğramadan toparlanarak sunulduğu varsayılmıştır.

Tanımlar

Edebiyat

Edebiyat: olayların, duyguların, düşüncelerin ya da hayallerin dilin araç olarak kullanılmasıyla birlikte sözlü ve yazılı olarak ifade edilmesi olarak tanımlanabilir (Türk Dil Kurumu [TDK], 2011, s. 754). Edebiyat, malzemesi dil olan, kaynağı yaşananlar ve hayal gücü olan bir yaratıcılık ya da başka bir ifade biçimiyle bir sanat dalı olarak açıklanabilir (Aytaç, 2003, s. 9). Bir başka tanıma göre ise edebiyat yani dilsel sanat eseri, doğru bir okuma ile kendiliğinden kurulmuş kelime olarak nitelendirilir (Çoraklı & Sarı, 2002).

Köken olarak ise edebiyatın “edep” sözcüğünden geldiği bilinmektedir. Yani edebiyat edebe ait olan olarak kabul edilebilir. Kaynaklara bakıldığında “edebiyat” sözcüğünün tam anlamıyla dilde birçok yeniliğin görüldüğü Tanzimat Edebiyatı itibarıyla kullanılmaya başlandığı söylenebilir (Uçan, 2008, s. 16).

Eğitim

Eğitim: bireylerin, gençlerin ya da çocukların toplum içerisinde istenilen düzeye gelebilmeleri için, kişiliklerinin gelişimi için onlara yardım etme işidir. Bireylere yapılan bu yardım doğrudan ya da dolaylı olarak yapılabilir (TDK, 2011, s. 761).

Başka bir ifadeyle ise içinde bulunduğumuz çağa ve sosyal hayata uygun olarak davranışların şekillendirilmesidir. Eğitimin amacı sosyal hayata adapte olabilmek için insanları yönlendirmektir. Bu yönlendirme dönün değerlerini kaybetmeden insanları bugüne ve yarına hazırlamaktır. Kuram, araştırma ve teori bir eğitim sisteminde ilişki içinde olması gereken unsurlardır. Bu yönüyle bakıldığında bir birey, eğitime teoriler üreterek yani kuramcı kimliğiyle, araştırmacı kimliğiyle ve uygulayıcı (öğreticilik) boyutunda hizmet edebilir (Kavcar, 1999, s. 1).

Edebiyat ve eğitim arasında önemi göz ardı edilemeyecek derecede bir bağ olduğunu da söylemek doğru olur. Çünkü iki kavramın da insanla uğraştığı bilinmektedir. İnsanoğlunun yaşantısı hem eğitim hem de edebiyat alanında kendini gösterir. Edebiyat bir sanat olarak görülür, fayda amacı gütmeyen oluşturulur. Her ne kadar farklı kavramlar gibi görünse de zaman zaman edebiyatın, eğitimin amacına hizmet ettiği söylenebilir çünkü eğitici yönü olan edebî eserlerimiz mevcuttur.

BÖLÜM II

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Bu çalışmanın amacı edebiyat dünyası için önemli eserler vücuda getirmiş, edebiyat eğitimi için yıllarını vermiş olan Ahmet Hamdi Tanpınar'ın bir edebiyat eğitimcisi olarak değerlendirilmesi ve görüşlerinin ortaya konmasıdır. Bu kapsamda gerekli eserler incelenmiş ve taranmıştır. Bu çalışma, var olan bir durumu olduğu gibi ortaya koymayı hedef edinen bir çalışmadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde çalışmamızın modeli betimsel model olarak belirtilebilir.

Evren ve Örneklem

Bu çalışmanın evreni, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın edebiyat öğretmenliği üzerine görüş elde edilebilecek tüm eserlerdir. Ayrıca Tanpınar'la ilgili yapılmış çeşitli inceleme ve araştırmalar da bu evrene dâhil edilmiştir. Örneklem ise Tanpınar'ın bu inceleme ve eserlerden tespit edilen Türk Dili ve Edebiyatı eğitimiyle ilgili görüşleri, önerileri ve uygulamalarıdır.

Verilerin Toplanması

Bu araştırma, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın edebiyat eğitimi hakkındaki görüşlerinin değerlendirilmesi bakımından betimsel bir çalışma olduğu için nitel araştırma yöntemlerinden “literatür taraması” yöntemi kullanılmıştır. Bu amaçla Ahmet Hamdi

Tanpınar ile ilgili biyografik kaynaklar taranarak Tanpınar'ın hayatında çalışmamızın sınırlarına uygun veriler tespit edilmiştir. Edebiyat eğitimi ile ilgili görüşlerini belirlemek için Tanpınar'ın kendi eserleri incelenmiş, Tanpınar hakkında düzenlenen sempozyumlar gözden geçirilmiş, Tanpınar ile ilgili yapılan diğer çalışmalar taranmış, edebiyat öğretiminde Tanpınar'ın görüşlerinin diğer araştırmacılar tarafından nasıl değerlendirildiği tespit edilmiştir. Öğrencilerinin Tanpınar'ın edebiyat eğitimciliğini değerlendirmesi ele alınmış ve ders notları incelenerek birtakım verilere ulaşılmıştır. Tanpınar ile ilgili ulaşılabilecek yayımlanmış eserler bu kapsamda incelenmiş, yayımlanmamış eserler ya da süreli yayınlarda bulunan bilgiler ise kütüphanelerden temin edilmiş; Tanpınar'ın edebiyat eğitimiyle ilgili tespit, öneri ve uygulamaları ortaya konulmuştur.

Araştırma, Tanpınar'ın edebiyat eğitimi ile ilgili görüşleri hakkında bilgi veren materyalleri kapsamaktadır. Geçmişte derlenen ve bizim için birer veri kaynağı olan bu materyallerin, araştırmanın güvenilirliğini artırdığı düşünülmektedir.

Verilerin Analizi

Tanpınar hakkında yazılmış olan eserler, yapılan inceleme çalışmaları ve Tanpınar'ın kaleminden çıkmış eserler bu araştırma kapsamında incelendikten sonra Tanpınar'ın edebiyat eğitimiyle ilgili tespit edilen bilgiler genel olarak değerlendirilmiştir. Değerlendirilen bilgiler amaca uygun olarak tasnif edilmiş ve sıralanmıştır. Tanpınar'ın hayatı, edebiyatımızın için önemi, edebiyat eğitimi üzerine görüşleri, eğitimciliğini etkileyen unsurlar ve derslerinde edebiyatı kavratmak için kullandığı yöntemler belirlenmiştir.

Verilerin analizi neticesinde Tanpınar'ın eserleri değerlendirilirken ve eğitim ile ilgili görüşleri ortaya konulurken onun yazarlığının yanında eğitimci yönünün de unutulmaması gerektiğinin altı çizilmiştir. Bu çalışmada Tanpınar'ın yalnızca hayatı ya da eserleri edebî yönden incelenmemiştir. Edebiyat dünyasına katkısı öne çıkarılmış, eğitimci kimliği vurgulanmıştır.

BÖLÜM III

BULGULAR VE YORUM

Tanpınar'ın Hayatına Bakış

Bu çalışma dâhilinde Tanpınar'ın hayatıyla ilgili bilgilere derinlemesine yer verilmemiştir. Yaşamında onun eğitimci kimliğine tesir edecek unsurları belirlemek amacıyla hayatıyla ilgili kısa kısa bilgiler sunulmuştur. Hayatı; “ailesi, doğumu - çocukluk yılları, anıları, aile sıkıntıları, dostları, eğitimi, meslek hayatı, ölümü ve eserleri” başlıkları altında ele alınmıştır. Hayatıyla ilgili bu veriler, hem Tanpınar'ın kısaca tanınmasına yardımcı olacak hem de öğretmenliğine etki eden faktörleri ortaya koymakta yarar sağlayacaktır.

Ailesi

Babası 1852 tarihinde Batum'un Maçahel Nahiyesi'nde (bugün Artvin'in Borçka ilçesinde Camili Beldesi olarak geçer) dünyaya gelen ve medresede muallimlik yapan Mehmed Tahir Efendi'nin oğlu Hüseyin Fikri Efendi'dir. Ailesinin namı baba tarafından “Mızrakçioğlu” diye anılmış daha sonraları ise “Müftüzadeler” diye tanınmıştır. Çeşitli yerlerde yıllarca kadılık yaptıktan sonra Antalya kadısı iken emekli olan Hüseyin Fikri Efendi 1935 yılında vefat etmiştir. Annesi ise Trabzon'da “Kansızadeler” diye tanınan bir ailenin kızı olan Nesime Bahriye Hanım'dır. Nesime Bahriye Hanım, Bahriye Yüzbaşı Ahmet Bey'in kızıdır (Akün, 1960, s. 3).

Doğumu ve Çocukluk Yılları

23 Haziran 1901 tarihinde İstanbul Şehzadebaşı'nda dünyaya geldiğine hayatıyla ilgili yazılan kaynaklardan ulaşılabilir. Belki çok uzun süre yaşamamıştır ama doğduğu semt olan Şehzadebaşı, Tanpınar'da derin izler bırakmıştır. Yapılan araştırmalarla nüfus cüzdanı örneği incelenmiş ve nüfus kaydının bulunduğu ev tespit edilmiştir. Doğduğu evin bugünkü Atatürk Bulvarı ve Horhor Caddesi arasında bir adada Çamlık diye adlandırılan bir yerde olduğunu söylemek mümkündür. Yirminci yüzyılın ilk senesinde dünyaya gelen Tanpınar doğduğu evde ne kadar süreyle yaşamıştır, bu netleştirilememiştir (Okay, 2010, s. 22).

1902 Ağustos ayında Ergani Madeni sancağına tayin edilen ve burada iki buçuk yıl görev yapan babası, gittiği yerlere ailesini de götürmüştür. Tanpınar'ın ilk anılarının burada başladığı söylenebilir. Hüseyin Fikri Efendi, Ergani Madeni'nden sonraki üç senesini İstanbul'da geçirmiştir. 1908 yılında Hüseyin Fikri Efendi'nin tayini Sinop'a çıkmış ve akabinde Meşrutiyet ilan edilmiştir. Bu sıralarda yedi yaşlarında olan Tanpınar'ın buraya ait hayli hatırası mevcuttur. Ailesiyle beraber dolaşan Tanpınar'ın babası 1910 yılında Siirt'e gitmiştir (Okay, 2010a, s. 17). 1914 yılında yani Tanpınar on üç yaşlarında iken ailece Kerkük'e gidilmiştir. Hayatındaki en büyük acısını burada yaşayan Tanpınar, annesini Musul'da bir yolculuk sırasında tifüs yüzünden kaybetmiştir. Annesinin kaybı onun üzerinde derin izler bırakmıştır ("Annem İçin" şiiri annesinin ölümünden izler taşır). O sırada kendi sağlığının da bozulduğu ve ara ara tekrarlayan hummalara tutulduğu bilinmektedir. 1916 birinci teşrininde ise Antalya'ya gidilmiştir (Akün, 1960, s. 3).

Osmanlı'nın son dönemlerinde dünyaya gelen Tanpınar, babasının görevi sebebiyle çeşitli şehir ve kasabalarda çocukluğunu geçirmiştir. Osmanlı'nın bu zor dönemi Tanpınar'ın kendisinde de derinden hissedilmiştir. Babasının Sinop'ta görevdeyken zor zamanlar yaşaması Tanpınar'ın yaşamı boyunca kuşkulu bir hayat geçirmesine sebep olmuştur (Doğan, 2012a, s. 278).

Kerkük Anıları

Kerkük'e 1. Dünya savaşının bir iki gün öncesinde yani 1914 senesi Temmuz ayının başlarında giden Tanpınar'ın Kerkük anıları, savaş anıları ile birleşerek gün yüzüne çıkar. Tanpınar, Kerkük'teki savaş zamanlarını şu sözleriyle yansıtıyor:

Geçmiş günlerimiz gerçekten sararmış takvim yapraklarına benzer mi? Burasını bilmiyorum fakat Kerkük hatıralarımı çok defa bir yığın tek sütunlu resmî tebliğlerin arasından çekip çıkarırım. Memleket felaketini muhtelif cephelerde sükûnet var cümleleri altında örtmeğe çalışan tek sütun üzerine dizilmiş bu ajans haberleri bazen bir yığın karakol çarpışmalarının sonunda bir şehrin düştüğünü haber verirdi. Basra'nın, Bağdat'ın Erzurum'un düşüşünü böyle öğrenmiştik (Kaplan, 1983, s. 247).

Tanpınar'ın oturduğu evler Kerkük anılarının büyük kısmını oluşturur. Kerkük'te Korya tarafında olan üç farklı evde oturmuşlardır. Bu evlerden ilki daha önce şair Halide Nusret Hanım'ın babası Avnullah Kâzimi Bey'in oturduğu evdir. İkinci evleri, kış için daha müsait olan ve çarşıya, hükümet konağına daha yakın olan bir evdir. Üçüncü evleri ise şehre biraz daha yakınlaştıkları bir evdir. Bu üçüncü evlerinde ikametleri sırasında Tanpınar Musul'da Tifüs nedeniyle annesini kaybetmiş ve bu hazin kayıp anılarında derin izler bırakmıştır (Kaplan, 1983, s. 247). Kerkük'te halk edebiyatını iyi bilen büyükannesinin masallarını, ilahilerini, ninnilerini, türkülerini dinlemiş ve halk edebiyatına ilgisi doğmuştur. Onun fikrî ve estetik teşekkülünün ilk basamağı Kerkük hatıralarıdır. Daha sonra Akdeniz ve İstanbul yılları gelir. Akdeniz ona neşe verirken Kerkük'te yaşadığı yıllar ise ölüm duygusunu verir (Sağlık, 2006, s. 210).

Kerkük'te Tanpınar'la ilgili dikkati çeken şeylerden birisi okuma zevkinin bu zamanlarda bir tutku hâline dönüşmesidir. Hatta o yıllarda okuyacak kitap bulamamış eline ne geçerse okumuştur. Fransızcasını Şemsettin Sami'nin sözlükleri vasıtasıyla ilerletmiştir. Bu yıllarda okuduğu kitaplar arasında Celal Nuri'nin kitapları, matbu Osmanlı tarihi, Bin Bir Gece Hikâyeleri gibi kitapların olduğu söylenebilir. Ayrıca Kerkük'teki anılarını hikâyelerine de yansıtmıştır (Okay, 2010a, s. 21).

Aile Sıkıntıları

Ailesi ile ilgili sıkıntıların, annesi Nesime Bahriye Hanım'ın Musul'da Tifüs'ten ölmesinden sonra başladığı bilinmektedir. İlk acıyı bu olayla tatmış olan Tanpınar hayatını yalnız geçirmesine ve evlenmemesine rağmen ailesinin dertleriyle uğraşmaktan da geri durmamıştır. Hayatının son demlerine kadar para sıkıntısı çekmiş ve bu sıkıntının en büyük kaynağı da ailesi olmuştur. Babasının ölümünden sonra ailesine para gönderme endişesi kafasının bir köşesini her zaman meşgul etmiştir.

Tanpınar'ın aile hayatının özlemini çektiği de söylenebilir. Aile hayatı için çektiği bu özlem onun günlüklerinde ve mektuplarında yer bulmuştur. Hatta Ahmet Kutsi'ye yazdığı bir mektupta Kutsi'nin evlenişini tebrik eden sözlerine rastlamak mümkündür. Bu mektubunda

evlenmenin bir şifa niteliğinde olduğundan ve evlenmeye hazır olduğundan bahseder (Kerman, 2007, s. 48).

Ablası Nigar Hanım, eniştesi Halil Tümer ve kızları Mualla, Tanpınar'ın parasına ihtiyaç duyarlar. Hatta kardeşi Kenan Tanpınar dahi Tanpınar'a muhtaçtır. Onun borçlarını ailesinin bu muhtaçlığının artırdığı söylenebilir. Kardeşine para konusunda kızan Tanpınar aslında kendisini de eleştirir (Enginün & Kerman, 2013). Hasta olan eniştesinin ve yeğeninin kocasının da Tanpınar'a muhtaçlığı bilinir. Ablası henüz bekârken babasının yetim maaşını ikramiye olarak alması için müracaatlarda bulunmuş; Tanpınar, bu işle ilgilenmesi için Ahmet Kutsi Tecer'den yardım istemiştir (Okay, 2010, s. 45).

Dostları

Tanpınar'ın yazıları, özellikle günlükleri değerlendirildiğinde dostlarına değer verdiği, onları sık sık anlattığı hatta eleştirmekten bile kaçınmadığı görülmektedir. Kalabalıktan çok fazla hoşlanmamasına rağmen zaman zaman dost meclislerindeki sohbetleriyle karşımıza çıkan Tanpınar, bu sohbetlere öğrencilik yıllarında başlamıştır.

Tanpınar'ın yaşamı boyunca Yahya Kemal'in öğrencisi ve dostu olmaktan gurur duyduğu bilinmektedir. Tanpınar, o dönemde çeşitli sohbetlerin yapıldığı kıraathanelerde Yahya Kemal etrafında bir dost çevresi oluşturmuştur. Bu kıraathanelerden en öne çıkanı "İkbal" olmuştur. Hatta bu mekânda bir müddet sonra "Dergâh" dergisini çıkarma kararı alınır. Tanpınar'ın da yayın hayatına bu dergide kendi imzasıyla yayımladığı on bir şiiri ile girdiği anlaşılmaktadır (Okay, 2010a, s. 23). Tabi ki Yahya Kemal'in dost çevresine girmeden önce Tanpınar, Ahmet Haşim etrafında görülmektedir. Makalelerinde bile Ahmet Haşim'in sohbetlerine yer vermiş ve evine sürekli gittiğinden bahsetmiştir. Hatta makalenin ilerleyen satırlarında Haşim'in hastalığında bile Tanpınar'ın onu yalnız bırakmadığı görülmektedir (Tanpınar, 2005, s. 303).

Dergâh Dergisi'nin çevresinde edindiği dostlarından içtenlikle bağlı olduğu isim Ahmet Kutsi Tecer'dir. Edebiyat Fakültesi'nde öğrenciyken gelecekte adını duyuracak ve ömür boyunca bağıni koparmayacağı arkadaşlıklar kurmuştur. Bu isimler arasında Hasan Âli Yücel'i ve Nurullah Ataç'ı da görmek mümkündür (Enginün & Kerman, 2013).

Yine Tanpınar'ın makalelerinden yola çıkıldığında Tanpınar ve dostlarının sık sık buluştuğu Beyoğlu'ndaki bir mekân olan "Degüstasyon" göze çarpar. Burası Peyami Safa'dan Yahya

Kemal'e kadar birçok edebiyatçının toplandığı ve Tanpınar'ın dostluklarını pekiştirdiği bir sohbet mekânı olarak görülmektedir (Tanpınar, 2005, s. 463).

1927'den 1932'ye kadar süren Ankara yıllarında okul sonrası arkadaşlarıyla edebiyat sohbetlerine gittiği söylenebilir. Bu sohbetlerde Tanpınar'ın dostlarından Faruk Nafiz Çamlıbel, Ziyaettin Fahri Fındıkoğlu, Samih Nafiz Tansu, Rıfkı Melül Meriç ve Ahmet Kutsi Tecer'in isimleri dikkati çekmektedir (Okay, 2010a, s. 30). Dostlarıyla adeta bir aile gibi olan Tanpınar'ın, dostlarının evinde de edebiyat ve şiir sohbetlerine katıldığı anlatılanlardan çıkarılabilir.

Tanpınar'ın dostları ile ilgili araştırmalarda göze çarpan isimlerden birisi şüphesiz Mehmet Kaplan'dır. Tanpınar'ın dost meclislerini, ev ziyaretlerini değerlendirirken Mehmet Kaplan'ın ismine pek rastlamamak elbette şaşırtıcıdır. Hâlbuki Mehmet Kaplan ile yirmi yılı aşkın bir süre beraber çalıştıkları bilinmektedir ve Kaplan'ın Tanpınar hakkında mesleki değerlendirmeler yaptığı söylenebilir. Kaplan'ın bu değerlendirmeleri Tanpınar'ın edebiyat öğretmenliğine ulaşmak için yardımcı olacaktır.

Mehmet Kaplan'ın, Tanpınar'ın tanınmasında büyük bir rol üstlendiği söylenebilir. Tanpınar'ın ölümünden sonra öğrencilerine onunla ilgili tezler hazırlatması ve derslerinde Tanpınar'ın eserlerini okutması bunun bir göstergesidir. Bu sayede öğrencileri Tanpınar'ı tanıyacak ve Tanpınar'ın sanatına ulaşma fırsatı bulabileceklerdir. Ayrıca “Tanpınar'ın Şiir Dünyası” isimli kitabında da şiirlerini incelemiş ve tanıtmıştır (Uğurcan, 2007, s. 19).

Kaplan'ın, Tanpınar'ı Cumhuriyet Devri için vazgeçilmez bir isim olarak nitelendirdiği bilinmektedir. Ona göre Tanpınar'ın eserleri eşsiz bir hazinedir, şu sözleriyle de Tanpınar'ın önemini ve ona hayranlığını belirtir:

Ben mezun olduktan sonra fakülteye gelen ve Yeni Edebiyat Kürsüsü'nü kuran Ahmet Hamdi Tanpınar, sanatkârlığı, şahsiyeti, zevki ve geniş kültürü ile beni kendisine hayran bıraktı. Onun asistanı oldum ve 1940 yılından 1962 yılına kadar onunla beraber çalıştım. Bu benim için sonsuz zevk ve saadet olmuştur. İtiraf edeyim ki Ahmet Hamdi Tanpınar'ı diğer bütün hocalarımdan üstün buldum. Tanpınar ölümünden sonra eserleriyle bana ve öğrencilerime rehberlik etmiştir. Ben onda dostluk, sanatkârlık ve zengin kültürün büyük bir örneğini gördüm (Enginün & Kerman, 2000).

Tanpınar'ı tanımaya vesile olan ve Tanpınar'ın mirasına sahip çıkmış isimlerden biri Mehmet Kaplan'dır. Eserlerinin yeniden yayımlanmasında öncü olmuş ve yeni nesillerin Tanpınar ile tanışmasına yardımcı olmuştur. Onun çabaları olmasa idi Tanpınar'ın yeni nesiller ile tanışması hayli geç olabilirdi. Daha yaşarken Tanpınar'la ilgili çalışmalar yapmaya başlayan Kaplan, ölümünden sonra da gerek derslerinde gerekse düzenlenen

toplantılarda değerlendirmelerini sürdürmüştür. Bu sebepten Mehmet Kaplan, Tanpınar'ı tanımak için önemli bir kaynaktır (Uçman, 2012, s. 36).

Eğitimi

Babasının mesleği nedeniyle sürekli yer değiştirmek zorunda kaldığı için Tanpınar'ın eğitimine farklı farklı çevrelerde devam etmek zorunda kaldığı görülmektedir. Bu yüzden öğrenim hayatının çok düzenli geçtiği söylenemez.

1905 yılında babasının İstanbul'a gelmesiyle beraber ilköğrenimine başlayan Tanpınar, bu yıllarda özel bir ilkokul mektebine kaydolar fakat anılarında bu okuldan izlere pek rastlamak mümkün değildir. Belki romanlarında yaşadığı bu yıllara ait izler görülebilir. Sinop'ta bir süre daha iptidai mektebine devam ettikten sonra rüştiyeye devam eder. Bir süre de bir misyoner mektebine gider. 1914 Temmuz başlarında ailece Kerkük'e gittiklerinden Kerkük idadisine başlamış sonrasında ise Antalya'da lisenin son iki yılını okumuştur (Okay, 2010a, s. 18-20).

Liseden mezun olduktan sonra, mezun olduğu yılın Ağustos ayında yüksek tahsil için İstanbul'a gitmiştir. Meslek seçiminde ve yüksek tahsili hangi alanda yapacağı konusunda kararsızdır, ilk sene yatılı olarak Halkalı Baytar Mektebi'ne gitmiş daha sonra bu mesleğin kendisine uygun olmadığını anladığı için ertesi sene yani 1919 yılının Ekim ayında Yahya Kemal'in de etkisiyle Darülfünun Edebiyat Fakültesi'ne kayıt yaptırmıştır. Darülfünun Edebiyat Fakültesi'ndeki derslerini verdikten sonra mezuniyet tezini Şeyhi'nin Hüsrev ü Şirin'i üzerine hazırlamış, mezun olmuş ve aynı yıl göreve başlamıştır. (Okay, 2010a, s. 22-23).

Mesleki Hayatı

Çocukluğu babasının görevi nedeniyle Ergani, Sinop, Siirt, Kerkük, Musul, Antalya gibi Osmanlı'nın geniş coğrafyasında geçen Tanpınar, bu gezdiği yerleri eserlerine, özellikle romanlarına konu etmiştir. Tahsilini İstanbul'da yapmış ve 1919'da edebiyat fakültesine girdiğinde hayatını şekillendirecek olan Yahya Kemal ile karşılaşmıştır. Onun eserlerinde ve hocalığında Yahya Kemal'in tesiri göz ardı edilemez (Okay, 1991, s. 193).

Edebiyatta ve edebiyat öğretiminde kendisine örnek aldığı Yahya Kemal'i her alanda takip eden Tanpınar'ın edebiyat eğitimciliği geçmişinden de bahsedilmelidir. Çeşitli kaynaklardan edinilen bilgilere göre öğretmen olarak ilk görev yeri Erzurum'dur. 1924'te Darülfünun Edebiyat Fakültesi'nden mezun olduktan sonra Erzurum Lisesi'nde edebiyat ve felsefe öğretmenliğiyle göreve başlamıştır. Sonrasında ise 1927'ye kadar görev yapacağı Konya Lisesi'ne atanır. 1927 yılında ise Ankara'ya tayini çıkmış, Ankara Erkek Lisesi'nde edebiyat öğretmenliği yapmıştır. 1929 yılının Ağustos ayında Gazi Eğitim Enstitüsü'nde (eski adıyla Gazi Orta Muallim Mektebi) edebiyat dersleri vermeye başlamıştır. 1932 senesinde İstanbul Kadıköy Lisesi'ne tayini çıkmış hem de Üsküdar Amerikan Kız Koleji'nde ve Ermeni Lisesi'nde ders vermiştir. Bu dönemlere ait öğrencileriyle çekilmiş çeşitli fotoğrafları da mevcuttur (Okay, 2010, s. 124-167).

Ahmet Haşım'ın ölümünden sonra Güzel Sanatlar Akademisi'nde estetik ve mitoloji kürsüsünde (Sanat Tarihi Kürsüsü'nde) bediiyat ve mitoloji dersleri vermeye başlamıştır. Tanzimat'ın yüzüncü yılına doğru İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde yeni kurulan Tanzimat Edebiyatı Kürsüsü'nde dersler vermeye başlamıştır (Okay, 2010a, s. 32, 35).

1939'da açılan XIX. Asır Türk Edebiyatı Kürsüsü'ne Yeni Türk Edebiyatı profesörü olarak tayin edilen Tanpınar, bu unvanla Yeni Türk Edebiyatı alanının ilk profesörü olmuştur. Tanpınar, kürsüyü kurma vazifesinin yanında Tanzimat sonrası Türk edebiyatı tarihini yazma vazifesi için dönemin Millî Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel tarafından atanır (Tabi bu edebiyat tarihi mevcut olanlardan farklı bir yöntemle yazılacak ve edebî türlerin gelişmesine destek olacak bir tarih olmalıdır). Bu görevi ifa etmek için tarihî kaynakları araştırmış, yalnızca Tanzimat sonrasını incelemekle kalmamış divan edebiyatını da incelemiştir. Sonraları çalışmalarını daha rahat yapabileceği düşüncesiyle bir süre milletvekilliği ve Millî Eğitim Bakanlığı'nda müfettişlik görevlerinde bulunmuş, akabinde de birçok sefer yurt dışı seyahatine çıkmıştır (Orakçı, 2003, s. 21). 1943 yılında Maraş milletvekili olarak üç buçuk yıl milletvekilliği yaptıktan sonra 1948 yılında Güzel Sanatlar Akademisi'ne yeniden dönmüştür. Bu dönemde Edebiyat Fakültesi'ne tayini biraz gecikmiş de olsa profesörler kurulu kararı neticesinde ve dönemin Millî Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu'nun onayıyla 1950 senesinden itibaren hayatının sonuna kadar devam ettireceği akademik hayatına dönüş yapmıştır (Okay, 2010a, s. 37).

Ölümü

Tanpınar 24 Ocak 1962’de vefat etmiştir. Ertesi gün, “Ord. Prof. Tanpınar’ın cenazesinin Süleymaniye Camii’nden törenle kaldırıldığı” Vatan Gazetesi’nde haber olarak yer almıştır. Şiir kitabı o yılın en başarılı şiir kitabı seçilmiş, gazete ve dergilerde tanıdıkları tarafından anılmış, onun sanat ve akademik hayatı gündeme getirilmiştir. Öğrencisi Nuri İyem, Tanpınar’ın ölümü üzerine hislerini şu şekilde dile getirmiştir:

Artık Hamdi Hoca’yı görmek, sözünü sohbetini tatmaktan yoksunuz. Şimdi eserleri ve anılarımızda kalanı ile onu kuşatmaya zorunluyuz. Çevremde onu sevmeyen görmedim. Hele, şu buruk gerçekten sonra hepimiz yanıyoruz. “Meğer ne çok severmişim”, bu sözleri her gördüğüm insandan duyuyorum. Başkalarından da duydum fakat asıl kendi kanılarına dayanarak söylüyorum; onu anlayabilmek çabasını gösterenler, iyi ve güzel dersler alırlardı Hamdi Hoca’dan. Ne saklayayım; benim için Hamdi Hoca 1934’ten beri, ihtiyaç duyup dünyasına koştuğum büyük bir insandı. Ondan bir yaşama ve direnme gücü aldığımı söylemeliyim. Ne yazık, ne yazık bırakacağı birçok duygu ve düşünceyi beraberinde götürdü. Onun yokluğunu giderecek eserleri kaldı kalmasına. Ama o dostluğun kendine has çeşnisi vardı. Gücüm yetmiyor onun varlığının önemini anlatmaya. Tan pınarını hiç tükenmediği hâlde nice aramam? Nasıl yanmam? (Alptekin, 2010, s. 36-37).

Tanpınar, Rumelihisarı’nda hocası Yahya Kemal’in başucuna defnedilmiştir. Sanatla öldükten sonra bile bağlarını koparmayan Tanpınar’ın mezar taşına “Ne içindeyim zamanın/ Ne de büsbütün dışında” dizeleri kazınmıştır (Orakçı, 2003, s. 12).

Eserleri

Çok yönlü bir kültür adamı olan Tanpınar’ın eserlerinde gösterdiği titizlik ve üslupta aradığı sağlamlık nedeniyle, fazlaca eser veren bir sanatkar olduğundan söz edilemez. İrdeleyen ve üzerinde fazlaca düşünen bir yazardır. Onun benimsenmiş, hazmedilmiş zengin kültürünü şiirlerinde ya da nesirlerinde hissetmek güç değildir (Okay, 1991, s. 193).

Tanpınar, yolundan gittiği Ahmet Haşim ve Yahya Kemal gibi şiirle nesri birbirinden ayrı tutmuştur. Şiirleri herkesin içine kolay kolay sızamayacağı kapalı kutular gibidir. Ona göre şiir, ruhun bir yansıması olarak görülmelidir; şiirde dile getirilemeyen çoğu şey hikâye ve romancılıkta söylenebilir. Gereksinimlerin dışı vurumu için nesrin aracı olarak kullanılması gerekliliğinin Tanpınar tarafından savunulduğu söylenebilir. Tanpınar (1930)’ın açıkladığı üzere “... sadece muztarip ve huzursuz ruhun saf bir lisanı olması lazım gelen şiiri çok defa irşadın kürsüsünde vaiz eder gördük. Hakikatte bütün bunları ifade için başka bir dil, yevmi hayatımızın ifadesi olan nesir vardı” (s. 18).

Tanpınar'a göre nesir, kolay görünmesine rağmen her zaman şiirden daha zor bir uğraş olmuştur çünkü nesir sürekli elimizin altında olduğu için bizi yanılgılara sürükleyebilir, kandırabilir. Bu yüzden daha özenli ve dikkatli kaleme alınmalıdır (Nayır, 1953, s. 61).

Tanpınar romanlarında, Batılılaşma fikrinin insanların yaşamında meydana getirdiği yozlaşma ve dağılma gibi olumsuz etkileri üzerinde durmuştur. Eserlerindeki insanlar gelenekten kopmuş olmanın rahatsızlığını yaşar. Romanlarında bu rahatsızlığın ve sancının en çok hissedildiği yer ise İstanbul olmuştur çünkü İstanbul sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik anlamda çok çeşitlilik gösteren bir yerdir. Fakat Tanpınar'ın eserlerinde İstanbul; tarihi, kültürü ve birçok değeri barındıran bir şehir olduğu için asla çöküşün simgesi olarak gösterilmemiştir (Avcı & Gönüllü Taşkesen, 2012). Roman, ona göre Batı'dan gelen türlerden birisidir. Edebiyatımızda kendine yer bulması dilin ve insanın değişmesi neticesiyle olmuştur (Erdoğan, 2009, s. 45).

Sadeddin Gökçepınar'ın muharrirlerin yetişmesi meselesi üzerine Tanpınar ile yaptığı bir mülakat Tanpınar'ın roman ve hikâye türleri üzerine düşüncelerine ulaşmamıza kaynak teşkil etmiştir. Roman ve hikâye alanında yeni değerlerimizin ortaya çıkması, hikâye ve romanın insanımıza yaklaşmasına vesile olmuştur. Yeni yetişen muharrirler hayatı değişik yönleriyle bizlere yansıtırlar fakat Tanpınar'a göre mesele onların uğraşlarını değerlendirecek eleştirmenlerin olmayışındır. Bu nedenle okuyucuların bu eserlere ulaşması da güçleşir. Yazarların kendi aralarında çıkan yayınlarda birbirlerini tanımaya çalıştığı görülebilir ancak bunlar çoğunlukla tesadüfidir. Yani Tanpınar'ın tabiriyle sorun, edebiyatın edebiyatının yapılamamasıdır (Dirin, Anar & Özdemir, 2002).

Romanları

Edebiyat sahasında şiirleriyle tanınan ve sevilen Tanpınar'ın roman alanında ismini daha geç duyurduğu bilinmektedir. Hikâyelerinin, romana dair yazılarının, eleştiri yazılarının akabinde ilk romanını yayımladığı görülmektedir. O, romancının ve romanın ne olduğu sorularını teorik bilgilerle yanıtlamak yerine bu sorulara eserleriyle karşılık vermiştir. Tanpınar'ın Türk edebiyatına kazandırdığı romanları şu şekilde sıralanabilir:

Çoğu eleştirmenin her okuyuşta yeni anlamlar kazanıldığını belirttiği bir eser olan Huzur: en başta en güzel aşk romanı olarak değerlendirilir. Türk aydınının trajedisini; eski - yeni problemini; bir medeniyetin geçirdiği evreleri; İstanbul'un tabiatıyla, tarihî eserleriyle,

semtleriyle değerlendirilmesini; Türk toplumunda üst yapıya ait sorunlarının çözümünü; ahlak, toplum, kültür gibi değerlerin çatışmasını; insan hayatının sorgulanmasını; Cumhuriyet aydınının yükleneceği sorumlulukları ve insanın aradığı huzuru ele alması bakımından Türk edebiyatının en önemli romanlarından birisi olarak nitelendirilir.

Saatleri Ayarlama Enstitüsü: Eski - yeni arasında kalmış ve Türk toplumundaki farklı kesimleri yansıtan insanların durumunun, II. Abdülhamit, II. Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemlerini yaşamış birinin (Hayri İrdal) ağzından alaycı bir dille anlatımıdır.

Sahnenin Dışındakiler: Mütareke yıllarındaki bikkınlığı, kişisel çıkarları peşinde koşan ve memleket sevdası çekenler arasında Cemal - Sabiha aşkını anlatır.

Mahur Beste: 1944 yılında Ülkü dergisinde tefrika edilmiş ancak tamamlanamamıştır. Tanpınar'ın ilk romanıdır ve ölümünden sonra basılmıştır. Eser son yüzyıl Osmanlı ilmiye sınıfının hikâyesi olarak değerlendirilir ve konusu II. Abdülhamit döneminde geçmektedir.

Aydaki Kadın: Tanpınar'ın ölümünden sonra müsveddeleri arasında bulunup düzenlendikten sonra yayımlanmıştır. Ayrıca eser Demokrat Parti iktidarı döneminin de bir tenkidi olarak değerlendirilir (Okay, 2012, s. 16).

Tanpınar, ölümüne kadar kendisini birtakım sıkıntılar içerisinde hissetmiş ve bu sıkıntılarla yaşamını sürdürmüştür. Bu durum, çöküş içinde olan bir imparatorluğa şahitlik eden bir çocukluk yaşamasından ileri gelir. Babası uç bölgelerde memurluk yapmış, kendisi yoksulluklar ve azaplar içerisinde bir çocukluk geçirmiştir. Romanlarında yer alan kişiler de Tanpınar'ın iç sıkıntısını ve azabını yansıtır (Miskioğlu, 2015, s. 14).

Tanpınar'ın romanla ilgili ayrıntılı fikirlerine makalelerinde yer alan “Bizde Roman” başlıklı yazısından ulaşılabılır. Bu yazıda Tanpınar romanı, “insanı tüm özellikleri yaşadığı hayat içerisinde anlatan bir tür” olarak değerlendirir. Tanpınar'a göre roman yeter ki güzel yazılmış olsun, o zaman kıymetli olacaktır. Hayat ve toplumun varlığı romanı oluşturan temellerdir (Tanpınar, 2005, s. 53).

Hikâyeleri

Tanpınar'ın “Birinci İkramiye” öyküsü de dâhil edildiğinde on beş öyküsünün varlığından bahsedilebilir. Hikâyeleri “Abdullah Efendi'nin Rüyaları”, “Yaz Yağmuru”, “Hikâyeler” olarak kitap haline getirilmiştir. Kitaplarının çoğunun Tanpınar'ın ölümünden sonra

kitaplaştırıldığı bilinmektedir. Öykülerinin tamamıyla gün yüzüne çıkarılıp kitaplaştırılmasında da aynı durum söz konusudur.

Tanpınar'ın ilk öykü kitabı (Abdullah Efendi'nin Rüyaları) Tanpınar kırk bir yaşındayken, ikinci öykü kitabı (Yaz Yağmuru) ise elli üç yaşındayken kitap hâline getirilmiştir. Daha sonra ise üç öyküsü daha gün yüzüne çıkmıştır. “Fal” ve “Emirgan'da Akşam Saati” öyküleri, mevcut öykülerine bölüm şeklinde eklenmiş, “Birinci İkramiye” öyküsü ise sonradan ortaya çıkarılarak Dergâh'ta yayımlanmıştır. Rüyaların hâkim olduğu öykücülüğüyle ilgili ayrıca değerlendirme yapmaya ihtiyaç yoktur çünkü roman üzerine görüşlerinin hikâyeciliği için de geçerli olduğu söylenebilir (Su, 2006, s. 133).

Araştırma ve İnceleme Yazıları

“XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi” emsalsiz bir inceleme örneğidir. Medeniyet Batılılaşma hareketini uzun uzun ele aldığı bu eserde dönemlerin değerlendirmesini hassasiyetle yapmıştır. Çeşitli gazetelerde çıkan yazılarını ve radyolarda yayımlanan konuşmalarını ise “Yaşadığım Gibi”de toplamıştır. “Yaşadığım Gibi” kalemine ne kadar hâkim bir deneme yazarı olduğunu göstermektedir. İstanbul, Bursa, Ankara, Erzurum, Konya gibi beş ayrı şehri çeşitli açılardan ele alan ve aynı zamanda Yahya Kemal'in kültür anlayışından esintiler hissedilebilen “Beş Şehir” Tanpınar'ın önemli bir eseridir. Anket ve röportajlarının, daha önce toparlanmamış yazılarının bir araya getirildiği “Mücevherlerin Sırrı” diğer bir eseridir. “Tevfik Fikret'in Hayatı, Şahsiyeti, Şiirleri”, “Edebiyat üzerine Makaleler”, “Yahya Kemal” Tanpınar'ın inceleme ve araştırma eserleri arasında yer alır (Orakçı, 2003, s. 41).

Şiirleri

Tanpınar, şiirdeki duruşunu Ahmet Haşim'in yolundan giderek kazanmıştır. Her ne kadar Yahya Kemal'den kültür ve tarih alanında yararlılsa da şiirlerinde tıpa tıp ona benzemediği görülür. Bu konuda Ahmet Haşim'in ona Yahya Kemal'den daha yakın olduğu söylenebilir. Orakçı (2003)'nın belirttiği üzere “Şiirde Yahya Kemal'e benzememek için kendi kendisiyle mücadele eder. Sadece “Bursa'da Zaman şiiri, Yahya Kemal atmosferinde yazılmıştır” (s. 35). Tanpınar şiiri dilin özü olarak kabul eder, ona göre şiir özgün olmalıdır. Şiir harici söz sanatları diğer dillere çevrilebilir fakat şiirdeki söz sanatlarının başka dillerde ifadesi mümkün değildir çünkü şiir yalnızca yazıldığı dil içerisinde yazılma amacına hizmet

edebilir. Ancak kendi diliyle güzelliğini gösterebilir (Erdoğan, 2009, s. 44). Tanpınar tarafından şiirde vaziyetimiz, evvela gelişimi açısından değerlendirilir. Ona göre önce Yahya Kemal’le birlikte aruzun sokak Türkçesiyle birleşmesiyle başlayan şiir, mevcudiyetini hece veznini benimseyen şairlerle devam ettirmiş ve akabinde de serbest şiir modasıyla karşı karşıya kalmıştır. Böylece şiirde ölçüsüz kalan bir millet hâline gelinmiştir. Halka inebilmek demek önce eski şiirin ahengini, edasını yeni sazla birleştirmek demektir. Yenilik yapılacaksa bunun üzerinden yapılmalıdır. Ancak Tanpınar, tüm bu fikirlerine ve şiirde düşündüğü eksikliklere rağmen yine de dönem şiirini sevdiğini, genç şairlerin dilimizi genişlettiğini ve gelişimi sağlayacak zenginliği bizlere sunduğunu da belirtir (Dirin vd., 2002). Şiirleri çok net anlaşılabilirlikmiş gibi görünmesine rağmen aslında kullandığı sembollerini fark edecek ve anlam derinliklerinden çıkaracak bir okuyucu kitlesine hitap eder. Yazınının her alanında olduğu gibi şiir alanında da Tanpınar’ı hakkıyla anlamak derin bir kültür birikimi gerektirir. Tanpınar, şiirlerini herkesin anlaması için yazmamıştır. Okuyucu kitlesindeki bu sınırlandırmanın sebebi belki de şiirlerinin yıpranmasını engellemektir. Gerçek değerini anlayacak okuyucular tarafından okunmalıdır (Enginün, 2006, s. 86).

Kaplan (1983)’ın onun şiirleri hakkındaki yorumu şöyledir: “Tanpınar’ın şiirleri aşk, ölüm, hayat, tabiat ve sanat gibi insan hayatını çok yakından ilgilendiren hadiseler ve vakıalar karşısında duyulmuş hisleri ahenkli ve plastik mısralarla ifade eden güzel, mükemmel kelimeleriyle vasıflandırılmaktan çekinilmeyecek hakiki şiirlerdir” (s. 240).

Mehmet Kaplan Bursa’da Zaman şiirinin tahlili esnasında Tanpınar’ın şiirde sıradanlığı kıldığını ifade etmiştir.

Cumhuriyet devri şairleri arasında şiir cümlesi en değişik olan Ahmet Hamdi Tanpınar’dır. Onun bu hususta Mallarme ve Valery’nin tesiri altında kaldığını sanıyorum. Mehmet Emin’den itibaren hece şiiri umumiyetle çok monoton olarak kullanılmıştır. Tanpınar şiir boyunca değişen çeşitli uzunluktaki cümleleriyle bu monotonluğu kırar. Tanpınar’ın şiirinin başka bir özelliği kafiyelemlerini umumiyetle isimlerden seçmesi ve bunları takırsız olarak kullanmağa çalışmasıdır (Kaplan, 2007, s. 84).

Edebiyatı “güzel sanat” olarak nitelendiren Tanpınar, dil ile sanat eseri icra etmeyi kendisine ilke edinmiştir. Ona göre sanat eseri, dil ile ifade edilecek ve bu yolda da mükemmeliyet kaçınılmaz olacaktır. Kültürel birikimi, musiki ve hayalleri birleştirmesi, sanatkârane tavrı okuyucuyu tesiri altına alacaktır. Eserlerindeki derin mananın anlaşılması için eserleri sindirilerek okunmalıdır zira kelimelerinin ve cümlelerinin altında yatan gizli hazineler hayatı ve sanatı anlamada bize ışık tutacak niteliktedir. Ona göre şiirin mevcudiyeti her şeyden mühimdir, bu mevcudiyet harici maksatların varlığı söz konusu olamaz; şiirin başlangıcı ve sonu kendi sınırları dâhilinde olmalıdır. Tanpınar, Görüş Mecmuası’nda yer

alan “Şiir Hakkında” isimli yazısında özellikle sanatla ilgili olanlar için şiirin bir çıkar amacı güdülmeksizin icra edilmesi yönündeki düşüncelerini izah etmiştir. Tanpınar (1930)’ın belirttiği gibi “Bugün, sanat meseleleriyle yakından alakadar olmuş bir zekâ için artık münakaşasına imkân görülmeyen hakikatlerden biri de, şiirin her türlü menfaat endişesinden uzak, gayesini yalnız kendinde bulan bir mükemmeliyet olmasıdır” (s. 18).

Şiirde kafiye oluşturulurken fiillere getirilen çekim eklerinin kafiye oluşturmayı kolaylaştırması Tanpınar’ın şiirlerinde fazlaca görülmez. Tanpınar’ın kafiyeleri genellikle isimlerle (bilhassa takısız isimlerle) yapmayı tercih etmesi yani zoru seçmiş olması, mısralarına çok değişik suretler verebilmesi, hayat karşısında almış olduğu terkipçi tavrı, maddi varlıklar ve manevi değerlerden terkipler oluşturması, Cumhuriyet şiirindeki yeknesaklığı kırması; ayrıca Batı edebiyatındaki çeşitli isimlerden etkilenmesi, elbette ki dilin ve edebiyatın öğretimi, aktarımı konusunda önem taşır. Tanpınar’ın dili kullanmaktaki bu ustalığı edebiyatın öğretimi konusundaki biteviyeliği de yıkacak ve Tanpınar, dili kullanmaktaki hünerini öğretim noktasında da yansıtacaktır.

Mehmet Kaplan, Huzur’un ön sözünde “Tanpınar Hakkında Birkaç Söz” isimli kısımda “Bursa’da Zaman” şiirinin lise kitaplarına ve antolojilere girdiğini belirterek Tanpınar’ın şiirlerinin edebiyatın öğretimi konusunda örnek teşkil edebileceğini de kanıtlamıştır (Tanpınar, 2005a, s. 6).

1921 – 1923 yılları arasında Dergâh Dergisi’nde ilk şiirini yayımladıktan sonra dört yıl hiç şiir yayımlamamış, daha sonra Millî Mecmua’da ve Hayat Dergisi’nde toplam sekiz şiir yayımlamıştır. Bu dönem yazdığı şiirlerinde Ahmet Haşim’in izlerini görmek mümkündür, sosyallikten çok kendi içine yönelmiştir. 1928’de yayımladığı “Sabah” şiiri onun için bir dönüm noktası olmuş ve olgunluk dönemi şiirlerine geçiş yapmıştır (Çetin, 2006, s. 150). Tamamlanmamış şiirleri de göz önüne alındığı takdirde seksen civarında şiiri olduğu görülmektedir. Şiirlerini üç kısma ayırmak mümkündür. Mehmet Kaplan, Tanpınar’ın şiirlerini “gençlik, olgunluk ve serbest nazımla yazılan şiirler” olarak üç sınıfa ayırmıştır (Orakçı, 2003, s. 35).

Tanpınar’a Göre Eğitim ve Edebiyat Eğitimi

Tanpınar’a göre eğitim ve edebiyat eğitimi konusu değerlendirilirken, Tanpınar’ın edebiyatımız için önemi ve dönemin eğitim sistemine yönelik fikirlerini incelemekte yarar

vardır. Bu hususlar doğrultusunda “Tanpınar’a göre edebiyat eğitiminin önemi ve edebiyat öğretmeni olarak Tanpınar” başlıkları ele alınmıştır.

Tanpınar’ın Edebiyatımız İçin Önemi

Tanpınar’ın eğitimci kimliğini ve edebiyat öğretmeni kimliğini ele almadan evvel onun edebiyatımız için önemini vurgulamak yerinde olacaktır. Edebiyat öğretmeni olarak derslerinde eşsiz bir bilgi hazinesi sunan Tanpınar, edebiyatımız için de sanatçı kimliğiyle yeri dolmayacak bir şahsiyettir.

Edebiyatımızda estetik duygusu, zengin bir hayal gücü, derin bir kültürü ve sanatkârane bir üslubu olan Tanpınar, Cumhuriyet Dönemi’ndeki en güçlü yazarlarımızdan birisidir. Eserlerinin güç anlaşılmasının nedeni duygu ve düşünce dünyasını karmaşık birleşimlerle ortaya koyma isteğidir. Her kelimesinde derin manalar saklıdır. Onun gerek fikrî gerek edebî eserlerinde her okuyuşta yeni bir şeyler bulunabilir, tekrar tekrar okunmaya değer nadir yazarlarımızdandır. Bizim için kültür mirası niteliğinde eserler bırakan Tanpınar, edebiyatın yanında mitoloji, resim, mimari, heykel ve müzik kültürüne de sahiptir (Tanpınar, 2006, s. 11).

Tanpınar, eserleri en yoğun olan ve karmaşık olan şahsiyet olarak değerlendirilir. Bu sebepten tam anlamıyla anlaşılabilmesi için bir kere okumak yeterli olmayacaktır. Hatta bir kişinin tek başına anlaması da hayli zordur (Kaplan’dan aktaran Tağızade Karaca, 2005, s. 17). Mehmet Aydın’a göre onun eserlerini anlayanın yolu eski ve yeniye modernite içinde değerlendirmekten geçer. Hatta romanlarını, eskinin zevkini estetize ederek devamını dilediği gibi bir gelenek düşüncesiyle birleştirerek yazar (Aydın, 2010, s. 32). Her dönemde yaşayan aydınlar ve edebiyatçılar için mühim bir şahsiyet olan ve kendisine yeniden dönülen, tekrar tekrar keşfedilen bir yazar olan Tanpınar bugün de keşfedilen bir tarihtir. Adeta küllerinden yeniden doğmuş biri olarak nitelendirilir (Meriç & Karışman, 2006).

Birol Emil, Yaşadığım Gibi’nin önsözünde Tanpınar’ın edebiyatımız için ehemmiyetini şöyle aktarıyor:

Bir ilim adamının çok geniş bilgi birikimi, kültür muhtevası... San’atın ve ilmin hafif bir tülle örttüğü fikir adamlığının sanatkârane sezgi ve dikkatle insan, cemiyet, kültür ve medeniyetin meseleleri üzerindeki teşhis, tahlil ve teklifleri... Nihayet bütün bunların imajlı, iç içe hayaller, çağrışımlar, sembol, istiare, teşhis ve mecazlarla örülmüş, Türkçenin iyi yontulmuş nâdide mücevherler gibi kendi güzellikleri içinde parlayan, göz ve zihin kamaştırıcı harikulâde üslûbu... Hülâsa estetik bir sanatkâr, ilim ve fikir adamı... Şüphesiz Ahmet Hamdi Tanpınar’dan bahsediyorum (Tanpınar, 2006, s. 13).

Her şeyi güzellikle nitelendiren Tanpınar'ın fikri yönü göz ardı edilse de aslında eserleri dikkatle değerlendirilirse fikirleri ön plana çıkacaktır. Bu fikirler okuyucularının farkında olmadan benliğine işler, esasında onun kalıcılığının kaynağı da buradan ileri gelir. Eserlerinde önce hayallere değinir, son uğrak yeri ise düşünceler olur. Onun ilmi yönü ve sanatsal yönü mücadele hâlinindedir. Başka bir özelliği de Şark ve Garp'ı sentezleyerek aktarmasıdır. Avrupa'yı ve kültürümüzü en yakından bilen şahsiyettir Tanpınar. Yeni Türk edebiyatı dâhilinde Tanpınar dışında kimse eser vermeseydi bile yalnızca onun eserleri bu edebiyatın yüceliğini aktarmaya yetecek niteliktedir (Tanpınar, 2006, s. 13).

Edebiyata gönül vermiş herkes Tanpınar'ın eserlerini okumuş ve Tanpınar'ın edebiyat ışığından aydınlanmıştır. Tanpınar'ı okumamak, onun hakkında yorum yapmamak neredeyse imkânsızdır çünkü edebiyatımızın en değerli eserleri Tanpınar'ın kaleminden çıkmıştır. Zamanla bazı yazarların edebiyatımızdaki tesiri kaybolup giderken Tanpınar'ın etkisi tam aksine daha da artmıştır. Bu sebeple Tanpınar'ın eğitim vasıtasıyla edebiyatımıza kazandırdıkları araştırılmalı, yeni nesillere yol göstermesi bakımından değerlendirilmelidir.

Tanpınar'ın Eğitimi Değerlendirmesi ve Dönemin Eğitim Sistemine Yönelik Fikirleri

Tanpınar'a göre eğitimin amacı, kapsamı ve yöntemi nasıl olmalıdır? Eğitim münferit mi yoksa içtimai bir çalışma mı olmalıdır? Millî Eğitim nedir ve eğitim planlamaları bölge bölge mi yoksa ulusal mı yapılmalıdır? Tanpınar'ın dilinden düşmeyen bir kavram olan “münevver” sıfatına nail olmanın eğitimdeki kaynağı nedir? Eğitimin başlangıç noktası neresidir? Muasır ulusların eğitimi ile bizim ulusumuzun eğitim mukayesesi nasıl yapılabilir? Tanpınar'a göre edebiyat eğitiminin kapsamını değerlendirirken bu suallerin yanıtını vermek ve Tanpınar'ın eğitime genel olarak bakışını ele almak gerekli olacaktır. Eserlerinde eğitimi başlı başına bir mesele olarak ele almayan Tanpınar'ın eğitim üzerine fikirlerine erişmek için “denemeleri, makaleleri ve mülakatları” önemli kaynaklardır. Özellikle hocalık yıllarında yaptığı mülakatlarda eğitim ile ilgili yöneltilen soruları içtenlikle cevaplamış ve bu konuyu aydınlatmak için de araştırmacılara imkân sağlamıştır.

Tanpınar, bireylerin toplumu oluşturduğunu ve ebediyetin bireyler için değil de cemiyet için var olduğunu savunur. Bu sonsuzluğa uzanış fertlerle değil, cemiyetle mümkün olacaktır. Hatta Tanpınar, cemiyeti köklü bir ağaca, fertleri ise yalnızca yapraklara benzetmiş, güçlü

ve devamlı olmanın yolunu cemiyet olma fikrine dayandırmıştır (Tanpınar, 2006, s. 23). Bu devamlılık ve bütün olmanın kaynağı hiç şüphesiz eğitimidir.

1950’li yıllarda Türkiye’de nüfusun önemli bir kısmı köylerde yaşamaktadır. Öte yandan bir sanayi toplumuna dönüşmek için çalışmalar artmıştır. O dönemde Türkiye’deki eğitim sistemi ve sosyal yapı arasındaki ilişkiyi değerlendirmek önemlidir. Tanpınar, Yücel Dergisi’ne 1950 yılında verdiği mülakatta dönemin eğitim sistemini eleştirecek fikirler ortaya atmıştır. Eğitim, sorunların çözümünde bir dayanak olarak görüldüğü için Tanpınar’ın o dönemki fikirleri günümüz eğitimini incelemek açısından önemlidir. Örneğin günümüz eğitiminin sorunları arasında gösterilen verimlilik meselesi, Tanpınar’ın o dönemki eleştirileri arasında da sorun olarak gösterilir (Yıldız & Gök, 2014).

Tanpınar’ın yaşadığı dönemdeki eğitim sistemi hakkında görüşlerini incelerken öncelikle Millî Eğitim kavramını açıklamakta fayda vardır. Ona göre Millî Eğitim: öğrencileri belirli yaş aralıklarıyla okula bağlamak, kalıplaşmış bir sisteme uydurmaya çalışmak değil; safha safha izlenecek bir eğitim anlayışı ile hareket ederek, bu program dâhilinde ilerleyerek başarıya ulaşmaktır. Eğitimde muzaffer olmanın yegâne yolu budur, soyut bir eğitimden Millî Eğitime ancak bu sayede yükselme sağlanır. Bu amaca ulaşmak için önce yurdu iyi tanıyarak bölgelere ayırmak gerekir. Bu bölgelerin gereksinimleri belirlenerek bu gereksinimleri karşılayacak bireyler yetiştirmek hedeflenmelidir. Köy Enstitüleri’nin en büyük yoksunluğu da budur. Yurdu bir bütün sayarak hareket etmek yerine ihtiyaçlar dâhilinde kısım kısım programlar belirlenmeli ve tüm eğitim kademeleri de bu yönde şekillendirilmelidir (Tanpınar, 2006, s. 294). Tanpınar, Hasan Âli Yücel’e dair hatıralarını ve düşüncelerini anlatırken de Köy Enstitüleri’ne değinmiştir. Köy Enstitüleri’nin toplumun eğitiminde istenilen işi tam karşılayamadığını fakat o dönemki edebiyatın önemli bir yanının Köy Enstitüleri’nde yetişen gençler tarafından vücuda getirildiğini belirtmiştir (Tanpınar, 2016, s. 138). Ayrıca Tanpınar’a göre eğitimde başarılı olmanın bir yolu da, mevcut liselerin Garp’taki liselerin ayarında ve nitelikli liseler olmasıdır (Kerman, 2007, s. 76).

Atatürk ile yaşadığı bir anısını aktaran Tanpınar, zamanında eğitim alanında yaygın olarak kullanılan ve kapatılan medreselerin eğitimdeki rolüyle ilgili de fikir beyan etmiştir. Erzurum Lisesi’nde öğretmenlik yaptığı sırada Atatürk, okulu ziyarete gelmiş ve Tanpınar’a medreselerin kapatılmasıyla ilgili fikirlerini sormuştur. Tanpınar bu kurumların hiçbir olumlu yanının kalmadığını ve kapatılmasının aşırı bir reaksiyona yol açmayacağını belirtmiştir (Tanpınar, 2004, s. 47).

Bu görüşlerine dayanarak onun müspet ilimleri ön planda tuttuğu sonucunu çıkarmak mümkündür. Bu tavrı Tanpınar'ın müspet ilimleri önemsemesinin yanında onun keskin bir Garpcı olduğunu da düşündürebilir fakat onun okuduğu Baudelaire, Dostoyevski, Shakespeare gibi Batı'dan isimlerin yanında Nedim, Galip, Şeyhi gibi isimlerin de olduğunu vurgulamak gerekir. Belki Batı'ya yaklaşması Ankara'daki çevresi vesilesiyle olmuştur ancak yine de eğitimde Doğu edebiyatını elinin tersiyle ittiğini söylemek doğru olmaz.

Ahmet Haşim'in ölümü üzerine Güzel Sanatlar Akademisi'nde sanat tarihi ve estetik profesörü olarak görev yapan Tanpınar'la bir görüşme yapan Hikmet Feridun Es, o dönemde bir edebiyat akademisi teşkili yanlısı olanların bu edebiyat akademisinde olması için en çok oy verdiği isimlerden birisinin Tanpınar olduğunu belirtir (Dirin vd., 2002). Tanpınar'ın bu hususta bu kadar rey alması onun tecrübeli olmasından ileri gelir. Yıllarca eğitim konusunda ülkenin çeşitli yerlerinde emek vermiş bir isim akademi için elbette ki vazgeçilmez olacaktır.

Neriman M. Öztürkmen ile yapılan bir görüşmesinde Tanpınar'ın eğitime bakışıyla ilgili fazlaca bilgi sahibi olmak mümkündür. Tanpınar'a göre eğitimin her alanında geniş bir uzman kadrosuna ihtiyaç vardır ancak bu yalnızca üniversite için düşünülmemelidir. Üniversitenin temeli lise sınıflarında atılacaktır. Lisede eğitim verecek bir kadronun önemi azımsanamaz. Lisede temeli atılan bir eğitimle öğrenci, üniversitede aydın olmak için yetiştirilmelidir. Bir aydının sahip olduğu dikkate, disipline ve ahlaka sahip olmalıdır. Yine en büyük meselelerimizden bir tanesi yabancı dil meselesidir. Yabancı dile erişemediğinden yabancı dil öğrenme imkânı bulamadığı için bir eksikliğin acizliği içerisinde olan ve diğer gençlerden ayrı tutulan bir sürü genç vardır. Diğer edebiyatları tanımanın ve dış dünyaya açılmanın yolu yabancı dil bilmekten geçer. Bu sorunun ülkemize getirilecek birkaç yabancıyla çözülmesi mümkün değildir. Bu işin mutlaka bir düzenlemesi yapılmalı ve yabancı dil meselesi çözülmelidir (Tanpınar, 2006, s. 332). Gençlere aşılması gereken en önemli şey bir tutkudur. İstekli olmayan gençler fikir ve sanat eseri sahibi olamazlar. Eğitim de yalnızca okulu tamamlamak için alınacak bir kazanım değildir; öncelikle gençlerin içinde bulunduğu durumu sorgulaması, istekle, azimle sahip olmak istediği şeyi belirlemesi gerekir. Aksi takdirde gençliğin bir kıymeti kalmayacaktır (Tanpınar, 2006, s. 333).

Mehmet Kaplan'a yazdığı bir mektubunda üniversiteleri değerlendiren Tanpınar'a göre Anadolu'da da üniversiteler açılmalıdır çünkü Ankara ve İstanbul üniversite için yetmemektedir. Bütçe sorunları Batı'ya öğrenci gönderilmesine mani olmuştur. Yabancı dil meselesi hâlâ sorun olarak beklemededir. Hocalık artık eski cazibesini kaybetmiştir. Hocalık

yapanlar ise bir sıradanlık içinde dönüp durmaktadır. Yine üniversite kadrosunu temin etmek mühim sorunlardan bir tanesidir (Kerman, 2007, s. 236). Tanpınar, bir görüşmesinde de Türkiye’de akademik bir “Tiyatro ve Müzik Enstitüsü” kurulması üzerine görüş beyan etmiştir. Öğrencilerin fikir ve sanat gelişmelerinin takip edilmesinin, hocaların en önemli vazifeleri arasında olduğunu söylemiş; bunun için böyle bir enstitünün gerekliliğini belirtmiştir (Tanpınar, 2016, s. 419).

Maddi imkânsızlıklar diğer meseledir. Avrupa ülkelerinde üniversite gençlerinin çoğu ihtiyacı, memleket zenginlerince giderilmektedir. Ülkemizde de üniversite gençlerinin kendilerine özel olarak tahsis edilmiş özel alanları olmalıdır. Öğrencilerin maddi imkânlarının sağlanmasını yalnızca devlet üstlenmemeli, memleket zenginleri de fayda sağlamalıdır. Üniversite hocası ve öğrencisi birbirine yakın olabilmeli hatta bir üniversite mahallesi bile kurulabilmelidir. Bu yardım memleket insanlarını da ebediyete ulaştıracaktır. Kendisinden sonra geride bıraktığı değerler üniversite gençliğine ait olacaktır ancak bu şekilde eğitimin devamlılığı sağlanabilir. Üniversitenin bir özgürlük olduğu unutulmamalıdır (Tanpınar, 2006, s. 334).

Tanpınar’ın düşünce anlayışında eğitim için son derece önemli bir yer tutan kavram, çalışma kavramıdır. Başarıya ulaşmak için gereken şey çalışmaktır ancak çalışmada bireysel faydacılık değil, toplumsal faydacılık ön planda olmalıdır. Tanpınar’a göre toplumsal fayda güdülerek yapılan çalışma, toplumda medeniyetin oluşması için anahtar niteliğindedir (Avcı & Gönüllü Taşkesen, 2012).

Tanpınar’ın eğitimciler hususundaki diğer fikirlerine de onun Nurullah Ataç’ın “Prospero ile Caliban” başlıklı yazısını beğenmesinden ulaşılabilir. Alptekin’in görüşlerinden yola çıkarak, Tanpınar’ın eğitimdeki düşüncesinin Meşrutiyet itibarıyla derin tartışmalara vesile olan “Tubâ Ağacı” nazariyesiyle örtüştüğünü söylemek mümkündür (Alptekin, 2010, s. 23).

Eğitimde Tubâ Ağacı meselesi ve eğitimin gidişatının nasıl olması gerektiği “Prospero ile Caliban” başlıklı yazısında Nurullah Ataç tarafından ayrıntılı şekilde ele alınmıştır. Önce elit bir tabakanın eğitilmesi gerektiği daha sonra alt tabakalara doğru eğitimin sürmesi görüşü kabul görmüştür. Zira en alt tabakanın eğitimi aydınlar vesilesiyle olacaktır. Bizdeki asıl ihtiyacın gerçek aydınlar olduğu belirtilmiştir. Ataç (2014), bu görüşü şu sözleriyle destekliyor: “Önce bilim yurtlarını çoğaltın, yükseltin, ondan da önce bu ülkede görevlerini anlamış her gün kendilerini aşmağa özenen aydınlar yetiştirin, öyle uluslarınız olursa bütün ulusta okuma özenini uyandırmak kolaylaşır, o özenme ancak öyle belirir” (s. 220).

Nurullah Ataç'ın "Prospero ile Caliban" başlıklı yazısından eğitim ile ilgili şu genellemelere ulaşılabilir: Eğitimde aydın kesimin ön planda tutulması gerekir. Eğitimcilerin; elindeki bilgi ile yetinmeyen, sınırlarını ilerleten, yeni gereksinimler peşinde koşan, eğitimi bir geçim aracı olarak görmekten ziyade ulaşılması şart yegâne değer olarak gören eğitimciler olması önemlidir. Kendini şöhrete ulaştırma amacıyla değil, bilgiye ulaştırma amacıyla olan nesillerin yetiştirilmesi gereklidir. Bu çaba insanı daha hakikatli düşünmeye sevk edecek ve öğretmeni, örnek fertler mertebesine yükseltecektir. Bir eğitimci her zaman bilimin karşısındaki acizliği hissiyatıyla ve öğrenme şevkiyle öğretecektir (Ataç, 2014, s. 199-237). Tanpınar'ın eğitim üzerine vardığı bu yargılara erişme noktasında, bahsi geçen nazariyeyi desteklemesi dayanak olmuştur.

Tanpınar'ın eğitim sistemine yönelik fikirleri onun eserlerinde de yer bulmuştur. Zaman zaman okulların öneminden bahsetmiş ve öğrencilerin okullardan kazanabileceklerine değinmiştir. Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nde Tanpınar (2012), mekteplerin önemi ile ilgili görüşlerini şöyle dile getirmiştir: "Mektep, gençlik için daima ehemmiyetlidir. Her şeyden sarfınazar o yaşlarda ömrün en azaplı meselesi olan "Ne olacağım?" sualini geciktirir. Bırakın ki vaktinde yetişir, sonuna kadar sabreder, aktarmaları tam zamanında yaparsanız, içindekini behemehâl bir yere götüren trenlere benzer" (s. 60).

Huzur romanında ise mekteplerin, memur kadrosunu doldurmak için eleman yetiştirdiğinden ve bu mekteplerin bir gün işsiz elemanlar yetiştireceğinden bahsetmiştir. Tanpınar' a göre mektepler üretime yardımcı olmak için eğitim verebilir. Bu düşüncelerini Huzur'da şöyle açıklamıştır:

Sıkı bir nüfus siyasetine, sıkı bir istihlal siyasetine başlamamız lâzım. Öğretme ve yetiştirme işleri için de aynı zaruretlerle karşı karşıyayız. Birtakım mekteplerimiz var; birçok şeyler öğretiyoruz. Fakat hep eksik olan bir memur kadrosunu doldurmak için çalışıyoruz. Bu kadro dolduğu gün ne yapacağız? Çocuklarımızı muayyen yaşlara kadar okutmayı âdet edindik. Bu çok güzel bir şey! Fakat günün birinde bu mektepler sadece işsiz adam çıkaracak, bir yığın yarı münevver hayatı kaplayacak... O zaman ne olacak? Kriz... Hâlbuki maarifi istihsalin yardımcısı yapabiliriz ve dâhilî eşanji arttırabiliriz. Bütün mesele burada. Dâhilî piyasayı genişletmekte. Yarı ziraî, yarı sınaî bir iş hayatı temin edebiliriz. O kadar hususî istihlal kaynaklarımız var ki (Tanpınar, 2005a, s. 248)...

Lise Edebiyat Müfredatı Üzerine Görüşleri

Tanpınar, 1932'ye kadar radikal bir Garpcı olduğundan bahseder ve hayatını 1932 öncesi ve sonrası olarak değerlendirir. Hatta o tarihlere varana değin Şark'ı bütünüyle reddettiğini açıkça söyler (Türinay, 2006, s. 80).

Cezrî Garpcılık Tanpınar'ın eğitimdeki görüşlerinde de kendini gösterir ki bunu Ankara'da toplanan Türkçe ile ilgili konuların görüşüldüğü, 18 gün süren (3 Ağustos - 21 Ağustos 1930) kongrede (Türkçe ve Edebiyat Muallimleri Kongresi) açıkça dile getirmiştir. Dil heyeti tarafından takip edilen kongrede hocalar kendi deneyimlerine dayanarak fikirlerini beyan etmişler ve derslerde yaşanan sıkıntılar ile aksaklıkları dile getirerek bunlara çözüm bulma arayışına girmişlerdir. 16 Ağustos'a kadar dil bilgisi dersleriyle yeni imla üzerine konuşulmuştur. 16 Ağustos'ta ise Talim ve Terbiye Heyeti; bu kongrede lise kütüphanesinde bulunması gereken kitaplar, Batı edebiyatının derslerde işlenişinde ayrılacak zaman, edebiyat derslerinde kullanılacak metotlar gibi meselelerin görüşülmesine karar vermiştir. Gündemi "liselerde ve ortaokullarda Türkçe - edebiyat derslerinin okutulmasındaki yöntemler" olan bu kongredeki fikirler doğrultusunda liselerde okutulacak edebiyat dersinin nasıl olması gerektiği ile ilgili Tanpınar'ın önemli fikirlerine ulaşılabilir.

Tanpınar'ın bu kongrede belirttiklerinden hareketle, ona göre bizim edebiyatımız bir tek medeniyet içinde gelişmemiştir; birçok medeniyet etkisi altına girmiştir ve bu medeniyetler birbirinin devamı niteliğinde değildir. O günlerde ise Batı medeniyetinin tesiri altına girmiştir. Türk toplumu artık bir geçiş dönemine adım atmıştır, Batı medeniyetinin gölgesinde bir kimlik oluşturulacaktır. Güncel meseleler geçmişten bağımsız kalmıştır (Okay, 2010, s. 161).

Tanpınar, divan edebiyatının lise programlarında yer almaması gerektiğini, edebiyat tarihi eğitimi verilirken bu müfredatın Tanzimat sonrası dönemi içermesi gerekliliğini savunmuştur. Devrin yeni yeni meşguliyetleri olduğunu, mevcudiyetin fark edilmesi için Batı'ya yönelmek gerekliliğini, yeni fikirlerimizin oluşumunun çok da maziye dayanmadığını, sonsuza kadar varlığını devam ettirecek olan dilimizin oluşum aşamalarını takip etmek gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca onun fikirlerine göre ehemmiyet arz etmeyen konulara fazlaca eğilmek, çocuğun edebî zevkten uzaklaşmasına neden olacaktır. Eğer öğrenci okuduğundan zevk almıyorsa bu dersi okumasının bir anlamı kalmayacaktır. Zaten dönem gençlerinin Batı'ya meyilli olması müspet bir durumdur. Onun için Tanzimat sonrası, edebiyat eğitiminde vazgeçilmez olacaktır (Tecer, 1930, s. 98). Tanpınar, bu görüşlerinde Ahmet Kutsi Tecer ile ortak hareket eder. Ayrıca Tanpınar'ın bu kongreye katıldığı sıralarda Gazi Terbiye Enstitüsü'nde hocalık vazifesine devam ettiğini söylemekte yarar vardır. Zira bu kurumda eğitim gören öğrenciler, ileriki zamanlarda farklı eğitim kurumlarında öğretmen

olarak görev yapacak ve eğitime özellikle edebiyat eğitimine yön veren bireyler olacaktır. Bu açıdan Tanpınar'ın kongrede beyan ettikleri önemlidir (Türinay, 2006, s. 79).

Görüş Mecmuası'nda Ahmet Kutsi Tecer'in yazısından edinilen bilgilere göre Tanpınar'ın edebiyat eğitimine yönelik düşünceleri şöyle belirtilebilir:

Hamdi Bey'in iddiasına nazaran, edebiyat tedrisatının iki gayesi olabilirdi: 1- Talebeye edebî bir zevk vermek, 2- Onu içinde yaşadığı medeniyetin kültürüyle karşılaştırmak... Ahmet Hamdi Bey'e göre, liseler talebesine okutturulacak edebiyat dersleri şöyle olmalıdır: Tanzimat'tan itibaren mufassal bir edebiyat tarihi, ondan evvelki devirler bir methal tarzında bilhassa lisanın tekâmülünü gösteren belli başlı merhalelere ait seçilmiş metinler üzerinde durularak okutulmalıdır. Son sınıfta Garp edebiyatı etrafında nevilerin tekâmülünü izah etmek suretiyle talebeye yeni ufuklar açmak mümkündür (Tecer, 1930, s. 98- 99).

Tanpınar'ın bu yazıdaki görüşlerine göre o, garbı her zaman öğrenci için büyük bir kazanım olarak değerlendirmiş, divan edebiyatının okutulması ve anlaşılması için öğrencinin uygun bir ortamda olmadığını, ayrıca eskinin tarih biçiminde okutulması için müsait olmadığını savunmuştur. Çünkü Tanpınar, o yüzyılların ve o dönemki edebî şahsiyetlerin birbirinden çok da farklı olmadığı görüşündedir. Ancak sözlerinin geçmişi reddetmek olarak anlaşılmasını belirtmiştir. Ona göre muhakkak divan edebiyatı tarihinin incelenmesi ve aktarılması gerekir; fakat bunun için orta kısım değil, Darülfünun daha isabetli bir yer olacaktır. Lise, edebiyat eğitimi noktasında öğrenciye bolca bilgi verilen bir yer değil, öğrenciyi belli bir alana yönlendiren bir yer olacaktır. Divan edebiyatının tarihi, belli başlı metinler ile bir giriş niteliğinde okutulmalıdır (Tecer, 1930, s. 100).

Tanpınar, derslerin içeriği yönündeki görüşlerini belirttiği esnada çok ciddi tartışmalara sebep olmuş ve hatta sert bir dille eleştirilmiştir. Bu düşünceleriyle tepki çeken, eskiyi savunan çevrelerce eleştiri odağı yapılan ve geçmişi inkâr etmekle suçlanan Tanpınar, gayesinin edebiyat eğitimi için yeni bir düşünce ortaya atmak olduğunu, geçmişi unutup bir kenara atmadığını belirtmiştir. İnsani kıymetlerinin günümüzde hâlâ değerli olduğu şüphe arz eden bir dönemden ziyade, garba yaklaşılan dönemin daha ayrıntılı ve geniş işlenmesi gerektiğini şu şekilde söylemiştir:

... Divan Edebiyatını bugün yaşayan hiçbir tarafı kalmayan bir zihniyetin beşeri kıymeti meşkûk bir mahsulü addeden Ahmet Hamdi, maziye inkâr etmediğini ancak edebiyatımızın bizi değiştiren ve eskide hiç kökü bulunmayan bugünkü yeni kıymet ve meseleleri getiren garpla temasın başladığı devre olarak değerlendirdiği Tanzimat'tan sonraki safhası ile geniş bir surette okutulması daha evvelki devrin ise Türk dilinin geçirdiği tekâmül merhalelerini gösteren bir giriş şeklinde gösterilmesi lazım geldiğini söylüyordu (Tecer'den Aktaran Akün, 1960).

Tanpınar, Ankara'da 1931 yılında toplanan edebiyat öğretmenleri kongresinde İsmail Habib Sevük ile ilk defa tanıştığını, Sevük'ün en şöhretli döneminde olduğunu söylemiştir. Bu kongrede Sevük'ün sürekli söz alan biri olduğunu ve üslubu ile dinleyicileri kendisine

hayran bırakan bir hava ile konuştuğunu, kongre boyunca ciddi bir hava takındığını Edebiyat Üzerine Makaleler’de belirtmiştir (Tanpınar, 2005, s. 453).

“Dostum İsmail Habib” başlıklı bu yazıda dikkati çeken unsur, edebiyat öğretmenleri kongresinin tarihinin Tanpınar’a göre 1931 olarak belirtilmesidir. Bu kongrenin 1930 yılında yapılan kongreden farklı mı olduğu yoksa bir tarih karışıklığı neticesinde mi 1931 senesi diye söylendiği hakkında kesin bir bilgiye erişilememiştir.

Tanpınar, Tecer ile zorlu bir program mücadelesinde olduklarından bahsetmiş, hatta gece gündüz kongre üzerine konuştuklarını dile getirmiştir. Makalelerinde belirttiği yazısında ise kongre döneminden bahsederken açık bir şekilde hangi düşünceleri savunduğundan bahsetmediği için bu kongrenin aynı kongre mi yoksa farklı kongreler mi olduğu kesin olarak belirtilememektedir. Millî Eğitim Bakanlığı’nın edebiyat eğitim programlarında da bu kongrelerdeki görüşlerden esintilerle karşılaşıldığından, bu kongrelere değinilmiş ve Tanpınar’ın bu kongredeki fikirleri belirtilmiştir. Türkiye’de edebiyat grubu derslerinin öğretiminin, Batı etkisinde gelişen edebiyat itibarıyla başlatılması fikrinin kaynak olarak bu tarihlere dayanması muhtemeldir (Türinay, 2006, s. 80).

Bahsi geçen kongreyle ilgili net bir bilgiye ulaşılamasa da 1938 tarihinde yapılan bir görüşmesinde Tanpınar’ın İsmail Habib Sevük ile sekiz senedir tanıştığını belirttiği fakat fazla bir hususiyeti olmadığına değindiği görülmektedir (Tanpınar, 2016, s. 453). Anlaşıyor ki Tanpınar, İsmail Habib Sevük ile 1930 yılında tanışmıştır. Bu görüşmedeki ifadelerinden yola çıkılarak, makalelerinde 1931 yılındaki kongrede İsmail Habib Sevük ile ilk kez karşılaştığını söylerken aslında 1930 yılından bahsettiğine (kesin olmamakla birlikte) ulaşılabilir.

Tanpınar 1930 yılında belirttiği fikirlerini bir süre sonra değiştirmiş ve divan edebiyatı ile ilgili fikirlerinde yanıldığını belirtmiştir. Tanpınar’ın düşüncelerindeki bu değişim, “Tanpınar’da değişimin edebiyat eğitimine yansımaları” başlığı altında ayrıntılı şekilde değerlendirilmiştir.

Tanpınar’a Göre Edebiyat Eğitiminin Önemi

Eğitimdeki en büyük eksiklik, öğrencilerin yeteri kadar okumamasıdır. Tanpınar’ın eserlerinde sıklıkla karşımıza çıkan “okumanın gençler tarafından önemsenmediği fikri” her fırsatta dile getirilmektedir. Kitapla insanı bir bütün olarak gören Tanpınar, kitap korkusunun

insanları sorumluluk hissiyatından uzaklaştırdığını düşünür. Ona göre insanların kitap okuma hürriyetini elinden almak demek düşünme hürriyetini de elinden almak demektir (Tanpınar, 2006, s. 61).

Tanpınar'ın edebiyat eğitimcisi olarak ön plana çıktığı dönemin lisede edebiyat öğretmeni olduğu dönemlere tekabül ettiği, eğitimci yönünün lisede eğitimciyken ağır bastığı söylenebilir. Bu bakımdan fakülte yıllarında hocalık yaparken dahi lisedeki eğitimin önemini derslerinde her fırsatta dile getirir. Bir dersinde Türkiye'nin çeşitli meseleleri olduğundan ve bu meselelerin çözümünün yegâne yolunun da iyi bir eğitimden, iyi bir Türkçe eğitiminden geçtiğini söyler. Alptekin (2010)'ın, Tanpınar'ın bir dersinden aktardığı şu notlardan Tanpınar'ın edebiyat eğitimine ne derece ehemmiyetle yaklaştığını anlayabiliriz: “İyi edebiyat öğrenirseniz, iyi Türkçe öğrenirseniz, iyi öğrenci yetiştirirseniz vazifenizi yapmış olursunuz. Modern cemiyet lisede toplanır, lise tahsilinde ise ana kültür dersi edebiyat ağırlıklı ve entelektüel bir nesil yetiştirmemize yardım edebilir” (s. 102). Kendimize gelmemiz için edebiyat öğretiminin sağlam yapılmasının faydalarından bahseden Tanpınar, en az okuyan toplumlardan birisi olduğumuzu derslerinde vurgular. Bunun yanında edebiyat derslerinin çok iyi idrak edilmesi gerektiğini, toplumun kaybının eğitim eksikliğinden kaynaklandığını, bilgiye okuma ile ulaşılabileceğini belirtir (Alptekin, 2010, s. 102).

Tanpınar, Kerkük hatıralarını anlatırken okuma isteğiyle dolu olduğu hâlde yeteri kadar kitabı olmadığından her fırsatta bahsetmiştir. Bugünün gençlerinin okuma imkânı bulabildikleri bir ortamda oldukları için ellerindeki fırsatların kıymetini bilmeleri gerektiğini söyleyen Tanpınar'ın sözlerini Kaplan (1983), şu şekilde aktarır: “Çocukluğumun hangi çağına baksam kitap yokluğunun verdiği boşluğa, o acayip çıldırtıcı can sıkıntısına rastlarım. Bugünün gençleri o zamanki benden ne kadar mesut, acaba saadetlerini biliyorlar mı?” (s. 253).

Tanpınar'a göre edebiyatın öğretiminin ilk basamağı okumaktır. Okuma fikri insanlara aşılmadığı ve insanlar okuma korkusundan uzaklaşmadığı müddetçe eğitim noktasında istenilen düzeye gelmemiz mümkün olmayacaktır. Bu da edebiyat sevgisinin öğrencilere aşılmasıyla sağlanacaktır. Tanpınar'a göre toplum ancak okumakla zenginleşecek ve bilgiye ulaşacaktır.

Edebiyat Öğretmeni Olarak Tanpınar

Memleketin çeşitli yerlerinde öğretmenlik yapmış bir şahsiyet olan Tanpınar'ın öğretmenlik yıllarında tutulmuş olan sicil dosyalarından bir kısmı incelendiğinde, edebiyat öğretmeni kimliğiyle alakalı önemli bilgilere ulaşmamız muhtemeldir. Konya'da öğretmenlik yaparken önce öğretmenler, sonra idareciler (okul müdürü ve maarif müdürü) tarafından doldurulan bir sicil kâğıdından Tanpınar'ın ders işleyiş yöntemiyle ilgili bulgulara erişilebilir.

Bu sicil kâğıdında yer alan sorulardan birisinde öğretmenlerin gerekli müfredatı tamamlayıp tamamlamadığı üzerine görüş bildirmesi istenmiştir. Tanpınar, üçüncü sınıflarda kitap olmadığı için müfredatı tamamlayamadığını, bunun yanında birinci sınıflarda Ali Canip'in, ikinci sınıflarda ise Fuad Köprülü'nün kitaplarına bağlı kaldığını söylemiş; okul kütüphanesinde divanların ve şuaara tezkirelerinin yoksunluğundan yakınmıştır. Ayrıca önceki yıl kendisi askerde olduğu için öğrencilerin ders işleyemediğini ve düzeylerinin orta düzeyde olduğunu belirtmiştir. Aynı sicil dosyasında okul müdürünün ve eğitim işlerinden sorumlu maarif emininin de Tanpınar hakkında görüş bildirdiği görülmektedir. Maarif emininin Tanpınar'ın çok da disiplinli olmadığı yönünde değerlendirmeleri vardır ancak yine de maarif eminine göre Tanpınar, öğrencilerinin yararlanabileceği bir öğretmen olarak değerlendirilmiştir (Okay, 2010, s. 210).

1932-1933 yıllarında Kadıköy Kız Lisesi yıllarına ait bir Talim Sicili'nde okul müdürü Ferit Zühtü, Tanpınar hakkında olumlu kanaat bildirmiştir. Bu kanaatlerde Tanpınar'ın Batı edebiyatına hâkim olduğu, edebî akımları takip edip Fransız edebiyatına ait eserler okuduğu, derslerinin başarılı ve öğretim yönteminin yerinde olduğu bildirilmiştir (Okay, 2010, s. 211).

Katıldığı bir sempozyumda Tanpınar'ı değerlendiren Konur Ertop, onun sahip olduğu yetileri bir şemsiyeye benzetmiş, öğretmenlik mesleğini de bu şemsiyenin en üst noktasına yerleştirmiştir. Fikir adamı, deneme yazarı, romancı, milletvekili olmasının en üstünde öğretmenliği gelir. Güzel Sanatlar Akademisi'nde, liselerde, üniversitelerde yıllarca ders vermiş ve bir sürü öğrenci yetiştirmiştir. Öğrencileri de her fırsatta ondan ne kadar faydalandıklarını dile getirmiştir (İnci, 2012, s. 30). Örneğin Akademi'den öğrencisi olan Nuri İyem, Tanpınar'ın dersleri sayesinde mesleki bilgisine ulaştığını belirtir. Mesleki anlamda ne biliyorsa bunu hocasına borçlu olduğunu söyler (İnci, 2012, s. 36). Bu beyan bize Tanpınar'ın edebiyat öğretmeni kimliğinin ne kadar ehemmiyetli olduğunu da kanıtlamaktadır.

Tanpınar'ın edebiyat öğretmeni kimliğinin oluşmasında onun hocalarının katkısı olduğu muhakkaktır. Bu kimliğin oluşmasında en büyük tesir Yahya Kemal olmuştur. Yahya Kemal'in derslerindeki anlatım yöntemi ile Tanpınar'ın anlatım yöntemi arasındaki benzerlik Yahya Kemal'i öğretmenlik yönüyle örnek aldığıının göstergesidir.

Tanpınar'ın derslerindeki serbest ve dağınık anlatım tekniği Yahya Kemal'in anlatımında da dikkati çeker. Tanpınar'ın kendisi de Yahya Kemal'in derslerinde not tutmak isteyen öğrencilerin bu dağınık anlatım nedeniyle not tutmakta zorlandığını daha ilk derste gözlemlemiş ve hocasıyla ilgili yazdığı kitapta bu tespitlerine yer vermiştir. Tanpınar (2011), hocasının dersindeki ilk deneyimini şu şekilde aktarıyor: “bu ilk derste başından itibaren not almaya hazırlanmış, el, sarı kâğıtlı defterinin üzerinde, başlayacağı noktayı bir türlü bulamadan bekleyen bir arkadaşımın hayretini hâlâ hatırlarım” (s. 19). Tanpınar'ın öğrencileri de onun derslerinde aynı durum ile karşı karşıya kaldıklarını dile getirir. Öğrencileri, derslerine katılanların nereden başlayacaklarını bilemedikleri için not tutmakta zorlandıklarını belirtir. (“Öğrencilerinin Tanpınar'ın edebiyat eğitimciliği üzerine görüşleri” bölümünde bu konu ayrıntılı olarak ele alınmış ve bu saptamalar Tanpınar'ın öğrencilerinden ulaşılan veriler ışığında yapılmıştır.)

Tanpınar ve hocası Yahya Kemal gibi sanatta ve kültür alanında önemli çalışmalar yapmış isimlerin kültür kuramcısı olarak nitelendirildiği görülmektedir fakat Tanpınar ve Yahya Kemal zengin kültür birikimine sahip olmalarına rağmen birer edebiyatçı olarak sınırlandırılmışlardır. Onlara eğitimde ihtiyaç vardır ve lise kitapları onların eline bırakılmıştır (Şevki, 2006, s. 98).

Tanpınar, eserlerini yazarken büyük bir titizlikle çalışmalarını sürdürür. Bir konuda deneme yazacağı zaman bile defalarca düşünüp eserini kaleme alır. Yalnız konularını değil, üslubunu da titizlikle seçer. Tanpınar'ın edebiyat dersleri eserlerine göre daha rahat bir anlatım tarzı benimser ve daha anlaşılırdır çünkü derslerinde “konuşurken düşünen bir Tanpınar” ile karşı karşıya kalınmaktadır. Bazen derslerinde hiçbir zaman eserlerinde yazmayacağı sözler sarf eder. Bu sözler, onun eserlerindeki eşsiz cümlelerin hangi aşamalardan geçtiğini gösterir niteliktedir. Onun dersleri, düşünce dünyasını yansıtır. Aslında derslerinin önemi de bu noktada kendini gösterir çünkü eserlerinin anlaşılmasına yarayacak birçok malzeme bu derslerde mevcuttur. Edebiyat dersleri, edebî konularla ilgilenenlerin dikkatini çekecek meselelerden oluşur. Aslında öğrencileriyle geçirdiği saatler, sadece birer ders değildir. Her

öğretmenin derslerinde kolay kolay bahsetmeyeceği edebî meseleler ve kişilerle ilgili düşünceler üretilen konferanslardır (Yalçınova, 2014).

Tanpınar, öğretmenliğiyle talebelerine örnek olacak mümtaz bir şahsiyet olarak anılır. Öğrencileri onun derslerini eşsiz birikiminden yararlanabilme ve yıllar sonra bile kıymetinden zerre eksilmeyecek ender bilgilere erişebilme fırsatı olarak dinlemişlerdir. Öğrencisi Gözde Halazoğlu, Tanpınar'ın öğretmenliğini ve edebiyat derslerindeki notlarına verdiği kıymeti şu şekilde aktarıyor:

1958 öncesi yıllarda Ahmet Hamdi Tanpınar'ın öğrencisi olma şansına eriştim. Derslerinde ve seminerlerinde anlattıklarını, en ufak bir değişiklik ve ilave yapmadan, yazıya geçirmeye çalıştım. Bunu yaparken hiçbir zaman onları mezuniyet imtihanında sorulabilecek bilgiler olarak düşünmedim. Hocamızın kelimeleri birer mücevherdi ve ben bunları yıllar boyunca defterimin sayfaları arasından çıkarıp ilk günkü ışıltıları ile seyredebilecektim (Uçman, 2013, s. 17).

Dağınık, plansız-programsız, hazırlıksız anlatım söylemleri her ne kadar ders anlatımı ile özdeşleşmiş olsa da Tanpınar, derslerinde uzun uzun bahsetme fırsatı bulamadığı şair ile yazarların yahut dönemlerin birincil kaynaktan öğrenilmesine özen gösterir. Bu amaçla her dersin konusu ile ilgili yerli ve yabancı kaynakları öğrencilerine sunması, anlattığı konuya hâkimiyetini ispatlamaktadır. Ders notları incelendiğinde Tanpınar tarafından tavsiye edilen kaynakların “okunacaklar” başlığı altında not edildiği görülmektedir. Derslerinde edebî dönemlere, dönemlerdeki önemli yazarlara, akımlara, farklı sanat dallarına yer veren Tanpınar'ın bu hususları nasıl işlediği bahsi ayrıntılı şekilde incelenecektir.

Öğrencilerinin Tanpınar'ın Edebiyat Eğitimciliği Üzerine Görüşleri

Tanpınar'ı bir edebiyat eğitimcisi olarak değerlendirirken öncelikle derslerindeki bilgi aktarım tarzına dikkat çekmek gerekir. Bu bilgileri elde edebilmek için en sağlıklı yol, Tanpınar'ın derslerine giren öğrencilerinin görüşlerinden yararlanmak olacaktır. Öğrencileri onun her kelimesini cevher kadar kıymetli görmüş ve bu cevherlerin kaybolmasına karşı yazıya geçirmişlerdir. Bu ders notları edebiyat eğitimcisi kimliğiyle Tanpınar'ı tanımak için en sağlam kaynaktır. Bu notları değerlendirmeden önce öğrencilerinin gözünden onun nasıl bir edebiyat eğitimcisi olduğunu araştırmak, bu çalışmanın temelini oluşturacaktır. Tanpınar'ın edebiyat öğretmenliği üzerine en kapsamlı çalışmayı Tanpınar'ın meslektaşlarından ve öğrencilerinden Orhan Okay (derslerine girip Tanpınar'ı dinleyen kişilerden ya da kendi anılarından derlediği bilgilerle) yapmıştır. Onun derlediği anılardan ulaşabildiğimiz en eski bilgiler Tanpınar'ın lisedeki hocalığı üzerinedir.

Tanpınar'ın dağınık anlatım tarzı her öğrencisi tarafından dile getirilir. Orhan Okay'ın da Tanpınar'ın derslerinde not tumanın zorluğunu belirttiği ve not tutanlara hayranlıkla baktığı görülmektedir, ancak bu karışık anlatım tarzı onu hiçbir zaman Tanpınar'ın derslerinden uzaklaştırmamıştır. Aksine derslerini çok sevdiğini ve hiçbir dersini aksatmadığını her fırsatta dile getirmiştir (Kahraman, 2012, s. 160).

Fuat Bayramoğlu, Ankara Lisesi'nde Tanpınar'ın öğrencisi olmuş ve Tanpınar'ı dağınık fakat edebî zevki olan bir hoca olarak değerlendirmiştir. Yıllar sonra hocasının eserleri incelendiğinde onun gerçeğin ta kendisi olduğunu fark ettiğini vurgulamıştır (Okay, 2010, s. 186).

Zeynep Hanım Konağı'ndaki Edebiyat Fakültesi'nde Tanpınar'ı (1941 - 1942 senelerinde) dinlemeye gelen Tatyana Moran, Tanpınar'ın her öğrencisinin bahsettiği dağınık anlatım tarzını destekleyici ifadeler kullanmıştır. Fransız şairlerden bahsederken birden Hamit'e geçtiğini ve kürsüsünde duramayan, anlatırken uzaklara bakan bir hoca olduğunu söylemiştir. Bu ifadelerin benzerini ailece Tanpınar'ı tanıdıklarını söyleyen Saffet Tanman da kullanmıştır. Tanpınar'ın, anlattığı her şeyi sosyal çevresiyle bağlantı kurarak anlattığını aktarmıştır. Konudan konuya geçen bir hoca olduğunu, yurt dışı yaşamından örnekler verdiğini, aynı zamanda bu dağınık anlatımını Tanpınar'ın kendisinin de fark ettiğini belirtir. Başka bir isim Rauf Mutluay ise hocasını, Yüksek Öğretmen Okulu'ndaki gece derslerinde “güzelliklerin kapısını açan şahıs” olarak tanımlamıştır (Okay, 2010, s. 187).

Tanpınar'ın derslere not getirmeden, hazırlıksız, bazen bir kitap eşliğinde geldiği ve zaman zaman sigarasını, kahvesini içerek ders anlattığı derslerine giren öğrencilerinin ortak anlatımlarından çıkarılmaktadır.

Tanpınar'ın tezli sertifika öğrencilerinden biri olan Ahmet Miskioğlu, ders için Tanpınar'ı beklerken bir hazırlık yapmadıklarını söylemiş; diğer öğretim üyelerinin derslere notlarla, kitaplarla gelip ders işlediklerini, Tanpınar'ın ise doğaçlama anlattığını hatta çanta bile taşımadığını belirtmiştir. Tanpınar'ın derslere katılan öğrencilerin sürekli devam edip etmediğine dikkat ettiğini ve öğrencilerin sürekli gelmeleri konusunda hocaları tarafından ikaz edildiğini de ifade etmiştir. Tabi bu ikaz, öğrencilerini rencide edecek boyuta varmamıştır. Tanpınar, derslerini bir komedi oyununa benzetmiş ve oyuncuların sürekli değişmesinden duyduğu rahatsızlığı uygun bir şekilde dile getirmiştir (Miskioğlu, 2015, s. 12). Tanpınar, öğrencilerini not tutarken de bazı hususlara dikkat etmeleri noktasında

uyarmış ve not tutanların cümleleri olduğu gibi, değiştirmeden yazmalarını söylemiştir (Miskioğlu, 2015, s. 13).

Tanpınar'ın, çağrışımları zengin bir anlatımı olduğu için derslerine sürekli katılım gösteren öğrencilerinin bile belli bir seviyeye gelmeden onu tam manasıyla anlayamadığını söylemek mümkündür. Bu sebeple derslere belli belirsiz gelen öğrencilerden ve eksik tutulan notlardan ötürü anlatımın içeriği öğrenciler tarafından tam olarak kavranamayabilir. Derslere devam ve not hususunda öğrencilerini genel olarak özgür bırakan Tanpınar'ın bu uyarılarla derslerinin eksik ya da yanlış anlaşılmasını engellemeyi amaçladığı söylenebilir.

Yeni Türk Edebiyatı Kürsüsü'ne profesör olarak atanan Tanpınar'ın hocalığının en verimli çağının üniversite seneleri olduğu öğrencileri tarafından söylenir (Güven, 2014, s. 7). Bazı zamanlar Tanpınar'ın derslerinin yalnızca Edebiyat Fakültesi öğrencileri tarafından değil, Güzel Sanatlar Akademisi'ndeki öğrenciler tarafından da dinlendiği bilinmektedir. Tanpınar'ın edebiyat derslerinde kara tahtayı hiç kullanmadığı da ayrı bir tespittir. Ders anlatımı esnasında da öğrencileriyle anlattığı mevzu üzerine konuşmaları dışında onlarla pek ilgilenmez; varlıklarından bile haberdar değilmiş gibi bir havaya girerek, uzaklara dalarak anlatımına devam eder. Derslerinde onu izleyenler, hocalarının ders anlatırken bazı zamanlar sağ elinin şahadet ve başparmaklarını birleştirip küçük daireler çizerek ders anlattığını aktarır. Tanpınar'a göre bu beden dili ona Yahya Kemal'in ders anlatımından miras kalmıştır (Okay, 2010, s. 188).

Son sınıfta öğrenciler için seminerler düzenlendiğini belirten Ahmet Miskioğlu; Tanpınar'ın seminerlerinin, alanını belirlemiş ve kendilerini geliştirmek isteyen öğrencilerden oluştuğunu, kalabalık olmadığını söylemiştir. Ayrıca onun dağınık anlatımından dolayı not tutan tek öğrencinin kendisi olduğunu da belirtmiştir çünkü derslerdeki cümlelerin çağrışımları belli bir çizgide kalmamış ve not tutmak da güç hâle gelmiştir (Miskioğlu, 2015, s. 5).

Tanpınar'ın asistanı olan ve derslerine girip onu yakından takip eden Turan Alptekin'in görüşleri önemlidir. Üst sınıflarla Tanpınar'ın birkaç dersini takip ederken edindiği izlenimlere göre hocası, katı çizgileri yumuşatan bir anlatımla konuları ele alır. Önceden planlanmış bir konuşma havası ile derslerini işlemez, hatta bazı zamanlar bu yüzden cümlelerinin sonunu getiremez. Alptekin, Tanpınar'ın sessiz anlatımını bu nedene bağlar (Alptekin, 2008, s. 373).

Ahmet Muhip'in anlatımıyla, Ankara'nın taş lisesinde (kırk beş dakikalık ders boyunca) Tanpınar'ın ilk dersinden akılda kalan şey Jokonda'nın ellerini anlatmasıdır. Mesleğine yeni başlamış bir öğretmen olarak edebiyatla beraber plastik sanatları da aktaran bir hocadır (Dıranas, 2008, s. 89). Ankara Lisesi'nde Tanpınar'ın öğrencisi olan Ahmet Muhip'in hocasının ilk dersini unutamadığı anılarından anlaşılmaktadır. Mesleğine yeni başlamış olan Tanpınar, ilk derslerinde bile ders konusunun sınırlı havasından uzak bir anlatım çizmiştir. O, derslerinde yalnızca edebiyat dersi veren bir edebiyat öğretmeni değil; öğrencilerini diğer sanatlarla buluşturmak isteyen bir sanatkârdır. Bu tarzıyla klasik öğretmen tavrından uzaklaştığı söylenebilir.

Nuri İyem, hocası Tanpınar'ı anlatırken yere göğe sığdıramaz. Öncelikle araştırmacı bir hoca olduğunu belirtir. İyem'e göre onu gerçekten anlamak isteyenlerin güzel dersler alacağı bir hoca olan Tanpınar, hayatın her yanı için bir umut arayıcısı olmuştur. Ender bulunan düşünürlerden biridir. Gizli kalmış bütün gerçekleri duyabilecek hissiyata sahip bir hocadır (İyem, 2008, s. 91).

Ahmet Miskioğlu, hocasının derslerde birçok şairden, yazardan, düşünürden, Türk edebiyatının gelişmesinden ve edebiyat meselelerinden bahsettiğini belirtirken bu anlatıma Tanpınar'ın kendi yorumlarını kattığını da söyler (Miskioğlu, 2015, s. 6). Tanpınar'ın derslerinde dikkati çeken başka bir unsur ise anlatımda kullandığı Arapça kelimelerdir. Öğrencileri, Tanpınar'ın arkadaşı Nurullah Ataç'ın Türkçe kelimeleri kullanmaya özen gösterdiğini ancak Tanpınar'ın derslerde Arapça kelimeleri kullanmaya devam ettiğini belirtir (Miskioğlu, 2015, s. 17). Bu görüşlerle, Tanpınar'ın derslerde kullandığı dilde tamamen yeniye yönelmediği, eskiden vazgeçemediği açıkça ifade edilmiştir.

Birol Emil ise hocasının özellikle son sınıftaki derslerinde ölüm fikri üzerinde sıklıkla durduğunu fark eden bir öğrencisidir. Divan edebiyatındaki estetik varlığın Tanpınar'ın dersleri sayesinde kendilerine yerleştiğini vurgulamıştır. Hocasının derslerinden bahsederken eski şiiri bir bahçeye benzetmiş, Tanpınar'ı ise bu bahçeden en güzel çiçekleri toplayıp öğrencilerinin önüne koyan birisine benzetmiştir. Divan şiirini anlatırken en özlü anlamlarla öğrencilerini buluşturmuştur. Emil'e göre öğrencilerinin divan şiirindeki satırları sevmesinin nedeni, bu mısraların Tanpınar'ın sanatkârane anlatımıyla birleşmesidir (Emil, 2008, s. 124).

1939 yılında mezun olan Mehmet Kaplan, üniversitede Tanpınar'ın asistanı olmuştur. Dört yıl süreyle Fuad Köprülü ve Ali Nihad Tarlan'dan ders gören Kaplan, ders aldığı bu

hocalardan öğrendiklerini Tanpınar'dan öğrendikleriyle karşılaştırır. Tanpınar'ın eşsiz bir öğretici olduğu kanısına ulaşır. Diğer hocalarının değinemediği önemli noktalara Tanpınar erişmiş ve Kaplan, Tanpınar'dan öğrendiklerini her fırsatta dile getirmiştir.

Kaplan'ın aktarımıyla Köprülü, derslerinde Destan Devri'nden Tanzimat Devri'ne kadar Türk edebiyatını anlatmış; Tarlan, divan edebiyatındaki şiirleri şerh etmiştir. Buna rağmen ikisi de Tanpınar'ın Kaplan üzerindeki tesir derecesine ulaşamamıştır çünkü Tanpınar, Kaplan'a edebiyatın özü hakkında bir fikir aşılammıştır. Kaplan, Batı'yı çok iyi bilen Tanpınar ile birlikte çağdaş edebiyatın sırrına mazhar olmuştur. Tükenmek bilmeyen bir okuma arzusuna sahip olan Tanpınar'ın ölümüne kadar araştırmalarına birlikte devam etmişlerdir (Kaplan, 2008, s. 174).

Tanpınar'ın vefatına hayli üzülen öğrencisi Atilla Özkırmı, Tanpınar'ın ulaşılmaz bir öğretici olduğunu vurgular. Özkırmı'nın deyişiyle Tanpınar, babacan tavırlarıyla dikkat çeken, yaptığı işlerle kibirlenmeyen bir hocadır. Ahmet Mithat ile başladığı bir ders Balzac'la ya da Dostoyevski'yle devam edebilir, hocasının bu dağınık anlatımı nedeniyle anlattıklarını anlayamadıklarını söyler. Ders anlatırken coşan, kendini kaybeden adeta dersi unutan bir hoca olduğundan; sıradanlığı kıran, basmakalıp ifadeler kullanmayan, kurallara takılı kalmayan bir öğretici olduğundan bahseder. Tanpınar, öğrencilerinin gözünde bu yönüyle erişilmez olduğu için olağandışı olarak nitelendirilir yalnız olağandışı olmasının kaynağı çok bilgili olmasından değil, kültürü benimseyen ve içtenlikle yaşayan bir öğretici olmasından ileri gelir (Özkırmı, 2008, s. 250).

Samim Kocagöz, bir tez savunması hatırasını aktarırken Tanpınar'ın derslerine az da olsa değinmiştir. Kocagöz'e göre Tanpınar hoca deyince akla şüphesiz eşsiz bir eser olan XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi gelir. Edebiyatı, tarihi dönemleriyle inceleyen böyle bir kitap yazmıştır fakat derslerini kapsayan genel konu ise Fransız şiiridir. Kocagöz'ün anlatımıyla, son yıl Tanzimat Edebiyatı derslerine giren Tanpınar, edebiyat tarihi eserinden çok Batı şiirini konu edinir (Kocagöz, 2008, s. 358).

Adı sonraları Gazi Eğitim Enstitüsü ve bugün Gazi Eğitim Fakültesi olan, eski adıyla Gazi Orta Muallim Mektebi'nde edebiyat dersleri vermeye başlayan Tanpınar'ın 1931 yılında öğrencisi olan Cahit Tanyol; hocasını değerlendirirken çoğu öğrencinin yaptığı gibi karşılaştırmalı bir değerlendirme yapar. İbrahim Necmi ile Tanpınar'ın şiir ve edebiyata bakışlarının farklı olduğundan bahseder. Bir yıl sonra buradan ayrılan (1932 senesinde

İstanbul'a tayininin çıktığı bilinmektedir) Tanpınar'ın, derslerini Yahya Kemal ve Ahmet Haşim'in gölgesinde işlediğini vurgular (Tanyol'dan aktaran Okay, 2010).

Tanpınar'ın derslerinden hatıralar dinlediğimiz diğer bir isim ise Samet Ağaoğlu'dur. Ağaoğlu, son sınıf öğrencileri arasındadır. Tanpınar ile öğrencilerinin arasında fazla yaş farkı bulunmadığını, bu yüzden hoca öğrenci ilişkisinden öte arkadaşlık ilişkisi olduğunu belirtir. O yıllarda Tanpınar, öğrencilerinin gözünde kendini sanata adanmış ve derslerinde daldan dala atlayarak şiirler okuyan bir hoca portresi çizmiştir (Okay, 2010, s. 155).

Tanpınar'ın öğrencileriyle hoca - öğrenci ilişkisinden ziyade arkadaş ilişkileri geliştirmeyi yeğlediği dile getirilmiştir fakat Tanpınar'ın bu konuda seçici olduğu söylenebilir. Yazılarında veya günlüklerinde özellikle akademideki öğrencileriyle olan münasebetlerinden bahsederken her öğrencisinin adını anmadığına özellikle vurgu yapmak gerekir. Sanatı bir adım önde gören Tanpınar, öğrencilerinden sanata yatkın olanlarla ilişkisini daim kılmak istemiştir.

Akademiden öğrencileri olan Nuri İyem ve Bedri Rahmi'nin resim sergileri üzerine Tanpınar'ın yazıları bulunduğu söylenebilir. Tanpınar, bu sanatkarlarla hayatı boyunca dostluk ilişkilerini devam ettirmiştir. Akademideki diğer öğrencilerle bu dostluğun devam ettiğini söylemek güçtür. Çünkü o, sanatkar dostlarıyla daha iyi anlaşmıştır. Bunda Tanpınar'ın plastik sanatlara olan yakınlığının etkisi büyüktür (Okay, 2010, s. 168).

Bazı öğrencileri de bu konu hakkındaki görüşlerini Tanpınar ile ilgili düzenlenen sempozyumlarda belirtmişlerdir. Bilhassa üniversite hocalığı yaptığı yıllardaki öğrencileri Tanpınar'ın edebiyat derslerini işleyişindeki tutumdan bahsetmişlerdir. Bahsi geçen sempozyumlardan en dikkat çeken uluslararası olarak tertip edilen Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi'nde (1 - 2 Kasım 2010 tarihlerinde düzenlenen) "Dünyada ve Türkiye'de Tanpınar Zamanı" başlıklı sempozyumdur. Eleştirmenlerin, çevirmenlerin, Tanpınar'ın öğrencilerinin ve yakınlarının katıldığı sempozyumdaki bildiriler, söyleşiler "Ahmet Hamdi Tanpınar - Tanpınar Zamanı - Son Bakışlar" adıyla bir kitapta toplanmış; Tanpınar meraklılarına sunulmuştur. Sempozyuma katılan Tanpınar'ın öğrencileri kendi bakış açılarıyla hocalarını anlatmışlardır. Kendisinden bahsederken eğitimci yönünden pek fazla bahsetmeyen Tanpınar'ı bu bilgiler ışığında edebiyat öğretmeni yönüyle öğrencilerinden dinlemek, bu araştırmada fayda sağlayacaktır. İstanbul Üniversitesi'nde Tanpınar'ın öğrencisi olan ve yıllarca ondan ders alan Orhan Okay, açılış konuşmasında Tanpınar'ın edebiyat derslerini işleme yönteminden bahseder.

Derslerinde büyük bir ilgi ve dikkatle gözlem yapan Orhan Okay'ın, Tanpınar'ı şu özellikleriyle değerlendirdiği görülmektedir: Ders işlerken kendi hâlinde bir tutum sergileyen Tanpınar, sanki etrafında hiç kimse yokmuş gibi uzaklara dalıp giden bir tavırla anlatımını sürdürür. Öğrencileri onun dersin akışını bozacak herhangi bir harekete sinirleneceğini bildiklerinden pür dikkat dinleyişe geçerler. Tanpınar'ın edebiyatı anlatımındaki dikkat çeken en belirgin mesele, onun anlatımının keskin hatları olan bir disiplin anlayışı çerçevesinde olmayışıdır. Çoğu sefer elinde bir kitapla sınıfa gelir, bu kitaptan bahseder, öğrencilerine biraz okur, okuma esnasında öğrencilerine bir şeyler anlatır, sonrasında aklına başka bir şey gelir oraya geçer; yerli ve yabancı yazarları, tarihî olayları, musikiyi, divan şiirini anlatır, yani farklı farklı konuları bir arada verir. Aklına geliverdiğinde birden dersin başında ele aldığı konuya döner. Dersi işlerken dahi öğretmenden çok bir sanatçı kimliği taşır. Bu dağınık anlatım tarzından ötürü derslerinde not tutmak isteyen çoğu öğrencinin zorlandığı da belirtilir. Hatta Orhan Okay, Tanpınar'ın derslerinde not tutan ve bunları yayımlayan arkadaşlarına da hayret ettiğini, onlara hayran kaldığını söylemektedir (İnci, 2012, s. 7).

Tanpınar, derslerinde anlattığı ana konudan uzaklaşır ve farklı konulara değinebilir. Diğer bilim adamlarında zaaf olarak kabul edilebilen bu özellik, onun sanatının değerini gösterir. Bu zengin birikim, anlatım tarzına yansımış ve edebiyat aktarımında onu alelade anlatımdan uzaklaştırmıştır (Okay, 2006, s. 9). Ancak bu dağınık anlatım tekniği öğrencileri için bir kayıp olarak değerlendirilmemelidir, bilakis bu teknik öğrencilere bilgi birikimi sağlamak açısından çok önemlidir. Geriye dönüşleri fazlaca kullanması, kavramları açıklamak için öğrencilerini geçmişe götürmesi Sokrates'in düşünce açıklama yöntemiyle özdeşleştirilebilir. Onun konudan konuya geçişleri; anlattığı şeyin zenginliğinin, çeşitliliğinin fark edilmesine yardımcı olacak bir anlatım tekniğidir (İnci, 2012, s. 45).

Aynı sempozyuma konuşmacı olarak katılan Birol Emil'in düşünceleri de Okay'ın düşüncelerini destekler niteliktedir. Emil de Tanpınar'ın edebî dönemleri ve eserleri öğrencilere anlatırken dağınık bir anlatım yolu seçtiğini söyler. Tanpınar'ın, sahip olduğu zengin kültür mozaiğini kendi derslerinde yansıttığını belirtir. Hatta onun verdiği bilgileri havai fişeklere benzetmiş, anlattığı bilgilerin rengârenk şekilde öğrencilerin hayal dünyasına ve zihinlerine yerleştiğinden bahsetmiştir. Emil'e göre bu muazzam aktarımın bir öğrenci tarafından hakkıyla takip edilmesi de hayli zor olacaktır. Onu anlamak için diline hâkim olmak, dilini öğrenmek elzem olmuştur (İnci, 2012, s. 23).

Atilla Özkırımlı da Tanpınar'ın, edebiyat dersini işleyişinde dağınık bir anlatım tarzı sergilediğini ve onu her dinleyenin ciddiyle anlayamadığını şu sözleriyle anlatmıştır:

Öyle şeyler anlatırdı ki tek kelimesini anlamazdık. Ahmet Mithat diye başlardı derse, bir de bakardık Balzac'tan, Dostoyevski'den söz ediyor. Ya da Madam Bovary'nin bir davranışını, söz gelimi çocukken şapkasını havaya fırlatışını anlatıyor, bu davranışının nedenlerini açıklıyor. İşte erişilmezliği buradaydı. Coşuyor, kendinden geçiyor, dersi unutuyordu. Onun sıradan bir öğretici olmadığını, kuralları çiğnediğini, basmakalıbı yıktığını seziyorduk (Özkırımlı'dan aktaran İnci, 2012, s. 38).

Öğrencisi Konur Ertop, katıldığı sempozyumda Tanpınar'ın edebiyatı öğretim şekline bahsetmiştir. Tanpınar'a göre edebiyatı benimsemek ve öğrenmek için öncelikle edebiyatın tarihî gelişimini öğrenmek gerekir. Bunun için de Tanpınar, öğrencilerine edebiyat tarihi öğretimi için ilk olarak Gustave Lanson'un "Edebiyat Tarihi'nde Usul" kitabını önerir. Okurken önemli kısımların altı çizilmesi, kitaba işaretler konulması gerektiğini de söyler. Tanpınar'a göre kitap, onu okuyan kişilerden izler taşımalıdır ancak bu şekilde sağlıklı bir öğrenme sağlanacaktır. Ayrıca öğrenmek için araştırma esastır. Ele geçen her bilginin kaynağı araştırılmalı, doğruluğu diğer kaynaklar vasıtasıyla kanıtlanmalıdır. Her yargının menşei sorgulanarak aktarılmalıdır. Bu, öğrencilerinin derslerden sağladığı önemli kazanımlardandır (İnci, 2012, s. 33). Öğrencilerine göre edebiyat dersini işlerken Tanpınar'ın en çok göze çarpan tekniklerinden bir tanesi de, zıt terimleri kullanarak düşüncelerini karşısındakilere anlatmak ve bu karşıtlıklar aracılığıyla bilginin zihinlere yerleşmesini sağlamaktır. Bu teknikle bilgilerin aktarımı kolaylaşacaktır. Örneğin hayat-ölüm, eski-yeni, geçmiş zaman - şimdiki zaman kavramları arasındaki zıtlıklar; ele alınan konuyu öğrencilerin çabuk algılamasına yardımcı olmuştur (İnci, 2012, s. 42).

Tanpınar'ın öğrencisi olan Turan Alptekin, Edebiyat Fakültesi yıllarında Tanpınar'ı ve onun çağdaşı hocalarını kaynağı tükenmeyecek bir zenginlik olarak görmüştür. Onlar tarafından verilecek dersin heyecanla beklendiğini, bilgiye ulaşmanın gururunu tattıklarını her fırsatta dile getirmiştir. Alptekin, şimdiki gençlerin bu gururdan mahrum kaldıklarının ve Tanpınar gibi donanımlı eğitimcilerin çağımızda eğitim gören öğrencilere ulaşamadığının yeisini de dile getirmiştir. Alptekin'in Tanpınar'ın derslerinden elde ettiği birikimlere ve görüşlere göre Tanpınar, derslerinde araştırmalara boğulup geleneği tam anlamıyla aktarmaya çalışmak gayesinde değildir. Onun işi öğrencilerini estetikle tanıştırmaktır, bu estetiği de Yahya Kemal'in şiirleriyle Batı kültürünü harmanlayarak yapmaktadır. Tasavvufi derinden derine bağlı bir anlatım sergilemediği de görülmektedir (Alptekin, 2010, s. 16).

Tanpınar'ın bir dersinden kalan tesiri Alptekin şöyle anlatıyor:

Tanpınar'ın dinlediğim ilk dersini, öğrencilerinin, belki de ahengiyle yetiştiğimiz musikiden gelen, yumuşak ve güler yüzlü çizgileri arasında gaip bir ses gibi anımsıyorum:

*Bir zümre odur Hâlik'ı mutlak dediler
Bir benzeri yoktur bu muhakkak dediler
Bir kerre görenlerse o Rabb-ı ezeli
Sermesti-i rü'yetle Ene'l-Hak dediler*

Doğrusu istenirse bu ders, tasavvufi geleneğinden gelenler için büyük bir derinlik taşımıyordu. Zaten onun yapmak istediği de böyle bir araştırma değildi. Ders her şeyden önce güzel bir kompozisyondu ve Ahmet Hamdi Tanpınar bir estetiğin kapılarını aralamaya çalışıyordu (Alptekin, 2010. s. 16).

Tanpınar'ın derslerinde takındığı tutumun kaynağını tahmin etmek hiç de zor olmayacaktır. Tabi ki bu tarzın Tanpınar'da yerleşmesinde öncü isim Yahya Kemal'dir. Tanpınar'ı edebiyat öğretmeni olarak değerlendiren öğrencileri gibi Tanpınar da yıllar önce Yahya Kemal'i derslerinden sonra değerlendirmiş ve kendi öğrencileriyle benzer ifadeler kullanmıştır. Yahya Kemal, daha ilk dersinden itibaren Tanpınar'ın hayatı boyunca örnek alacağı hocası olarak hafızalara kazınmıştır. Tanpınar'ın hayatını ve eğitimci kimliğini şekillendiren Yahya Kemal, Tanpınar'ın dilinden düşmeyecek bir hoca olarak kalacaktır. Dilin, düşüncelerin kapısını öğrencilerine açan Yahya Kemal'in derslerindeki hitabeti yalnız Tanpınar için değil, diğer öğrencileri için de vazgeçilmez olacaktır. Tanpınar'ın anlatımında dikkat çeken bir başka özellik olan sorgulayıcı anlatım tekniği kuşkusuz Yahya Kemal'in anlatımının esintileridir. Anlatımdaki sualler fırtınası Yahya Kemal'in öğrencisine bir mirasıdır.

Yahya Kemal'i anlattığı kitabında derslerindeki karışık anlatım tekniğinden bahseden Tanpınar, adeta kendi fikirlerinin polemiğini yapan Yahya Kemal'in derslerine çıplak gidip orada giyindiklerini belirtir. Anlatımında Batı - Doğu edebiyatı hep iç içedir. Tanpınar'ın bu fikirlerine onun ifadelerinden ulaşmak mümkündür. Yahya Kemal'in derslerinden edindiği izlenimleri şöyle aktarmıştır:

Filhakika bu derslerde, Racine, Verlaine Nedim'le, Bâki ile Şeyh Galip, Baudelaire'le adeta kol kola geliyordu. Bektaşî fırkası, halk şiiri, musikilerimiz, eski tarihçilerimiz, Balzac ve Dostoyevski ile yan yana idiler. Çağrılar ile âlemin arasında o kadar rahat gidip geliyordu. Bu hiç bitmeyen gidiş gelişte yavaş yavaş isimler, hadiseler çok hususi çizgiler ve kabartmalar kazanıyor ve kendiliklerinden aydınlanıyordu. Bütün bunlar ve bize açtığı âlem onu zamanın gençleri için biraz da sanatın üstünde ve ideolojik manada, bir çeşit baş yapmıştı (Tanpınar, 2011, s. 33).

Tanpınar Hoca'nın fakülteden meslektaşı olan Mina Urgan da öğrencilerin görüşlerini desteklemiştir. Tanpınar'ın metotlara dayalı bir hoca olmadığını, savruk bir anlatımının olduğunu, belki çoğu zaman derse hazırlıksız girdiğini fakat Fransız edebiyatına hâkim mükemmel bir hoca olduğunu söylemiştir (Urgan, 2008, s. 571).

Mehmet Kaplan ve Tanpınar'ın Edebiyat Eğitimciliği

Öğrencisi olan Orhan Okay, Tanpınar'ın dersleriyle ilgili aklında kalanları eserlerinde paylaşmıştır. Okay, çok özel durumlar dışında Tanpınar ile hocalık - öğrencilik ilişkisini ileri götüremeyen hatta Tanpınar tarafından tanınıp tanınmadığını dahi bilmeyen bir öğrenci olarak görülmektedir. Diğer hocalarıyla ilerleyen samimiyet Tanpınar'la bir türlü sağlanamamıştır, bunun nedeni ders esnasında Tanpınar'ın öğrencileri ile tek tek göz iletişimi kurmaması olabilir ancak buna rağmen Okay için Tanpınar sanatkâr ve âlim kimliğiyle her zaman erişilmez birisi olarak kalmıştır. Beş - altı sönestr Tanpınar'ın derslerini almış ve onu sui-generis (nev-i şahsına münhasır - kimseyle benzerliği bulunmayan) bir şahsiyet olarak hatıralarına kaydetmiştir. Dört yıl öğrencilik hayatı, hocasıyla fazlasıyla anı biriktirmesine yardımcı olmuştur. Tanpınar'ın edebiyat derslerinden hatırında kalan bir diğer husus ise onun derslerinde not tutamayışı, çoğu kez dinlemekle yetinişidir. Ayrıca not tutma hevesinin hemen kırıldığı görülmektedir. Okay'ın, Tanpınar'ın derslerini değerlendirirken onu dersine giren diğer hocalar ile karşılaştırarak değerlendirdiği dikkati çeker. Özellikle Mehmet Kaplan ile mukayese etmiş ve anlatım tarzları arasındaki farka dikkatleri çekerek Tanpınar'ı değerlendirmiştir. Mehmet Kaplan, öğrencisinin gözünden ders anlatım tarzı olarak daha disiplinli bir hoca olarak görülür.

Tanpınar'ın, Yahya Kemal'in öğrencisi olduğu ve en çok etkilendiği şahsın Yahya Kemal olduğu muhakkaktır. Bu hoca - öğrenci ilişkisi Tanpınar - Mehmet Kaplan arasında da kendini gösterir ve Mehmet Kaplan bu zincirin bir halkasını oluşturur. Mehmet Kaplan hem Tanpınar'ın öğrencisidir hem de Tanpınar'ın eserlerini değerlendiren, derslerinde öğrencilerine okutan bir şahsiyettir (Okay, 2010, s. 6).

Tanpınar'ın, Mehmet Kaplan ile ders anlatım tarzı bakımından çok farklı mizaçları olduğu söylenebilir. Mehmet Kaplan her derse hazırlıklı gelen, ders için elinde birçok ders notu bulunan, yirmi - yirmi beşi aşmayan öğrenci grubuyla her öğrencinin yüzüne tek tek bakarak anlatan bir edebiyat hocası olarak tanımlanmıştır. Tanpınar ise anlatımda bir disiplini olmayan, nadiren elinde ya da koltuğunun altında bir kitapla sınıfa giren (Mai ve Siyah, Zafername, Rubab-ı Şikeste gibi kitaplar) bir hoca olarak tanımlanmıştır. Hatta dersin bu kitaplar etrafında döneceği hissine kapılan ve not tutmaya hazırlanan öğrenciler bir süre sonra not tutamamıştır. Çünkü Tanpınar en fazla on - on beş dakika elinde geldiği kitapla ya da derse başladığı konuyla bağlantılı ders işleyen, sonrasında kendi çağrışımlarıyla dersin seyrini belirleyen bir hoca olmuştur. Öğrencilerini cezbeden de bu eşsiz çağrışımlarla işlenen

dersler olmuştur. Öğrencileri belki derslerinde eksiksiz not tutamamışlar fakat onun anlatımına zevkle kendilerini kaptırmışlardır (Okay, 2010, s. 9). Tanpınar'ın meslektaş, asistanı olan, hakkında makaleler, kitaplar ve hatıra yazıları yazmış olan ve ölümünden sonra eserlerinin kısa zamanda tanıtılmasına yardımcı olmuş bir isim olan Mehmet Kaplan'ın her alanda olduğu gibi hocalığının da Tanpınar ile zıt olduğunu söylemek mümkündür. Bu iki isim arasındaki edebiyat hocalığı farkının üstad olarak saydıkları isimlerden ileri geldiği söylenebilir. Kaplan: Köprülü'nün, Rahmeti Arat'ın ve Alain'in öğrencisi olmuş; Tanpınar ise hayatı boyunca izinden ayrılmadığı Yahya Kemal'in sadık bir öğrencisi olmuştur. Eğitimciliklerine de hocalarının özelliklerini yansıtmışlardır. Son olarak Mehmet Kaplan ile Tanpınar mukayesesinde söylenebilir ki Mehmet Kaplan disiplinli, metodlu bir edebiyat öğretmeni iken Tanpınar ise şair yönü ağır basan ve sanatkâr bir edebiyat öğretmeni olmuştur (Okay, 2010, s. 10).

Bir öğrenci Tanpınar'la Mehmet Kaplan'ın şiir derslerinin mukayesesini yapmıştır. Tanpınar'ın şiirleri anlatırken her şeyin değiştiğini; Kaplan'ın şiiri anlatımında ise şiirin, tahlillerin içinde kaybolup gittiğini belirtmiştir. Tanpınar ise bunun üzerine Kaplan'ın iyi bir hoca olduğunu vurgulamış ve Kaplan'dan geriye bilgi kaldığını, kendi anlatımından ise adeta bir sabun köpüğü kaldığını söylemiştir (Enginün & Kerman, 2013).

Tanpınar'ın 1961 yılında (30 - 31 Mart) yazdığı günlük notlarında Kaplan ve kendisini değerlendirdiği görülmektedir. Her ne kadar “benden sabun köpüğü kalır” gibi bir ifade kullanmış da olsa bu sözünün arkasında yatan anlam farklıdır. Tanpınar'ın sözlerinden, kendisinin sanatsal yönünün daha ağır bastığını onayladığı sonucuna varılabilir.

Öğrencilerinin Notları Doğrultusunda Tanpınar'ın Edebiyat Eğitimciliği

Bu mevzu üzerinden bilgiye ulaşılacak çok az kaynağın olduğunu belirtmekte yarar vardır. Asistanlarının veya öğrencilerinin verileri bu araştırma için önemli kaynaklardır. Bunların en mühimi ise daha önce belirtilen, Tanpınar'ın öğrencilerinin notlarından oluşan “Edebiyat Dersleri”dir. Kitaptan en çok yararlanılan kısım, Gözde Halazoğlu'nun notlarını içeren kısımdır. Bu notlar, Tanpınar'ın derslerdeki anlatım tarzına ulaşmaya fayda sağlayacak önemli bilgiler içerir. Aynı kaynak içerisinde Ali F. Karamanlıoğlu ve Mehmet Çavuşoğlu'nun notları da mevcut olmakla birlikte Halazoğlu'nun notları kadar düzenli değildir. Daha düzensiz oluşu ve ara ara cümlelerin birbirinden bağımsız oluşu dikkat çeker.

Tabi bunda Tanpınar'ın anlatım tarzının da rolü büyüktür. Tanpınar'ın bu dönemde ders işleyiş yöntemini değerlendirmek açısından, bir dersinde tutulan (Tanzimat'ta Tiyatro) notu EK-1'de sunulmuştur.

Öğrencisi Güler Güven'in Tanpınar'ın derslerinden tuttuğu notları içeren “Tanpınar'dan Ders Notları” da Tanpınar'ın anlatım tarzına ulaşmak için yardımcı olur. 1956'dan 1958'e kadar Tanpınar'ın derslerini takip etmiş olan Güven, Gözde Sağanak kadar ayrıntılı not tutmamış olsa dahi notlar anlaşılır bir şekilde yazıya dökülmüştür; ayrıca notların başında dersin yapıldığı tarih yer almaktadır. Notlarda Tanpınar'ın iki yıl Edebiyat tarihi ve Yeni Türk Edebiyatı derslerini ele aldığı görülmektedir. Notların mahiyetini değerlendirmek için, Güven tarafından Tanpınar'ın 14 Mart 1957 tarihli dersinde tutulan (Edebiyat-ı Cedide ve Tevfik Fikret konulu) notu EK-2'de sunulmuştur.

Tanpınar'ın derslerinde anlattığı notları derleyen bir öğrencisi ise Ahmet Miskioğlu'dur. 1952 yılında tuttuğu ders notlarını daha sonra Tanpınar'a imzalatmış ve hocasının onayını almıştır. Hatta bu onay sayfasına kitabında da yer vermiştir. Derlediği notları “Tanpınar'dan Notlar Yeni Türk Edebiyatı Tezli Sertifika Ders Notları (1952)” adıyla kitaplaştıran Miskioğlu, ders notlarını yayımlarken dersin içeriğine notların başında yer vermiş ve notların sonunda dersin işlendiği tarihi belirtmiştir. Ayrıca Miskioğlu, notlarında Tanpınar'ın derslerinde kullandığı bazı Fransızca kelimelerin anlamlarına da parantez içerisinde yer vermiştir. Yine Tanpınar'ın ders işleyiş yöntemini değerlendirmek açısından, Miskioğlu'nun Tanpınar'ın 17 Nisan 1952 tarihli dersinde tuttuğu (Modern Şiire Doğru) notu EK-3'te sunulmuştur.

Tanpınar'ın öğrencilerinin derlediği notlardan oluşturulmuş üç ayrı kitap incelenmiş ve Tanpınar'ın edebiyat eğitimciliği, derslerindeki anlatım tarzı ve derslerinin içeriği gibi hususlar değerlendirilmiştir. Mukayese edilmesi amacıyla, incelenen üç ayrı kitaptan üç ders notu (düzenli biçimde tutulan notlardan) seçilmiş ve çalışmanın ekler kısmında sunulmuştur. Bu notlar Tanpınar'ın hazırlıksız, doğaçlama ve sohbet havası içerisinde ders anlattığını kanıtlamaktadır.

Abdullah Uçman, Tanpınar'ın derslerinde öğrencilerinin (Gözde Halazoğlu, Ali F. Karamanlıoğlu, Mehmed Çavuşoğlu) tuttuğu notları topladığı “Tanpınar'ın Edebiyat Dersleri” kitabında derslerle alakalı bilgiler verir. Tanpınar'ın, derslerinde işleyeceği konuları önceden hazırlamadan, plan yapmadan kısacası disipline etmeden oldukça serbest anlattığını belirtir; şiir, roman, tarih, resim, musiki, mimari vb. alanlarda rahatça

dolaşabildiğini söyler. Bu anlatımda Tanpınar'ın sanatçı kimliğinin herhangi bir disiplinin kalıbına girememesinin rolü büyüktür. Engin kültür birikimi ve sanatçı kimliğiyle birleştirdiği anlatım tarzını onun zengin çağrışımları oluşturur (Uçman, 2013, s. 7).

Gözde Halazoğlu'nun notları kitabın (Edebiyat Dersleri) büyük bir bölümünü oluşturur. Bu ders notlarında Tanzimat Dönemi'ndeki edebî ve siyasal gelişimler; uygarlıklar arasındaki (özellikle Doğu-Batı) ilişkiler; değişik akımlara mensup olmuş, farklı dönemlerde yer almış Namık Kemal, Halid Ziya, Ziya Paşa ve Yahya Kemal gibi yazarlar üzerine anlatılar görebilmek mümkündür (Yener, 2006, s. 91).

Üç yıl boyunca (1953-1954'ten itibaren) İstanbul Edebiyat Fakültesinde Tanpınar'ın ders notlarını büyük bir titizlikle ve düzenle tutan Gözde Halazoğlu, hem içerik hem de uzunluğu bakımından daha önce tutulmuş notlardan farklı notlara ulaşmayı sağlamıştır. Bu notlardan edinilen bilgilerle Tanpınar'ın derslerinde kıyas yöntemini fazlaca kullandığı, farklı mukayeseler neticesinde asıl konuya ustaca dönebildiği görülmektedir. Bu yöntemi kullanmasında zengin çağrışımlarla donattığı üslubu yardımcı olmuştur. Öğrencilerine karşı rahat bir anlatım sergilemiş ve çeşitli konulardaki fikirlerini sunmaktan kaçınmamıştır. Anlatımında dikkati çeken bir diğer unsur, dili kullanımı olmuştur. Örneğin Fransızca kelime ve terimlere de sık sık yer vermesi onun Türkçe dışındaki dilleri de ustalıkla kullanabildiğini göstermektedir. Zaman zaman kullandığı yabancı kelimelerin manasını da öğrencilerine verdiği görülmektedir. Ancak bizim için en önemli kaynak olan öğrencilerinin notları değerlendirilirken, öğrencilerin de kendi anlayışları düzeyinde notları kaydettiğinin unutulmaması gerekmektedir.

Tanpınar'ın derslerinde değindiği konulara bakıldığında onun diğer edebiyat eğitimcilerinden farklı bir anlatım yöntemiyle ders anlattığı söylenebilir. Hatta onun gibi bir edebiyat öğretmeni az rastlanacak niteliktedir. Tanpınar'ın derslerinden derlenen “Edebiyat Dersleri” kitabıyla ve derslerindeki anlatım tarzıyla ilgili görüş bildiren Ömer Yalçınova, fikirlerini şu şekilde dile getirmiştir:

Tanpınar derslerde kendini hiç sıklmaz. Bildiği konularda rahatça konuşur. Belli bir programa veya kitaba bağlı da değil. Belki de konuları kendisi belirlemiştir. Çünkü dikkat ettiğimiz zaman, o günlerin gazete ve dergilerinde tartışılan, sorunlarına çözümler aranan konularla karşılaşırız. “Tanzimat”, “Edebiyat-ı Cedide”, “Servet-i Fünun”, “parnasizm”, “Fecr-i Atı”, “Yahya Kemal”, “ulusalcılık”, “Ziya Gökalp”, “Mehmet Akif”, “Recaizade Ekrem”, “Tevfik Fikret”, “Namık Kemal”... Şimdilerde bile okullarda Namık Kemal'i birkaç ders boyunca işleyecek müfredat mevcut mudur? Belki fakültelerde... Fakat Tanpınar gibi Namık Kemal'i, onun hangi romancıardan etkilenecek, o romancılarla kıyaslayacak, Namık Kemal'in dilinden üslubuna ve Türk edebiyatında gerçekleştirdiği yeniliklere kadar söz edecek hoca, sanırım parmakla sayılacak kadar azdır. Bu yüzden Tanpınar'ın “Edebiyat Dersleri” okuyucusunu hayretten

hayrete düşüren, Türk edebiyatıyla Fransız, İngiliz ve Rus edebiyatı arasında bağlantılar kurarak değişik okuma ve düşünme önerileri taşıyan bir eser (Yalçınova, 2014).

Derslerini hazırlanmış notlar çerçevesinde anlatmayan Tanpınar'ın derslerinde tutulan notlarda bazı bilgilerin hatalı olduğu fark edilir ancak bu kusurların öğrenciler tarafından yanlış kaydedilmiş olabileceği ihtimali de göz önünde bulundurulmalıdır. (Uçman, notların toplandığı kitabın ön sözünde belirgin - somut bilgilere dayanan hataların notların toparlanma esnasında düzeltildiğini kaydetmiştir.) Örneğin: Tanpınar, derslerinde Uçman (2013)'ın belirttiği üzere, “Baki'nin Kanuni Mersiyesi yerine Kanuni Kasidesi demiş, Bektaşilikten bahsederken Hacı Bektaş Veli yerine Hacı Bayram Veli'nin adını anmış, Beşir Fuad'ın Victor Hugo adlı kitabı yerine Zola'yı zikretmiş, Ziya Paşa'nın Endülüs Tarihini, Endülüs Fethi şeklinde anmış” (s. 9)...

Tanpınar'ın 1952 yılı Nisan ayında verdiği bir derse, yanında bir konukla beraber geldiği, öğrencisinin notlarından edinilen bilgiler arasındadır. Bir dersinde Bergson'dan bahseden Tanpınar, öz eleştiri yaparak dersi hiç iyi anlatamadığını belirtmiş ve sonraki dersine öğrencilerine Bergson'u anlatması için arkadaşı Prof. Dr. Vehbi Eralp'ı davet etmiştir. Arkadaşını kendi yerine oturtmuş ve öğrencilerine konunun uzmanından dersi dinleyeceklerini söylemiştir. Miskioğlu'nun notlarından anlaşıldığı üzere arkadaşına öğrencilerinden övgüyle söz etmiştir (Miskioğlu, 2015, s. 13). Görülmektedir ki Tanpınar, engin bilgi birikimine rağmen bildikleri ve aktardıklarıyla hiçbir zaman yetinmemiştir. Öğrencilerinin anlatılan meseleyi ya da edebî şahsiyetleri daha iyi kavrayabilmeleri için çeşitli yöntemlere başvurmuştur.

Miskioğlu'nun ders notlarında Tanpınar'ın “Nerede büyük bir fikir hareketi varsa orada dil hareketi vardır.” cümlesi gibi araştırmacılara yol gösterici olacak nice özlü cümle yer bulmuştur. Derslerinde öğrencisi tarafından kaydedilen bu sözler, edebiyatımızda düşünce serüvenleri başlatmıştır. İnci Enginün, Miskioğlu'nun ders notlarını değerlendirmiştir. Daha evvel öğrencilerin Tanpınar'ın öğretmenliği üzerine görüş bildirdiklerini, fakat bu notların daha anlamlı olduğunu söylemiş; Tanpınar gibi bir sanatçının büyüklüğünü gösterdiği için zevkle okunduğunu dile getirmiştir (Miskioğlu, 2015, s. 7).

Öğrencilerinin notları incelendiğinde birbirinden çok farklı olmadığı görülmektedir. Aynı konu üzerinden farklı öğrencilerin benzer notlara sahip olduğu görülür. Bu çalışmada bazı kısımlardan örnekler gösterilmiştir ancak bütün notlara yer verilmemiştir, zaten notlarda da bazı konular ve bazı edebî şahsiyetlerle ilgili çok az bilginin olduğu söylenebilir. Notlarda edebiyatımızda cereyan eden meseleler ve edebî türlerin anlatımından edebî şahsiyetlerin

anlatımına kadar birçok mesele bulunmaktadır. Hatta sanat dallarına bile zaman ayrılır. Bu da Tanpınar'ın derslerinde çeşitli konuları işlediğinin göstergesidir.

Her ne kadar düzensiz - metotsuz bir anlatıma sahip olsa da derslerinde öğrencilerine işleyeceği konunun bilgisini verdiğine, öğrencilerinin notlarında rastlanabilir. Bir dönem boyunca hangi şahsiyetleri işleyeceğini ya da hangi edebî dönemler üzerinde duracağını öğrencilerine duyurur. Uçman (2013)'ın belirttiği üzere, “Bu dönemde 1908'den sonraki Türk şiiri üzerinde duracağız. Seminerlerde de bu devrin iki mühim şahsiyeti Ahmet Haşim ve Yahya Kemal üzerinde duracağız. 1908 ile 1938 arasını göreceğiz demektir” (s. 261). Bu ifadelerle Tanpınar'ın işlemekte olduğu konu üzerine bir tasarısı olduğu anlaşılır. Bu da Tanpınar'ın dersleri için kullanılan “dağınık, düzensiz” ifadelerinin anlatımdaki çağrışım zenginliğinden kaynaklandığını gösterir.

Tanpınar'ın Edebiyat Eğitimciliğini Etkileyen Unsurlar

Tanpınar'ın edebiyat eğitimcisi kimliği; onun sanatından, hocalarından, eski edebiyatla ilgili görüşlerinden, araştırmacı kimliğinden, millîlik düşüncesinden, değişim ve bütünlük fikrinden etkilenmiştir.

Sanatının Edebiyat Eğitimciliğine Yansıması

Dünyaya, kültüre geniş açıdan bakan, edebiyatı bu kadar incelikte işleyen ve öğreten bir sanatkârın edebiyatın eğitimi üzerine görüşlerini incelemek muhakkak gerekli olacaktır çünkü hocalık, Tanpınar'ın dilinden alalede bir kelime gibi dökülmez. Hocalığın niteliklerini ve kendisine kattıklarını anlatırken memleketin en ulvi görevinden bahsediyormuş gibi aktarır. Yalnızca öğretmenliği değil, eserleri de önemlidir çünkü çoğu edebiyat öğretmeni, onun eserlerini (özellikle Cumhuriyet Dönemi'ni anlatırken) kaynak olarak kullanmışlardır. Derslerinde sanat dallarına sıkça değinen Tanpınar, musiki ve mimari gibi sanatlara eserlerinde de yer vermiştir.

Tanpınar için önem arz eden meselelerin başında müzik gelir, müzik onun düşünce dünyası için vazgeçilmez unsurlardandır. Ona göre Abdulkadir Merâî, İtrî ve Dede Efendi musikinin gelişme noktasıdır. Özellikle Türk müziğinin zirvesi olarak addettiği Dede Efendi'nin müziğini tahlile çaba sarf eder. Onun için musiki özeldir; varlığı elle tutulup

gözle görülmeyen bu güzelliğin, insanı kendisine yaklaştırdığını ve kendine getirdiğini belirtir (Orakçı, 2003, s. 30). Tanpınar'ın eserlerinde kültürümüzün temel taşı olan mimari de önemlidir. Özellikle Osmanlı mimarisi onun için değerlendirilmesi gereken kültür unsurları içerir. Nasıl ki müzik Tanpınar için kültürün bir devamı niteliğinde ise mimari de aynı ölçüde ehemmiyetlidir. Millîliğin korunması ve insan neslinin eğitilmesinde mimarinin önemini her fırsatta dile getirir (Orakçı, 2003, s. 30). Kültürün aktarıcısı niteliğindeki İstanbul da eserlerinin vazgeçilmezidir. Atalarımızın taşları adeta canlandırmasını ise Tanpınar (2004) şöyle ifade etmiştir: “Cetlerimiz inşa etmiyor, ibadet ediyorlardı. Maddeye geçmesini ısrarla istedikleri bir ruh ve imanları vardı” (s. 113).

Tanpınar, Fransız şiiri tesiri altında kaldığından ve bu tesirin Baudlaire, Mallarmé, Valéry kolundan geldiğinden, asıl estetik anlayışının ise Valéry'yi tanıdıktan sonra teşekkül ettiğinden günlüklerinde bahsetmiştir. Ayrıca günlüklerinde Fransız ve İtalyan yazarlardan, ressamlardan etkilendiğini dile getirmiş; Marcel Proust'u da tesiri altında kaldığı isimlere ilave etmiştir. (Enginün & Kerman, 2013)

Tanpınar'ın dersleri aslında onun sanat anlayışını da büyük ölçüde yansıtmıştır. Onun ders anlatımı, sanatçı kimliğini de gözler önüne sermiş ve yapıtlarına ışık tutmuştur. Miskioğlu, hocasının derslerinde tuttuğu notların Tanpınar'ın eserlerinden önce okunması gerektiğini belirtmiş ve bu notları Tanpınar'ın sanat evrenine girmek için bir anahtar olarak tanımlamıştır (Miskioğlu, 2015, s. 20).

Tanpınar'ı sevmek, anlamak her seviyede insanın ulaşabileceği meseleler değildir. Onu anlayabilmek için birikim sahibi olmak gerekir. O, ne sıradan bir yazar ne de sıradan bir eğitimcidir. Anlaşılması kültür ve zekâ isteyen bir şahsiyettir. Hatta Mehmet Kaplan'ın Tanpınar'ı anlayabilen öğrencilerine hiç düşünmeden geçer not verdiği söylenebilir. Çünkü lise mezunu gençlerin Tanpınar'ı anlamakta zorlandığı bilinmektedir. Onu anlamak birçok engeli aşmak neticesinde olacaktır (Meriç & Karışman, 2006). Sanatta mükemmelliğe ulaşma çabasında olan ve kendisini sürekli geliştirmeyi gaye edinen Tanpınar'ın eserlerinde kendini saklıyormuş hissini uyandırması, onu okurken dikkat edilmesi gereken unsurlardan birisidir (Aydın, 2010, s. 21).

Tanpınar'ı edebiyat öğretmeni kimliğine sahip diğer eğitimcilerden ayıran nokta aslında sanatıdır. Derslerine planlı programlı, belirli bir disiplin dâhilinde hazırlanarak gelmiş eğitimcilerin yanında Tanpınar, bildiklerini sanatla bütünleştirmiş ve öğrencilerine bu şekilde iletmiştir. Onun derslerinin arka planında zengin bir birikim vardır. Tanpınar, bu

zengin sanat birikiminin öğrencilere yansmasıyla çoğu eğitimcinin değinemediği meseleleri öğrencileriyle buluşturmuş olacaktır. Sanatla harmanlanmış bilgilerin her öğrenci tarafından kolaylıkla algılanıp özümselememesi bundan dolayıdır. Onu dinleyen öğrencileri, kültür birikimiyle önce belli bir seviyeye yükselecek ondan sonra Tanpınar'ı tam anlamıyla anlamış olacaklardır.

Tanpınar'ın Öğretmenliğe ve Sanatçılığa Bakışı

Edebiyat eğitimcisi yönü değerlendirilen Tanpınar'ın, edebiyat için ne kadar mühim bir şahsiyet olduğu tartışılmaz bir gerçektir. Milletvekilliğinden hocalığa, hikâyecilikten şairliğe varana kadar birçok önemli işe imza atan Tanpınar, her alanda başarısını kanıtlamıştır. Gerek eserleriyle gerekse eğitimciliğiyle çoğu edebiyatçıya örnek olmuştur. Peki, Tanpınar hangi kimliğiyle ön plana çıkmayı yeğlemiştir? Onun için siyasetçi kimliği mi, sanatçı kimliği mi yoksa hocalığı mı daha önde gelir? Tanpınar'ın yaptığı mülakatlardan, yazdığı mektuplardan, anılarından ya da günlüklerinden yararlanarak bu konuyu aydınlatmakta yarar vardır. Bu kaynaklardan onun yapmaktan zevk aldığı ya da zaruri yaptığı işlere ulaşmak mümkündür.

Tanpınar, Valéry'nin sanatı vakit geçirmek için ve hayata tat katmak için bir araç olarak gördüğünü söyler. Oysa Tanpınar, öğrencilerine sanatı: “üzerinde vakit geçirilecek bir kavram” olarak aktarmamıştır. Ona göre sanat insana ulaşmaktır, sanatta bütün yollar insana çıkmalıdır (Miskioğlu, 2015, s. 23).

Tanpınar, hayatı boyunca geçim sıkıntısı çekmesine rağmen yazılarını ve eserlerini geçinmek için malzeme olarak kullanmamıştır. Hocalık yaparken de ilmî çalışmalar yaparken de sanatını ön planda tutmuş ve estetik yanından fedakârlıkta bulunmamıştır (Okay, 2010, s. 14).

Tanpınar için şiir vazgeçilmezdir ve şiir için yapmak istediği, yapmayı planladığı daha bir sürü şey vardır. Bunları yapabilmek için şiire bütün ruhunu vermek gerekir. Tanpınar'a göre şiir öyle kıskançtır ki yanında başka bir ortak kabul etmez. Ona tümüyle hâkim olmak, benliğin tümüyle teslim olmasından ileri gelir. Şiir için yapmak istediklerinin bir kısmını belki de hocalığı engellemiştir. Her eser kendi havasının ürünü olarak ortaya çıktığından şiirin ruh hâlinde uzaklaşmamak gerekir. İşte hocalık, şiir için yapacaklarına müşterek

olduğu için Tanpınar, hocalığı zaman zaman engel olarak görür. Bu düşünceleri, Mehmet Kaplan'a şiir üzerine yazdığı bir mektuptan çıkarılabilir (Kerman, 2007, s. 256).

Tanpınar'ın usta bir kalem olmasına rağmen çok disiplinli olmadığı söylenebilir; sanata, şiire bakışı değerlendirildiğinde onun hocalık mesleğini belki de maddi sıkıntılar yüzünden sürdürdüğü, hatta ailesine bakma sıkıntısı olmasaydı hocalığının çok uzun soluklu olmayacağı düşünülebilir (Yıldırım, 2012, s. 178). Fakat Cevat Dursunoğlu'na yazdığı bir mektupta mebus olma isteğini dile getiren Tanpınar, bu isteğinin hocalıktan sıkıldığı için olmadığını söylemeden edemez. Bunun yanında da hocalığa derinden bağlı olduğunu, hocalığın sevdiği çok yönü olduğunu fakat işin teknik tarafının onu bunalttığını, mebuslukta şahsi işleri ve sanatı için daha çok zaman bulabileceğini belirten ifadelerde bulunur. Mebusluk onu cemiyete yaklaştıran bir vesile olacaktır. Edebî mesaisi ile görevinin ayırımına mebusluk ile erişebilecektir. Tüm bu ifadelerinin akabinde ise aynı mektupta; hocalığı son derece sevdiğini, henüz hocalıktan ayrılmamışken bile günün birinde ayrılabilceği fikriyle hüznlendiğini, hocalığı tavsiye ettiği bir meslek olarak değerlendirdiğini çünkü hocalığın her şeyin önünü açtığını da belirtir (Kerman, 2007, s. 71).

20. Asır Dergisi'nde yayımlanan Selma Yazoğlu ile yaptığı bir konuşmasında otuz senedir hocalık yaptığından bahseden ve çoğu zaman sanatı ile hocalığı arasında gel gitler yaşadığını söyleyen Tanpınar, sanatının farklı bir yöne girmesinin kaynağını hocalığı olarak gösterir. Ona göre hoca olması heyecan kaynağı ve yenilik getirisidir. Gençlere, öğrencilere karşı sorumluluk duygusu hissetme fikri ona hayatında daha dengeli yaşamayı da beraberine getirmiştir. Çoğu şeye karşı dirayetli olma gücünü ona hocalığı öğretmiştir. Üniversite hocalığı onun gözünde toplumdaki en onurlu meslektir ve mesleğiyle iftihar eder (Tanpınar, 2006, s. 327).

Tanpınar her ne kadar öğrencilerin yolundan gitmek istediği bir edebiyat eğitimcisi olsa da bu verilerden yola çıkarak onun eğitimci kimliğinden ziyade sanatçı kimliğiyle yaşamaktan zevk aldığı görülmektedir. O bir fikir adamıdır, bir sanatkârdır ve bu sanatını yansıttığı şiirleriyle anılmak her zaman daha öndedir. Milletvekilliğini istemesinin nedeni şairliğe zaman ayırmayı istemesidir. Hocalığa alıştığı, öğretmeninin ona zevk verdiği günlüklerinden ya da mektuplarındaki ifadelerinden anlaşılır fakat onun için sanat daima ön plandadır çünkü hocalıktaki kaideler Tanpınar'ı sıkar, o bir estetik adamıdır. Derslerinde gördüğümüz dağınık anlatımı, metotlara bağlı kalmayan özgün bir anlatımı olduğunu gösterir. Yani onun hocalığı ikinci plana atması eğitimciliği hiçe saydığı anlamına gelmez, kurallardan uzak bir

sistemle ders işlemek istediğini gösterir. Bu görüşleri onu eğitimciliğinden uzaklaştırmaz, eğitimi daima önemser, edebiyatın öğretilmesine öncü olur; sanatçı kimliği, eğitimle iç içe girdiğinden derslerinde dahi engin kültürü ve eşsiz anlatımıyla sanatını konuşturur. Derslerinde anlaşılmasının hayli güç olmasının sebebi de budur. Ona göre eğitim sanat eşliğinde olursa daha da köklenecektir, anlam kazanacaktır; eğitim, sanatı öğrencilere ulaştırmak için bir vesiledir. Tanpınar’a hocasından geçen bu anlatım tarzına, Tanpınar dışında çok ender edebiyat eğitimcisinde rastlanır.

Hocalarının Edebiyat Eğitimciliğine Etkisi

Tanpınar’ın edebiyat öğretmenliğini değerlendirmeden evvel onun esinlendiği hocalarını ele almak yerinde olacaktır; çünkü Tanpınar’ın eğitimci kimliğinin oluşmasında hocalarının etkisi göz ardı edilemez. Lise yıllarında tercüme romanlar ve Ziya Gökalp’in yazılarını okuyan Tanpınar’ı tarihe yöneltten ve eski şiirin estetiğine ulaştıran, lisedeki hocası Süleyman Fikri olmuştur. Okay’dan aktaran Orakçı (2003)’nın belirttiği gibi “Eski edebiyat zevki ve tarih sevgisini ilk olarak hocası Süleyman Fikri Bey’den almış olması muhtemeldir” (s. 14). Bu isimler dışında Fransız eleştirmen Albert Thibaudet’in kendisi üzerindeki tesirinden bahseden Tanpınar, eğitimci yönünü şekillendiren isimler arasında Fuat Köprülü’nün ismini zikretmeyi de unutmaz (Tanpınar, 2006, s. 331).

Tanpınar deyince akla muhakkak ki Yahya Kemal de gelecektir. Eserlerinde Yahya Kemal tesiri kesif bir şekilde görülmektedir. Öyle ki Tanpınar’ı anlamak demek, onu çözmek demek Yahya Kemal’i çözmek demektir. Kültür birikimi ve fikrî yaklaşımları Yahya Kemal’in devamı niteliğindedir. Tanpınar’da estetiğin vuku bulmasının Yahya Kemal ile tanışması itibarıyla olduğu söylenebilir. Yahya Kemal, Tanpınar’a hem dost hem hoca olmuştur. Onların beraberliği okulla sınırlı kalmamış ders harici de devam etmiştir. Hatta Tanpınar, Yahya Kemal civarında arkadaşlarıyla bir topluluk kurmuştur. Bu durum Tanpınar’ın istikbalini de bir bakımdan belirlemiştir (Orakçı, 2003, s. 15). Tanpınar’ın kendisi de Yahya Kemal’in onun üzerindeki etkisini onaylar. Bu etki, öğrenci - hoca ilişkisinin üzerinde bir ilişki hâline gelmiş hatta zaman zaman şeyh - mürid ilişkisine benzetilmiştir. Yani Tanpınar’ın, Yahya Kemal’in yeni bir şahsiyette devamı olduğu dahi söylenebilir (Doğan, 2012a, s. 272).

Tanpınar, Yaşar Nabi'yle bir söyleşisinde, Yahya Kemal'i realiteden yola çıkarak adım atması yönüyle diğer yazarlardan ayrı tutmuştur. Tanpınar'a göre Yahya Kemal, edebiyatımızdaki fikirlere açıklık getirmiş, edebî zevki ve lezzeti bize kazandırmış, sahip olduğumuz zenginlik yanılsamalarından bizleri kurtarmıştır. Tanpınar, Yahya Kemal'i yalnızca şiir için değil, yaşamın her safhasında bir hoca olarak nitelendirmiş; onu eğitimde bir meşale gibi görmüş hatta verdiği ilk dersi ona ayırarak da bu görüşlerini kanıtlamıştır (Nayır, 1953, s. 61).

Tanpınar, eserlerini her zaman hayranlık duyduğu ve aynı zamanda hocası olan Yahya Kemal etkisinde vücuda getirmiştir. Bunun dışında Paul Valéry'nin estetik görüşlerini de benimsemiştir ki bu husus Tanpınar'ın şiirlerini yazma bahsinde oldukça etkili olmuştur (Kaplan, 1983, s. 258).

Yahya Kemal'in dersleri Tanpınar'ı sanata, tarihe ve edebiyata bağlamıştır. O dönemlerde Yahya Kemal'in etrafında olan ve derslerini dinleyen gençlerin neredeyse hepsi yetenekli gençlerdir. Tanpınar hem hocası ile hem de çevresinde Yahya Kemal'in derslerini dinleyen kabiliyetli insanlarla zengin bir edebiyat dünyasına açılmıştır (Okay, 2010, s. 102).

Ahmet Miskioğlu'nun Tanpınar'ın derslerinde tuttuğu notları, İnci Enginün değerlendirmiş ve bu notlar doğrultusunda Tanpınar'ın her anlamda etkilendiği Yahya Kemal'in öğretmenliğinden de etkilendiğini belirtmiştir. Bu etkilenmeden bahsederken Tanpınar'ın, Yahya Kemal'in tesirinde kalmasına rağmen bağımsız bir şahsiyet olarak varlığını sürdürdüğünü de eklemiştir (Miskioğlu, 2015, s. 7).

Tanpınar (2011), Yahya Kemal ile ilk karşılaşmalarındaki hâlet-i rûhiyyesini ve içinde bulunduğu durumu şu şekilde aktarır: “Yahya Kemal'i tanıdığım zaman, henüz ne yapacağını pek iyi bilmeyen, kudretleriyle ihtiraslarının arasındaki nispeti ölçme fırsatını bulamamış, kendi dünyasını başkalarında arayan, müsbet iş olarak sadece şiiri seçmiş bir üniversite öğrencisiydim” (s. 17).

Yahya Kemal, Tanpınar'ın hayatı için bir dönüm noktası olmuş ve Tanpınar, hocasını kendisine öncü seçmiştir. Hatta Yahya Kemal'in yön verdiği bir dergi olan “Dergâh” dergisinde Tanpınar, şiirlerini yayımlamış ve böylece de edebiyat dünyasında kendini kanıtlama olanağı yakalamıştır, Yahya Kemal'i ayniyetle takip etmiş ve o da hocası gibi öğrencilerine örnek olmuştur (Nayır, 1953, s. 62).

Üzerimde ilk büyük tesiri Yahya Kemal yaptı... Yahya Kemal'in derslerini dinledikçe, içimdeki karışık dünya nizamını buldu. Yavaş yavaş hislerin dünyasından fikirlerin dünyasına girdim...

Ayrıca yaratmaya hevesliydim. Fakat işe nereden başlayacağımı bilmiyordum. Yahya Kemal'in bana ilk öğrettiği şey galiba kendime mühlet vermek oldu (Nayır, 1953, s. 60).

Yahya Kemal, yalnız edebiyat alanında değil, tarihçi ve gerçekçi kimliğiyle de Tanpınar tarafından anlatılır. Tanpınar, sahip olduğumuz dile Yahya Kemal sayesinde eriştiğimizi belirtir. Tarihimizi tanıtan Yahya Kemal, bugünkü zevkimizin de kaynağıdır aslında (Tanpınar, 2006, s. 329). Tanpınar'ın hem yakın dostu hem hocası olan ve 20. yüzyılın ilk yarısındaki yegâne edebî şahsiyetlerinden birisi Yahya Kemal, öğrencisini yalnızca sanatı ve eğitimci yanıyla etkilememiştir. Tarihe ve millî kültüre bakışı açısından da etkilemiştir (Atış, 2011, s. 31). Türk tarihini, medeni unsurları yaşadığı dönemdeki sanatkârlardan ve çağdaşlarından farklı bir gözle değerlendirmeyi hocası Yahya Kemal'den öğrenmiştir (Uğurcan, 2003, s. 108).

Yahya Kemal, aydınlar ve halk nazarında çok fazla değer görür. Bunun sebebi ise düşüncelerinde, sanata yaklaşımında içten olmasıdır. Doğru yolunu erkenden keşfederek bu yoldan yönünü hiçbir zaman çevirmemiştir. Tüm edebiyat çevrelerince tartışma vesilesi olan aruz veznini kullanma bahsindeki tavrını değiştirmemiş ve aruzu adeta milletimize özgü hâle getirmiştir. Samimiyetiyle tartışılmayacak bir öncü olarak nitelendirilir. Yahya Kemal, edebiyatı aktarımı ve hocalığı ile Tanpınar'a da öncü olmuş onu yönlendirmiştir (Tanpınar, 2006, s. 298).

Tanpınar, hocasının vefatından sonra "Yahya Kemal" isimli bir kitap yayımlayarak Yahya Kemal'e vefa borcunu ödemiştir. Hocasının kendisi üzerindeki etkilerini her fırsatta dışa vurmuştur. Belki de bu sebepten Tanpınar'ın öğrencileri de ona vefasızlık etmemişler, Tanpınar'la ilgili çalışmalar yapmışlar ve Tanpınar'ın izinden giderek yollarını belirlemişlerdir. Hatta belki öğrencileri olmasa idi bugün bu kadar yakından tanınması da mümkün olmayacaktı (Doğan, 2012, s. 170).

Yahya Kemal ve Tanpınar münasebetinden bahsederken onların ilişkisinin yalnızca hoca - öğrenci ilişkisiyle sınırlı kalmadığı daha evvel belirtilmiştir. Makalelerinde yer alan "Yahya Kemal İçin" başlıklı yazısında ona hoca sıfatından ziyade, "Kemal Bey", "Kemal Beyciğim" diye seslendiklerinden bahsettiği görülmektedir (Tanpınar, 2005, s. 356). Bu hitap samimiyetlerinin derecesini göstermektedir.

Tanpınar, hocasını kendisi için bir ölçüt seçmiş; anılarında, eserlerinde ondan uzak kalamamıştır. Mesleki ve ferdî hayatında Yahya Kemal'in tesirini göz ardı etmek mümkün değildir. Tanpınar, çeşitli illerde öğretmenlik yaparken Yahya Kemal'i kendisine örnek

almış ve onun izinden gitmiştir. Eski şiirin tadını Yahya Kemal'in derslerinde aldığını söyleyen Tanpınar, hocası Yahya Kemal hakkında Önberk (1986)'in belirttiği üzere şöyle der: "Yahya Kemal'in üzerimdeki asıl tesiri şiirlerindeki mükemmeliyet fikri ile dil güzelliğidir. Dilin kapısını bize o açtı"(s. 189). Tanpınar hocası hakkında yazdığı kitapta onun sanatı ile ilgili düşüncelerinden de şu şekilde bahseder:

Hakikatte o bizim klasiğimizdir. Vezne kafiye ve şekle verdiği ehemmiyet, şiirlerinde teganniye yaklaşan ses üstünlüğü, mısra yapısı ve manzume bütünlüğünde bir yığın yenilik arasından olsa bile geleneğe bağlı kalışı, ferdiden ziyade umumide duruşu bir tarafa bırakılsın, her şairde mevcut olan ve eseri doğrudan doğruya veya dolayısıyla idare eden şahsi masalıyla da klasiğin - bizim klasiğimizin - içindedir (Tanpınar, 2011, s. 125).

Bir dönem İstanbul dışına çıkıp Anadolu'ya öğretmenlik yapmaya gittiği sıralarda Tanpınar'ın Doğu ikliminden uzaklaşıp Batı'ya yaklaştığı görülmektedir. Şark'tan uzaklaşıp Garp'a yaklaşma eğiliminin, Tanpınar'ın Yahya Kemal'den uzaklaşması sebebiyle mi yahut dönemin düşüncesinden etkilenmesi sebebiyle mi olduğu merak konusudur. Onun bu görüşlerinde öğrenim hayatının bitimine yaklaşırken Boudlaire, Valéry, Mallarmé gibi isimlerle Batı edebiyatını yakından takip etmeye başlamasının, Batı musikisiyle ilgilenmeye başlamasının etkisinin büyük olduğu söylenebilir. Bu ilgi de elbette Yahya Kemal'in derslerinde Batı edebiyatının önemli isimlerinin sıkça zikredilmesinden ileri gelir. Tanpınar da bu isimleri tanımaya yönelmiş, kendi derslerinde de öğrencilerine bu isimleri tanıtmıştır.

Tanpınar'ın dağınık anlatımında Yahya Kemal'in tesiri olduğu görülmektedir. Bu dağınık anlatım Tanpınar, Yahya Kemal'den bahsederken de dikkati çeker. Tanpınar; Yahya Kemal'in ders anlatırken zaman - mekân tanımadığını, tarihî olaylar arasında sürekli geçişler yaptığını, öğrencilerin not tutmalarına fırsat vermediğini belirtmiştir (Okay, 2010, s. 231).

Tanpınar, Yahya Kemal'in hem öğrencisi hem de aynı zamanda vasisi olmuştur. Yahya Kemal'in tam anlamıyla anlaşılabilmesi için Tanpınar'a ihtiyaç duyulmaktadır tam tersi olarak Tanpınar'ın bilinebilmesi için de Yahya Kemal'in bilinmesi gerekir. Her ikisi de üniversite hocalığı yapmış, şiir yazmış, milletvekilliği yapmış, Fransa'ya ziyaretlerde bulunmuş ve her ikisi de evlenmemiştir. Farklı olarak: Yahya Kemal roman yazmak istemiş olmasına rağmen bunu gerçekleştirememiş, Tanpınar ise edebiyatımız için önemli romanlar kaleme almıştır (Doğan, 2012a, s. 277). Buradan anlaşılıyor ki iki mühim şahsiyet arasında büyük bir benzerlik söz konusudur. Tanpınar aslında hayatı boyunca kendi şahsiyetini koruyarak Yahya Kemal'i takip etmiştir. Bu takip bir taklit değil, bir tesir olarak düşünülmelidir.

Yahya Kemal kadar Tanpınar'ın hayatını şekillendirmeseler de Cenap Şahabettin, Ferit Kam, Ali Ekrem Bolayır, Fuat Köprülü, Hüseyin Daniş gibi isimler de Tanpınar'a hocalık yapmışlardır (Orakçı, 2003, s. 15).

Eski Edebiyat İle İlgili Görüşlerinin Edebiyat Eğitimsine Yansıması

Fikirlerinin bazı çevrelerce yanlış değerlendirilmesi ve ağır eleştiriler almasının bir nedeni, Tanpınar'ın eski şiirimize dair görüşleridir. Eski şiir dilimizin ölü bir dil olduğunu, tamamlandığını bu yüzden de üzerinde yapılacak hiçbir değişimi kabul etmediğini, yeni devrin özellikleriyle bu şiirin dilinin değiştirilmeye çalışıldığını söyler. Eski şiir yalnızca önceden yazıldığı gibi kalarak devamlılığını sürdürebilir, bugünün kalıbına sokularak tekrar edilemez. Ancak bu düşünce divan şiirini beşeri unsurların dışında bir yere koymak ve önemsememek gibi anlaşılmamalıdır, divan şiirini geri plana atmak gibi bir düşünce söz konusu değildir (Dirin vd., 2002).

Garp edebiyatıyla başlangıç yaptığını söyleyen Tanpınar, bunun yanında eski şiirleri tanımadan kendini bulamadığını söylemeden edemez. Eskinin özlemleri havası onu kendine getirmiştir. Dilin kurulduğu dönemlerden gelen eski, önemli bir kaynaktır (Kerman, 2007, s. 275).

Divan şiirini Batılılaşmış bir zihniyetle, modern şekilde ele almak bize daha fazla kazanımı beraberinde getirecektir. Bu yaklaşım, o eseri vücuda getirenlerin dahi fark edemeyeceği boyutları sunacaktır fakat Batılılaşma demek eski kültürden kopmak demek değildir. Eski şiirin oluşturulduğu ortam illa ki bilinmelidir. Eski kültürle aramızda uçurumlar oluşturan Tanzimat Dönemi ve ardından gelen Cumhuriyet Dönemi, divan şiirinin anlaşılmasını güçleştirir. Tanpınar da Doğu'nun ve Batı'nın arasında kalmış bir aydındır. Onun tepkisi, Doğu ve Batı'yı birleştirmeye çalışanlardır bu yönüyle çoğu çağdaş şairden ayrılır. Tanpınar, Doğu ve Batı'yı birleştirmek yerine bir araya getirerek sunmayı tercih eder. Hem Doğuludur hem Batılıdır yani eleştirildiği gibi Doğu'yu silip atmış değildir. Derslerinde de ele aldığı beyitleri işlerken Doğulu olan Tanpınar, edebiyat eleştirmeni kimliğine büründüğünde tam bir Batılı olur (İnci, 2012, s. 108).

19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi'nde de divan şiirini ele alırken Batılıdır. Tanpınar (2003)'ın belirttiği üzere “eski edebiyatımız dil bakımından aralarında hiçbir yakınlık bulunmayan, zaman itibarıyla aynı çağ içinde muayyen fasıllarla teşekkül etmiş iki edebiyatın, Arap ve

Fars edebiyatlarının kuvvetli tesirleri altında müşterek medeniyetin son yaratıcı büyük halkası olarak teşekkül eder” (s. 1). Tanpınar, aruzdaki ses yapısına uygun olan kelimelerin Türkçede artmasının divan edebiyatına aruzun hâkim olmasından kaynaklandığını, bunun sonucu olarak da edebiyatımızda halk edebiyatı ve divan edebiyatı ikiliğinin oluştuğunu belirtir. Divan şiirinin dil oyunları üzerine kurulu olduğundan, kelimeci bir zihniyete dayanmasından da bahseder. Ona göre estetik, divan şiiri için son derece önemlidir ve vazgeçilmezdir; Batı edebiyatındaki eser bütünlüğü Doğu edebiyatında yerini parça güzelliğine bırakır. Türkçenin aruz veznine uyumu Türk edebiyatının en önemli olayıdır. Aruz vezni dildeki zevk anlayışını da kökten değiştirmiştir. Örneğin XIV. ve XV. yy. şairlerinin dili arasında aruz etkisiyle büyük bir fark doğmuştur. Yine aruz etkisiyle Arapçadaki kelimeler dilimize girmeye başlamıştır. Fars edebiyatından yararlanma ise yalnızca kelime sınırlı kalmamıştır, onun tarihi ve coğrafyası da alınmıştır. Ayrıca Tanpınar; yazılan şiirlerin Arap, Fars ve Türk edebiyatı müşterekliği üzerine kurulmasının kendi kendimize karşı bir iç uzaklık oluşturacağını ve insanı dağıtacağını belirtmiştir (Tanpınar, 2003, s. 1-33). XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi’nin “Giriş” bölümünde belirtilen bu görüşleri divan şiiri için ufkumuzu açacak niteliktedir. Bu meselelerin üzerinde durulmalı ve görüşleri değerlendirilmelidir. Aksi takdirde divan şiiriyle ilgili görüşleri yanlış anlaşılacak ve haksız eleştirilere sebebiyet verecektir (İnci, 2012, s. 115).

Tanpınar’ın divan edebiyatı ile ilgili öne sürdüğü düşüncelerinin yanlış açıdan eleştirildiği, Tanpınar ile ilgili düzenlenen bir sempozyumda Konur Ertop tarafından da belirtilmiştir. Türkçe ve edebiyat muallimleri kongresinde Tanzimat sonrası edebiyat tarihinin ayrıntılı, önceki devirlerin ise yalnızca dilin gelişimini gösterecek biçimde metinlerle aktarılması fikrini savunan Tanpınar’ın bu görüşlerini Tanzimat Edebiyatı Kürsüsü’nün başına getirilmesi ve Tanzimat edebiyatı tarihi yazması desteklemiştir. Ertop, Tanzimat öncesi edebiyatının Tanpınar tarafından önemsenmediği düşüncesinin yanlış olduğunu vurgular. Tanpınar, yıllarca edebiyat eğitimciliği görevini icra ettiğinden, bu meseleyi yalnızca bir eğitim meselesi olarak ele almıştır (İnci, 2012, s. 33).

Divan şiirini önemseyen, derslerinde divan şiirinden örnekler sunmasından da anlaşılabilir. Yüzyıllarca devam etmiş divan şiirinin güzelliklerini, imgelerini derslerinde sıralayan, beyitlerle öğrencilerini geçmişe götüren Tanpınar’ın bu anlatım tarzını seçmesinde Yahya Kemal’in etkili olduğu söylenebilir (İnci, 2012, s. 39). Özellikle Naili’ye yakın olduğundan ve Naili’nin kendi hislerine tercüman olduğundan günlüklerinde dahi bahseder, kendini

adeta Naili'nin sesi olarak tanımlar (Enginün & Kerman, 2013). Ayrıca Mustafa Baydar'ın Tanpınar'la Doğu-Batı ترکیبی ve eski şiirden faydalanma konusunda yaptığı mülakatından Tanpınar'ın eski şiirle ilgili görüşlerine ulaşmak mümkündür. Ona göre benliğimizi koruyabilmek için evvela kendi değerlerimizi korumak gerekir. Eski şiir ahengi, önemi azımsanmayacak ölçüde kıymetlidir çünkü mısranın sesi Nedim'le Baki'yle duyulacaktır. Bunlar bizim miraslarımızdır. Eski şairlerimiz bir duygu tarzı kurmuşlardır. O kadar ki köylüde bile eski şiirin hicvi ve neşesini bulabilmek mümkündür (Dirin vd., 2002).

Tanpınar, 1938 tarihli “Eski Şiirimize Dair” başlıklı yazısında eski şiirimizin çoğu zaman beşerî olmamakla itham edildiğini vurgulamıştır. Bir meyvenin toprağın derinliklerinden gelen bütün kudretleri alması gibi eski şiirimizin de sayısız cetlerden gelen gelenekleri, hayat tecrübelerini yansıttığını belirtmiştir. Kökü bu kadar derinlere inebilen bir şeyin de beşerînin dışına çıkarılamayacağını söylemiştir (Tanpınar, 2016, s. 33). Eski şiire dair görüşlerini başka bir yazısında ise şu şekilde dile getirmiştir:

Birdenbire hiç ummadığınız zamanda bir beyit, bir mısra ufkumuzda kanatlarını şakırtıyor ve musikinin daveti altında biz, bütün ittihamlarımızı, dargınlıklarımızı unutuyoruz, masallarda ay ışığına tutulup pencerelerden içeriye süzülen peri kızları gibi, sade bir ihsasın peşine takılıp gelen bu misafirler etrafımızı değiştiriyorlar, kendi muhayyel iklimlerinde bizi kokularıyla, renkleriyle ve lezzetlerin en keskin olan geçmiş zaman lezzetiyle sarhoş ediyorlar (Tanpınar, 2016, s. 27).

Eski şiirle ilgili görüşlerine doğrudan ulaşılabilir bir kaynak da Tanpınar'ın Edebiyat Üzerine Makaleler'idir. 1941 tarihli “Eski Şairleri Okurken” yazısı eski şiirle ilgili düşünceleri hakkında doğru sonuçlara ulaşmaya yardımcı olacaktır. Bu makalede Tanpınar'ın eski şiiri ne kadar benimsediği ve eski şairleri nasıl değerlendirdiği açıkça görülmektedir. Bu yazı, Tanpınar'ı bu hususta yanlış değerlendirenlerin yargılarından uzaklaşmaya fayda sağlayacaktır.

“Eski Şairleri Okurken” yazısında Tanpınar'ın divanlardan ayrı geçirdiği zamanları kayıp olarak değerlendirdiği görülmektedir. Kendince eski şiiri ihmal ettiğini, ancak öncesinde de eski şairleri sevdiğini, onlarla ebedi insana ulaşıldığını belirtir. Bunun yanında ise eskiyi sevenlerle anlaşılamadığını, belki de eski şiire bağlılığın sevmeseler dahi zorunluluktan kaynaklandığını ve eskiyi devam hâlinde değerlendirdiklerini söyler (Tanpınar, 2005, s. 185).

Tanpınar'ın eski şiiri değerlendirmesinden yola çıkarak söylenebilir ki ona göre eski şiir, faydalanılacak bir sürü değer yargısı barındırır ancak bu değerleri yüzeye çıkarabilmenin yolu her sanat dönemini kendi şartları dâhilinde ele almaktan geçer. Doğu ve Batı kendi teşekkül ettiği imkânlar içerisinde incelenmelidir. İşte bu noktada Tanpınar'ın eski şiirle ya

da eski edebiyatla ilgili eleştirilerinin yanlış anlaşıldığı söylenebilir. Onu dinleyen çevrelerce ise eski şiiri silip atmakla suçlanır; fakat o, eski şiirin menfiliğini değil, şümul ettiği şartların menfiliğini tenkit eder. Bu tenkit, derslerinde eski şiire yer vermesini engelleyecek boyutta değildir. Derslerinde eski şairlerden örnekler sunmuş ve öğrencilerin eski şiirleri öğrenmesine olanak sunmuştur.

Tanpınar’da Değişimin Edebiyat Eğitime Yansıması

Edebî eserler, geçmiş ile gelecek arasında bir köprü vazifesi görür; insanlar okuduklarıyla tarihe ulaşacak ve belki de geleceğe uzanacaklardır. Tanpınar’a göre edebiyat yalnızca güncelle mi sınırlı kalmalıdır yoksa günümüz, geçmişin devamı olduğu için her dönemin eserleri değerlendirilmeli midir? Yalnız yeni edebiyatın yahut eski edebiyatın öğretimi yeterli olacak mıdır, yoksa yeni ve eski birlikte mi işlenmelidir? Tanpınar’ın fikirlerindeki değişimin eğitimciliğine ne ölçüde yansıdığını ele almak için onun değişime yönelik fikirlerini incelemek gereklidir. Edebiyatın gençlere öğretimi ve aktarımı noktasında bu sorulara cevap bulabilmek için Tanpınar’ın maziye ve geleceğe bakışını değerlendirmek faydalı olacaktır.

Tanpınar’ın eserleri, toplumsal araştırmaların yansıması gibidir. Bu toplumsal araştırmalar, eleştiri, tarih, psikoloji gibi kavramları barındırır. O, geçmişi devamlı irdeler ve bugüne yansıtmak için çabalar; medeniyetin geçmişin devamı olduğunu savunur. Tanpınar, medeniyetteki değişimi tüm hatlarıyla kesin biçimde anlamış bir fikir adamıdır (Avcı & Gönüllü Taşkesen, 2012).

Bu çalışma kapsamında Yahya Kemal’in Tanpınar üzerine etkisinden bahsederken Tanpınar’ın eserlerinde, kültüre bakışında ve fikirlerinde Yahya Kemal’in etkisinin fazla olduğundan bahsedilmiştir. Necmettin Türinay, Hece Dergisi’nde (Tanpınar Özel Sayısı) Tanpınar’ın (1932 öncesi ve sonrası) değerlendirmesini yaparken Tanpınar’ın gençlik zamanlarından itibaren Yahya Kemal etkisinde kalmadığından, onun 1940’lı yıllara yaklaşırken Yahya Kemal etkisine girdiğinden hatta o zamanlara kadar fikir yönünden Yahya Kemal’den ayrı düştüğünden bahseder (Türinay, 2006, s. 78). Tanpınar’ın o dönemlerde yakın dostu olan Ahmet Kutsi Tecer ile aynı fikirleri paylaştığı söylenebilir. Üstelik Tanpınar’ın edebiyat eğitimciliğinde Tecer’in rolü göz ardı edilemez. Tanpınar’ın

Konya'dan Ankara'ya gelmesine, önce lisede, akabinde de Gazi Terbiye Enstitüsü'nde hoca olmasına vesile olan kişi Tecer'dir (Türinay, 2006, s. 81).

1930'daki Türkçe ve Edebiyat muallimleri kongresindeki tutumu doğrultusunda eskiye bakışının çok da olumlu olmadığını söylemek mümkündür. Bu havanın etkisinden kurtulmasında Yahya Kemal'in tesiri büyüktür. Tanpınar'ın Ankara'daki yakın çevresinin yalnızca Batı edebiyatı ve Batı müziğiyle uğraşması da onun eskiyle alakalı fikirlerini etkilemiştir. 1932'den sonra Doğu'nun farkına varmış ve buradan bir terkip oluşturma düşüncesiyle hareket etmiştir (Öz, 2012, s. 73). 1932 sonrası Tanpınar'ın fikirlerinde meydana gelen bu değişiklik onun İstanbul'a dönmesinin bir sonucu olarak değerlendirilebilir (Orakçı, 2003, s. 19).

Tanpınar eskiye karşı yeniyi savunan düşüncelerini 1932'ye kadarki cezrî Garpcı olduğu döneme dayandırır ancak sonraları bu görüşleri, yerini “eski edebiyatın da son derece kıymet muhteva eden değerlerle dolu olduğu” düşüncesine bırakmıştır. Tanpınar eskiyi meşkûk bir değer olarak nitelendirmek düşüncesini bir kenara bırakmıştır. Yerine, değişen zevk ve zamana rağmen hâlâ değerini koruyan mısralardan, beyitlerden gıpta ile bahsetmiştir. Eskiye bir kenara atmak isteyenlerin yalnızca kelimelerin yabancılığına aldandıklarını lakin o terkiplerin içerisindeki derin manaları hiç değerlendirmediklerini söylemiştir. Ayrıca eskiyi, insani değerlerden uzak diye yargılayanların, aslında sanatta olması gereken insani güzelliğin eskide olduğunu göz önüne almadıklarını dile getirmiştir. Beşeriyetin de her döneme göre şekillenebileceğini söyleyen Tanpınar, eski şairlerin dili kullanmayı daha iyi bildiklerini de belirtmiştir (Akün, 1960, s. 10).

Beşir Ayvazoğlu, 1923'ten sonra bazı çevreler tarafından divan edebiyatının eleştirildiğini belirtmiştir. Bu çevreler tarafından divan edebiyatı; İran edebiyatının taklidi olan, sadece saray çevresine has olan, hayattan kopuk ve beşerî değeri şüpheli olan bir edebiyat olarak değerlendirilmiştir. Tanpınar da, divan edebiyatının yaşayan tarafı kalmamış bir zihniyetin ürünü olduğunu, liselerdeki edebiyat tarihi öğretiminin Tanzimat sonrasını ele alması gerektiğini 1930'lu yıllarda ileri sürmüş; bu fikirlerini ise bir süre sonra değiştirmiştir. Yazılarında divan şiiri hakkında yanıldığını itiraf etmekten çekinmemiştir (Ayvazoğlu, 1996, s. 144-146). Ayrıca “millî hayat” arayışına girmesi ve radikal Batıcılıktan Doğu'ya yönelmesi Tanpınar'ın, Yahya Kemal ve arkadaşlarının Dergâh mecmuasını çıkardıkları günlerin havasına dönüşü olarak değerlendirilebilir. Tanpınar'ın 1932 sonrası düşüncelerini

“mazi karşısında ruhî esarete düşmeden idrak etmeye çalışmak” olarak özetlemek mümkündür (Ayvazoğlu, 1996, s. 220).

Ayvazoğlu (1996), Tanpınar’ın fikirlerinde meydana gelen bu değişimi “Tanpınar’ın Değişen Görüşü” olarak şu şekilde belirtir: “Nitekim Ahmet Hamdi Tanpınar, kısa bir süre sonra divan edebiyatı ve genel olarak Doğu hakkındaki fikirlerini değiştirir. 1932 yılından sonra kendisi için tefsir ettiği bir Şark’ta yaşamaya ve asıl yaşama iklimimizin böyle bir yaşama iklimi olduğunu söylemeye başlar” (s. 146).

Tanpınar, 1939 yılında yapılan bir mülakatta ise klasik edebiyattan bahsederken mekteplerde okutulan bir klasik edebiyat olmamasından dolayı zarar gördüğümüzü ve gençlerimizin mazinin eserleriyle temas etmeden yetiştiğini belirtmiştir. (Tanpınar, 2016, s. 463).

Günlüklerinde de eskiye yönelik fikirlerinin değiştiğini belirten ifadeler rastlamak mümkündür. Tanpınar’a göre Şark’ı bilmeyen ve bizi en basit unsurlarımız ile tanımayan bir insan tam anlamıyla münevver olamaz. Eskiye ait değerleri unutan ve yeni mekteplerde okuyan gençler bu unutulmuş değerlerin yerini dolduramaz. Eski değerlere ait bu görüşlerini günlüklerinde şu şekilde açıklamıştır:

Tesadüfen Dede’yi tanıdım. İnsanlığın ayrı bir yüzünü öğrenmişim. Yunus diye bir şairim, Nâbi diye acayip bir şairim var, o hâlde niçin bilmeyeyim!... Bilmesem rahat edebilir miyim? Ve mesela kendi kendime, “Oh bugün şu Dede Efendi’yi de unuttum, yarın da İtrî’den kurtulursam...” diyebilir miyiz? Dememiz doğru mu? Nihayet bütün bu unuttuğumuz, unutacağımız şeylerin yerine ne koyacağız? Haydi bizler koyduk, büyük kitle... yeni yetişenler? Beş on kolej ve Fransız mektebi mezunu mu bu cemiyette münevver olacak? Uzun zaman Galatasaray’ı müdafaa ettim. Fakat sonunda Bedri’den başlayarak Necdet Sedet’ e kadar hemen hepsinde aynı boşa dönen inkârı gördüm (Enginün & Kerman, 2013).

Nayır (1953)’da aktarıldığı üzere Tanpınar eskiye yönelik düşüncelerinin değişimini şu şekilde dile getiriyor: “1932’den sonra kendim için tefsir ettiğim bir Şark’ta yaşadım. Asıl yaşama iklimimizin böylesi bir iklim olacağına inanıyorum. Beş Şehir ve Huzur bu terkinin araştırmalarıdır. Yazacağım diğer eserlerin de çekirdeği budur” (s. 64).

Tanpınar bu sözleriyle eserlerini değişen görüşleri doğrultusunda şekillendireceğini belirtmiştir. Bu durum Tanpınar’ın artık yalnızca yeni edebiyatın müfessiri olmayacağını göstermektedir. Edebiyat eğitimi hususunda da divan edebiyatının lise müfredatından çıkarılarak bu programa yeni edebiyatın inhisar etmesi gerektiği düşüncesinin değiştiğini ortaya koymaktadır.

Tanpınar’da Bütünlük Fikrinin Edebiyat Eğitimi’ne Yansıması

Tanpınar, (1932 sonrası) Batılılaşmanın yanlış anlaşılması nedeniyle Tanzimat’a karşı fikirlerde olduğunu zaman zaman belirtmiştir. Onun için devam ve bütün olma fikri son derece önemlidir. Değişim kökten değil, eskinin devamı niteliğinde olmalıdır. Tanzimat ile gelen yeniliklerin yanlış anlaşıldığını belirten Tanpınar (2006), bu yakınmasını şöyle dile getirir: “İşte Tanzimat’tan sonraki senelerde kaybettiğimiz şey bu devam ve bütünlük fikridir” (s. 36). Tanpınar (2005a) Huzur’da da şöyle bahseder: “Maziye ihmal edersek hayatımızda ecnebi bir cisim gibi bizi rahatsız eder, terkinin içine ister istemez sokacağız. O, kendisinden gelmemiz lazım gelen bir şeydir. Bu devam fikrine bir vehim de olsa muhtacız” (s. 251).

Tanpınar, insanların değişimden uzak duramayacağını söylerken tarihini silip atmadan eski medeniyetin muhtevasında değişmelerin sürüp gitmesi gerektiğini savunmuştur. Çoğunluğun geçmişi inkâr ettiğini Kerman (2007), Tanpınar’ın Paris’ten Mehmet Kaplan’a yazdığı bir mektupta şöyle dile getiriyor: “... maziye bugünle birleştirelim devamı kuralım! Bir inkârda yaşamayalım. Fakat büyük kitle öyle mi? O bizim kendisine teklif ettiğimiz münferit unsurlardan birisiyle karşılaştı mı bütünü istiyor” (s. 233). Yaşadığım Gibi’de Tanpınar’ın bu hususta ağır eleştiriler yaptığı görülmektedir, içinde bulunduğumuz bu karmaşa ve devamsızlığı Heine’nin “teoloji âlimi” hikâyesine benzetir. (Bu hikâyeye göre bir adam önce Allah’ın varlığını ispat etmek için çaba harcar ve bu yönde çalışmalar yapar ancak sonraları tam tersi bir fikre kapılarak önceleri savunduğu fikirlerin tam tersini savunmaya başlar, çalışmaları nihayete ereceği zaman fikirleri tekrar değişir ve çalışmalarına sıfırdan başlar.) Hatta Tanpınar, bu hikâyenin Tanzimat sonrası yetişen nesillerin çalışmaları ve içinde bulundukları hâlin tasviri için anlatıldığını bile düşünür (Tanpınar, 2006, s. 37). Bu devamsızlık fikri Tanpınar’ın kafasını hayli kurcalar; hatta edebiyat eğitimi programları hakkındaki fikirleri, bu eski-yeni arasındaki devamsızlık ve bütün olamama hâlinen ileri gelir.

Tanzimat’tan beri hayatımızda yerleşen kültür ikiliğinin beraberinde getirdiği zorlukları bizzat yaşayan, sorgulayıcı bir münevver olan ve bu açıdan deyim yerindeyse arada kalmış Tanpınar’ın konuları değerlendiriş tarzından Doğu - Batı meselesindeki görüşü net olarak anlaşılmayabilir. Ancak o, Doğu ve Batı mukayesesinde birini diğerinden üstün görmez, her iki tarafın olumlu ve olumsuz değerlendirmesini yaparak tanımaya ve tanıtmaya çalışır (Erdoğan, 2009, s. 96).

Değişim Tanzimat'tan sonra illa ki Batı'ya doğru yapılacaktır. Batı'ya doğru bu yaklaşımda Doğu medeniyeti ve Batı medeniyeti uyumsuzluk gösterecektir Bu uyumsuzluk için ise iki medeniyetin kaynaşması gerektiğini söyleyen Tanpınar (2005a), Huzur romanında bu çatışma için şöyle bir çözüm sunmuştur: "...Birisi eski bir medeniyetin enkazı, öbürü yeni bir medeniyetin henüz taşınmış kiracısı olmasınlar. İkisinin arasında bir kaynaşma lazım" (s. 251).

Bu görüşlerden hareketle, Tanpınar'ın medeniyete ve eğitime bakışının bir devam ve bütünlük fikri ile temellendirildiği söylenebilir. Tanpınar ne eskiyi terk etmekten yanadır ne yeniyi tamamen sarılmaktan yanadır. Eski ve yeninin, Doğu ve Batı'nın birbirini tamamlaması gerekir. Bu bütünlük anlayışı ile hareket edilmelidir.

Bilim Adamı ve Araştırmacı Kimliğinin Edebiyat Eğitimsine Yansıması

Tanpınar; sosyoloji, psikoloji, tarih vb. yardımcı bilimleri estetik, edebiyat ve kültür ile birleştirebilmiştir. Edebiyat tarihçiliğinde tespitlerini ve değerlendirmelerini yaparken ya da hüküm verirken, dili bir plastik sanat gibi kullanarak söylediklerini ifade etmiştir. Bu bilimsel ve estetik yönü birleştirebildiği için, bizleri edebiyatın ve tarihin bilgilerinin ışığına ulaştırdığı için ona minnettar olduğumuz bilinmelidir (Yetiş, 2010, s. 205).

Tanpınar'ın bilgiye ulaşmada öğrencilerine tembihlediği, uzak durulması gereken en mühim mesele , "haklı - haksız, doğru - yanlış ayırımı yapmadan bir şeye körü körüne inanıp onu sahiplenmek meselesi" olmuştur. Ona göre bilgiyi edinmede dolaylı kaynaklar değil, birincil kaynağın yolu izlenmelidir. Alptekin (2010), Tanpınar'ın bilgiye vasıl olmak için öğrencilerine öğretilerini şöyle dile getiriyor: "Her çeşit bilgide daima asıl kaynaklara inmeyi, insana ve kültürle önyargısız ve "taassub"suz bakmayı, kendini aramayı, kendi iç dünyamızda bir uyum kurma düşüncesini, "hür, adil, dürüst, iyi ve fleksibl" olmayı ise bize hiç şüphesiz Tanpınar öğretti" (s. 22).

Bir düşünür olmak, Tanpınar için her zaman önem arz eden bir mesele olmuştur. Verimlilik derecesini şairliğiyle ele alsa dahi onu bir fikir insanı olarak değerlendirmek gerekir. Kendisini salt bir bilim insanı ya da fikir adamı olarak değerlendirmese de ve her ne kadar Tanpınar denince akla ilk gelen "estet" kelimesi olsa da Tanpınar, eserlerini oluştururken önce düşüncelerinin imbiğinden geçirerek estetik bir havaya sokmuş sonra okuyucularına sunmuştur. Bu özelliğini onun edebiyatı aktarımında sergilediği tutumda ve hocalık

anlayışında da görebilmek mümkündür. Kahraman (2000)'ın değindiği üzere "... Tanpınar, öyle bir formasyondan geçmemiş olsa bile, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde ve Güzel Sanatlar Akademisi'nde çok uzun yıllar bir bilim adamı kimliği kurmaya çalışmıştır" (s. 10).

Tanpınar'ın bilim adamı ve araştırmacı kimliğini sergilediği en önemli eserlerinden birisi XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi'dir. Bu eser Tanpınar'ın çoğu mesele hakkındaki görüşlerine ulaşmaya yardımcı olur.

XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi

Tanpınar, Doğu - Batı düşüncelerini birleştirerek farklı bir araştırmacı kimliği yakalamış ve yeni tarzda bir edebiyat tarihçiliğini başlatmıştır. Bu yüzden Tanpınar, sıradan nesir fikrinden hoşlanmaz. XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi, okurları tarafından değerlendirilirken son derece düşündürücü bir eser olarak yorumlanmıştır (Avcı & Gönüllü Taşkesen, 2012).

Tanpınar, Alptekin ile son derslerinde metin ve metin üzerine yapılan eleştirilerle bir anlatım yolu izler. Metni ve şiiri oluşturan değerlerin yaşamdan bağlantısız olmadığını ve yaşam ile doğrudan ilintili olduğunu vurgular. Sosyal ortamın edebî eserlere ve özellikle şiire yansıdığına değinir (Alptekin, 2010, s. 101). Derslerine yansıyan bu düşüncelerinin kaynağı "XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi" olarak gösterilebilir. Bu kitabın büyük bir edebiyat tarihi araştırması olduğu herkesçe kabul edilir. Hatta çoğu edebiyatçıya göre Tanpınar'dan evvel dönemleri böyle derinlemesine inceleyen bir edebiyat tarihi eserine rastlanmamıştır. Tanpınar'ın bu eserle bilgi vermenin yanında, alışılmışın dışına çıkan bir üslup ve inceleme yöntemi ortaya koyduğunu söylemek mümkündür. Bu edebiyat tarihi incelendiğinde Tanpınar'ın bu eseri, önceki yazılanlardan farklı metotlar kullanarak yazdığı söylenebilir.

Derslerinden bileşimler içeren bu edebiyat tarihi kitabı, düşünülenleri bir araya getiren ve kayıtsız kalınamayacak bir eserdir. Edebiyatımızda, dilimizde var olmuş bütün sorunlar bu kitabın içinde yer bulmuştur (Hisar, 2008, s. 57). Bu eser her ne kadar derslerinin yansıması gibi görünse de bir ders kitabı gibi içinde kategorik bilgilerin yer almadığı görülmektedir. Yani bu esere bir ders kitabı mahiyetinde yaklaşılamaz. Kendi bütünlüğü içerisinde eski edebiyatın değerlendirmesini yaptığı bu eserinde, eski edebiyatın tesiri altında kaldığı diğer edebiyatları değerlendirir, estetik ve sosyal yapı ile ilişkisini ele alır; eski edebiyatı dil ve hayal dünyası çerçevesinde inceler. Doğu ve Batı edebiyatını karşılaştırarak bizi edebiyat

anlamında gelecekte karşılaşacaklarımızla buluşturur. Eserinden anlaşılıyor ki estetiği hiçbir zaman yanı başından ayırmayan Tanpınar yalnızca edebiyat tarihçisi değil, aynı zamanda bir medeniyet tarihçisidir. Bu kitabın farklılığı da buradan ileri gelir (Yetiş, 2010, s. 200).

Kitabın ilk kısmı Giriş kısmıdır. Giriş kısmı “başlangıçtan 1789’a kadar”, “ikinci safha: 1789-1807”, “XIX. Asırda Garplılaşma Hareketi 1826-1839” bölümleri olmak üzere üç bölüme ayrılır. Bu kısımlarda yeni yeni Batı ile tanışan Osmanlı’nın “Garplılaşma” evresindeki değerlendirmesi yapılır. Devamında kitapta beş bölüm görülür ve altı yazar (Ziya Paşa, Namık Kemal, Ahmet Mithat Efendi, Racaizade Mahmut Ekrem, Abdülhak Hamid, Muallim Naci Efendi) ayrı ayrı incelenmiştir. Bu bölümlerden “Giriş” kısmı Tanpınar’ın edebiyat derslerinde eski ve yeniye bakışını değerlendirmede yardımcı olacaktır. Giriş bölümünde, o dönemde büyük tartışmalara sebebiyet veren divan şiiri meselesi üzerinde fazlaca durulmuştur. Bu eser, Tanpınar’ın bu konudaki görüşlerine ulaşmak açısından önemli bir kaynaktır. Özellikle üzerinde durduğu “saray istiaresi” eski edebiyatı inceleyecekler için yeni ufuklar açmıştır.

XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi’nin “Giriş” bölümünde Tanpınar, eski şiirin aslında sosyal yapıdan doğduğunu ve ondan bağımsız incelenemeyeceğini söyler. Tanpınar’a göre eski şiirin en çok eleştirilen yanı, ihtiva ettiği hayal unsurlarıdır. Eski şiirin vazifesi bu hayal unsurlarının özel bir dil ve anlatım oluşturmaları ve soyut ifadelerin belirli bir aşk stilini iletmesidir. Ona göre bu aşk tarzı, hayaller ve kullanılan sembolik ifadeler yalnızca sıradan bir malzeme değildir. Bunun yanı sıra bu ifadeler, toplumsal düzenle ilişkili birtakım mefhumları ortaya koyarlar (Tanpınar, 2003, s. 5).

Tanpınar, öğrenciler için çok mühim bir kaynak olan eserinin giriş bölümünde Arap - Fars edebiyatının suni bir yansıması olarak değerlendirilen divan şiirinin, Anadolu sahasını yansıtması nedeniyle aslında Arap - Fars kültüründen arındığını ve bu kültürlerden farklı olduğunu belirtir. Bir dönem lise öğretim programlarından bile divan şiirinin kaldırılmasını talep eden Tanpınar, Yahya Kemal’den aldığı dersler neticesinde bu fikirlerini tekrar biçimlendirmiştir. O artık divan şiirini bir kaynak olarak görmektedir. Hatta fikirlerini “saray istiaresi” kavramıyla yeniden şekillendirmiştir (Toprak, 2013, s. 1). Saray istiaresine göre her şey hükümdarın etrafında gelişecektir. Çünkü hükümdar olayların merkezidir. Dolayısıyla edebiyat da saray ve hükümdar civarında gelişecektir. Divan şiirinde ele alınan sevgili, tavırları itibarıyla hükümdarla özdeşleştirilecektir. Sevgili yüz vermez, naz yapar. İsterse iltifatta bulunur, göklere çıkarır isterse yerden yere vurur, işkence eder. Sarayda nasıl

mücadele ve rekabet ortamı var ise aşışın da rakipleri vardır. O, rakiplerle sürekli mücadele hâlinindedir. Bu benzerlikler eski şiirde aşk kavramının, sosyal düzenin ve bireysel hayatın şekillenmesinde büyük rol oynadığının göstergesi olacaktır (Tanpınar, 2003, s. 5). Tanpınar, XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi eseriyle araştırmacı kimliğini bir kez daha gözler önüne sermiştir. Tanpınar'ın bu eserindeki değerlendirmelerinden yola çıkarak onun “edebiyat eğitiminde divan şiirinin rafa kaldırılması” görüşünün yerini “sosyal rejimin etkisiyle biçimlenen divan şiirinin de eğitimde yer bulması gerektiği” düşüncesinin aldığını söylemek mümkündür.

Millî Düşüncenin Edebiyat Eğitimciliğine Yansıması

Tanpınar, milliyetçiliğin sanat potasında eritilmiş hâlini sunan nadir sanatçılar arasında yer alır. Eserlerinde milleti tarihiyle, geçmişiyile, sanat değerleriyle, ecdadıyla birlikte sevmeyi işlemiş bir yazardır. Bunu derslerine de yansıttığı görülmektedir. Tanpınar'ı milliliği yönüyle anlatan Emil (2008)'in belirttiği üzere “Tanpınar mektebinden geçen tek bir kimse düşünülemez ki, mazi dâüssılası denen, bizi bazen bir eski bestede, bazen bir mısrada, kâh bir kitâbe ve türbe başında, kâh bir ecdat yadigarı şehirde birdenbire zapteden bir hasret duygusunu hissetmemiş olsun” (s. 125).

Öğrencilerinin nazarında her zaman farklı ve erişilmez bir tarzı olan ve taktığı şapkadan ötürü öğrencileri tarafından “Al Capon” diye anılan Tanpınar, bu serbest görüntüsünün yanında şiirde serbestlikle fazla içli dışlı olmamış; heceye önem vermiştir. Tanpınar'ın şiirdeki bu duruşuna rağmen serbest nazımla yazan genç şairleri sevdiği (Orhan Veli, Melih Cevdet ve Oktay Rıfat), hatta Özdemir Asaf gibi daha genç şairlere derslerinde yer verdiği söylenebilir (Alptekin, 2010, s. 19). Ayrıca Tanpınar'ın fakültede hocalık yaptığı yıllarda fakültedeki genel hava Doğu'nun işlenişinden uzak, daha çok millî ve Batılı görüşlerle dolu olduğundan Tanpınar'ın da derslerinde milliliği Batı ile birlikte sunduğu görülmektedir. Alptekin (2010), Tanpınar'ın öğrencisi olduğu yıllarda dönemin eğitim anlayışını ve bu anlayışın Tanpınar'a yansımasını şöyle belirtiyor: “bölümde, tarihî ve coğrafi bütün nostaljisiyle bir ulusallık duygusu esiyor, Tanpınar da bu duyguyu Batılı değerlerle günün gerçeklerine yerleştiriyordu” (s. 39).

Bu görüşlerden yola çıkarak Tanpınar'ın yabancı şairlere ve yazarlara derslerinde yer vermesinin yanında millî değerlere önem verdiği de söylenebilir. Millî değerleri sanatla bütünleştirip öğrencilerine aktarmıştır.

Tanpınar'ın Derslerinde Edebî Dönemlerin Anlatımı

Edebî dönemlerin Tanpınar tarafından anlatımından bahsetmeden evvel onun bu dönemleri ayırırken sunduğu tarihî bilgilere dikkati çekmek gerekir. Dönemlerin anlatımında tarihçi sıfatını da konuşturur. Dönemleri kesin çizgilerle ayırmadan önce onları tesiri altında bırakan tarihî vakaları da değerlendirir. Bu da Tanpınar'ın kültürünün derslerine yansımadır. Örneğin, Tanzimat Devri Edebiyatı'nın özelliklerini anlatmadan önce Tanzimat Devri ile hayatımıza giren değişiklikleri teker teker sıralamıştır. Muaşeretten, mektepten, giyimden, kanunlara varana kadar bütün değişiklikleri bir dersini ayırarak değerlendirmiştir. Çünkü bunlar zaman içerisinde edebiyata yansıyan unsurlar olacaktır.

Tanpınar'ın edebî dönemleri işleyişi hakkında bilgi sahibi olabilmek için asıl kaynak onun derslerinde tutulan notlar olmuştur. Tanpınar, bir dönemi işlerken ya da öğretirken dönem özelliklerini öğrencilerine önceden vermek yerine bu özelliklere kendilerinin ulaşmalarını sağlayıcı bir yöntem seçmiştir. Edebiyat eğitiminde sık başvurduğu yöntemlerden birisinin örnekleme yöntemi olduğu daha evvel belirtilmiştir. Seçilen bir örnek yani herhangi bir eser üzerinden, anlatılmak istenen dönemin özelliklerine öğrencilerin ulaşmasını sağlamak, günümüzde uygulanması ve ulaşılması hedeflenen yöntemlerden birisidir. Tanpınar'ın bu teknik için seçtiği eserler, dönem içinde en çok ön plana çıkan ve yöntemin uygulanmasına en uygun eserlerdir. Derslerinde tutulan notlar incelendiğinde bu anlatım tarzı belirgin şekilde görülmektedir. Örneğin Edebiyat-ı Cedide'yi anlatırken evvela dönem romanı olan Aşk-ı Memnu'yu ele almış onun üzerinden dönem özelliklerinin kavranmasını istemiştir. Bu romanı seçmesinin nedeni ise Halit Ziya'nın bu dönemde usta isimlerden birisi olması ve Aşk-ı Memnu'nun dönem özelliklerini en iyi yansıtan romanlardan birisi olmasıdır. Notlardan edinilen birkaç bilgi sayesinde Tanpınar'ın eser ve dönem arasındaki bağlantı odaklı bir anlatım sergilediği görülmektedir.

Tanpınar'a göre, Aşk-ı Memnu'da kadın tiplerinin baskın oluşu romanda en çok göze çarpan unsurlardan birisidir. Bu baskınlık Edebiyat-ı Cedide'deki genel hâkimiyetin kadın tipi üzerinde olduğunun bir göstergesidir. Bu dönem; kadın tipinde güçlü olmuş, erkek tipini

sergilemekte zayıf kalmıştır (Alptekin, 2010, s. 174). Yine edebiyatımızda iyi şekilde oluşturulan ilk karakterin bu romandaki Nihal olduğunu belirten Tanpınar, Nihal'in hastalıklı yanına dikkati çeker. Çünkü Edebiyat-ı Cedide'de bu özellik fazlaca kullanılır (Alptekin, 2010, s. 175). Ulaşılan bu örnekler göstermektedir ki Tanpınar'ın tercih ettiği bu yöntem ile eser üzerinden dönem özelliklerinin tespiti, öğretimi de kolaylaştırmıştır. Bir taraftan bu anlatımla, ezberlemekten ziyade düşünme odaklı bir öğrenme hedeflenmiştir.

Tanpınar'ın Derslerinde Şark - Garp Ayrımı

Eski edebiyatta Şark kültüründen yeni edebiyatta Garp kültüründen esinlenildiği göz önünde bulundurulursa, Tanpınar'da eski - yeni edebiyata bakışın kaynağı Şark ve Garp ayrımına dayanır. Bu farkı bilmek gereklidir çünkü Tanpınar'ın eski ve yeni edebiyatın eğitimi üzerine görüşlerini bu fikirlerin şekillendirdiği muhakkaktır. Tanpınar'ın eğitimdeki görüşlerini şekillendiren Şark - Garp ayrımı ile ilgili görüşlerini değerlendirmek, bu noktada yarar sağlayacaktır.

Tanpınar, Şark'ın her objeyi olduğu gibi kabul ettiğini fazla irdelemeden benimsediğini savunur; ancak Garp bir şeyi kabullenmek için onu işlemeyen hareket etmez, eline geçen şeyi kendi bünyesinde değiştirerek benimser. Bu farklılık kendini Şark ve Garp hikâyesinde daha çok gösterir. Tanpınar'ın mukayesesine göre, Şark hikâyesi ders vermekten öteye gidemez, tam anlamıyla bir meselesi olduğu da söylenemez. Garp ise insanı ve hayatı konu alır. Şark hikâyesi vereceği dersi hemen verir, söyleyeceklerini hemen tüketir ve sonra kendini tekrara düşer. Garp hikâyesi ise ayrıntıda insanı keşfeder (Tanpınar, 2006, s. 26).

Bu düşünceler Tanpınar'ın neden belli bir döneme kadar eğitimde de cezrî Garpcı olduğunu açıklar niteliktedir. Şimdiki eğitim sisteminde yer bulmuş olan ve edebiyat eğitimi için de geçerliliğini devam ettiren yaparak - yaşayarak öğrenme ve öğrenmeyi deneyimlerle sabitleştirme aslında tam da Garp edebiyatıyla örtüşecek vasıflar ihtiva eder. Çünkü Tanpınar'a göre Garp, şahsi tecrübeyi önemser ve ele aldığı şey ile bütünleşir; ona dışarıdan bakmaz. Tanpınar (2006)'ın belirttiği üzere Şark ve Garp arasındaki ayrım şu şekilde özetlenir: “Garp ile Şark'ın arasındaki fark, işte bu yaptığı işi şahsen yaşamak, onun vasıtası ile realitenin içine iyiden iyiye yerleşme keyfiyetidir” (s. 27). Yine Tanpınar'ın derslerinde anlattıklarını tuttuğu notlarıyla ileten Alptekin (2010)'ın söylediği gibi “Garpli manzumede şahsiyet, Şarklı manzumede iş evvela gelir” (s. 138). Bu görüşleri, Tanpınar'ın bir dönem

edebiyat eğitiminin içeriğinin belirlenmesi konusunda gençleri Batı'ya yönlendirme isteğini az da olsa açıklığa kavuşturur.

Eski Edebiyatın Öğretimi

Tanpınar'ın derslerinde eski - yeni karşılaştırmasını sıklıkla yaptığı görülmektedir. Öğrencilerine eski edebiyatın yoğun bir edebiyat olduğundan ve gelişime kapalı olduğundan sık sık bahseder. Tanpınar'a göre eski şiir aniden oluşmuş bir şiir değildir. Önce tasavvuf çevresinde oluşmuş daha sonra toplumsal unsurları içerisinde barındırmaya başlamıştır. İlk aşamada edebî eserler dinî motiflerle süslenmiştir. Sonraları şiir, ağır ağır saray civarında derlenip toplanmaya başlamıştır. İkinci aşama ise daha çok toplum ve dinin birleştiği aşama olmuştur. Edebiyatımız da İslamiyet etrafında oluşmaya başlamıştır. İlk olarak Kuran-ı Kerim etkisine giren eski şiir medd ve şedde ile tanışmıştır. Eski şiirde yalnızca dinden bahsetmek doğru olamayacaktır. Saltanat ve din beraber olacaktır. Eski şiirin iki tarafı vardır. İlk tarafı tasavvufla alakalı olandır, dinî ve gizemli bir havası vardır. Diğer yanı ise yerel, yani mahalli yanıdır. Ayrıca eski şiirin dini laik hâle getirdiğinden bahseden Tanpınar, Osmanlı şiirinin öncelikle aruza uyumla başladığını vurgular. Eski şiire oyun benzetmesi yapar ve şairin kelimelerle oyun oynadığını söyler. Modern anlamda şiirin Avrupa şiiriyle tanıştıktan sonra doğduğunu (1858 sonraları) ancak Batı şiirinde gelinen noktaya kırk yıl sonra ulaşabildiğimizi belirtir (Alptekin, 2010, s. 107).

Osmanlı şiiri Tanpınar'ın derslerinde değişik ırklara dayanan bir edebiyat olarak anlatılmıştır. Eski şiirde din ve epik olmak üzere iki öge vardır. Tanpınar'ın anlatımına göre Osmanlı edebiyatı aslında Bâkî, Evliya Çelebi ve Sinan'dır, bu şiirin en büyük temsilcisi ise Bâkî'dir. 16. yy. edebiyatının yüzü Bâkî ile görülür. Bâkî, Kanuni Mersiyesi ile en yüksek noktaya kadar çıkmıştır. Bu noktada ise epik'i yakaladığı görülür. 40 yaşındayken yazdığı bu şiirde halkı, orduyu, imparatorluğu bulmuştur. Sesi ve mısranın yapısını bulan Bâkî, Doğu edebiyatında esas olan “şikâyeti” de eserlerinde barındırır; eski kelimeleri çok kullanmasına karşın dilinde bir devlet adamı tavrı görülür (Güven, 2014, s. 24). Bu derslerde Bâkî'nin devamında kasidenin kurucusu, kendisiyle ve hayatla meşgul olan Fuzulî de anlatılmıştır. Tanpınar, Fuzulî'yi bir ızdırap şairi olarak aktarır. Bu ızdırabının kaynaklarından bahseder, gazellerini, kasidelerini ve nesirlerini anlatır (Güven, 2014, s. 25).

Derslerinde geçen diğer bir eski şiir bahsinde eski edebiyatımızda sözcüklerin şekil içinde değerlendirildiğinden, sözcüklerin şekilden ayrı ele alınmadığından bahseder. Eski

edebiyatta şairlerin şiirlerini yazarken hüsnühattan bağımsız yazmadıklarını dile getirir. Tanpınar'a göre eskilerin şiirinde şiir göze hitap eder, anlam ise kulağa hoş gelmesi ile düşünülür (Miskioğlu, 2015, s. 99). Tanpınar'a göre örnek aldığı hocası olan Yahya Kemal, eski şiiri anlatırken tekrar değerlendirilmelidir. Eski Türk şiirinin en mükemmel örnekleri arasında Yahya Kemal'in gazellerini saymak mümkündür (Miskioğlu, 2015, s. 88).

Lise öğretmenliği yaptığı yıllarda Tanpınar'ın eğitimci ve aydın tarafının daha ağır bastığı görüşünde olan Alptekin, Görüş Mecmuası'nda bahsi geçen kongrede Tanpınar'ın beyan ettiği fikirlerin “divan edebiyatını geri plana atarak hiçe saymak” yönünde değerlendirilmesini Tanpınar'ın yeterince anlaşılmasına bağlar. Ona göre Tanpınar, divan şiiri geleneğine karşı değildir. Hatta bir toplantıda Şeyh Galip'e övgülerinden dolayı bir dönem yalnız kaldığını ve kimsenin bu konuda onu desteklemediğini belirtir; ancak Alptekin, Tanpınar'ın Şeyh Galip hakkındaki düşüncelerini belirtirken anımsamalarını hangi kaynağa dayandığı hakkında kesin bilgi vermemiştir. Ona göre Tanpınar, münferit düşüncelere sahiptir. Dâhil olduğu toplulukla aynı düşüncelere sahip olma zorunluluğunu duymaz. Doğru neyse o benimsenmeli ve uygulanmalıdır. Tanpınar'ın eskiye dair tüm bu düşüncelerin yanında Türkiye'nin son dönemde edebiyat öğretimi konusunda geldiği nihayet görülmektedir. Yalnızca divan edebiyatı değil, tüm edebiyat dönemleri; öznel programlamalardan, eleman yetersizliklerinden, günlük uygulamalara kurban olmaktan kaynaklanan olumsuzluklardan ötürü ders kitaplarının ötesine gidememiş ve yeterince tanınmaktan yoksun kalmıştır. Bizi ve sosyal hayatı yansıtmadığı düşüncesi nedeniyle rafa kaldırılan, aslında kültürümüzün ve geçmişimizin bir mirası olan çoğu şiirimiz unutulmaya yüz tutmuştur. Divan şiirini ele almak bir geriye dönüş olarak değerlendirilmemelidir. Eskiye bakış önem arz eder. Bunu en iyi yapan isimlerin başında ise Tanpınar gelir. Derslerinde divan geleneğini, sosyallikle ve bireysellikle birlikte aktarabileceği bir yol izlemiştir. Öğrencilerini de bu konuda yönlendirmiştir. Tanpınar, Anadolu sahalarında oluşan Osmanlı şiirini sınıflandırmaya tabi tutmuş ve bunu beş evreye ayırmıştır. Bu ayrımın en önemli yanı divan şiirinin sosyokültürel yanı ile şiirselliğinin bir arada olduğunun kanıtlanmasıdır. Divan şiirinin tasavvufi yanı Yunus ile başladığından ve Şeyh Galip'in halkın neşesine ulaşmış olmasından bahseder. Eğitimde bu derece önemli safhaların bir kenara atılması mümkün değildir (Alptekin, 2010, s. 97).

Alptekin'in sözlerinden anlaşıldığı üzere Tanpınar, derslerinde bu husustan sıkça bahsetmiş ve öğrencilerine konuşmalarında not ettirmiştir ayrıca onu iyi tanıyamayan çevrelerce

Tanpınar, divan edebiyatı ile ilgili görüşlerinde yanlış anlaşılmıştır. Bu yanlış anlaşılmayı düzeltmek için onun sınıflandırmalarını incelemek, yol gösterici olması nedeniyle önemlidir.

Tanpınar'ın divan edebiyatı için yaptığı sınıflandırma şu şekildedir:

1. İlk Tasavvufi Dini Devir (XIII. ve XV. yüzyıllar): Yunus'dan Ahmed Paşa'ya kadar.
2. Saray Devri - Saray Şiiri (XV. ve XVII. yüzyıllar): Ahmed Paşa'dan Nef'i'ye kadar.
3. Monarşinin zayıflaması ile ikinci tasavvufi devir (XVII. yüzyıl ortası).
4. Nabi ve Nedim'le şehirli saray şiiri (XVII. ve XVIII. yüzyıllar): Şiirin hayata açılması. Musikinin inkişafı da bu devirde başlar.
5. On sekizinci asrın sonlarına doğru saraydaki değişme dolayısıyla, yeni tasavvufi devir, XVIII. ve XIX. yüzyıl): Şeyh Galip, İzzet Molla, Encümen-i Daniş şairleri. –Şeyh Galip'le tasavvuf yenileşir ve o zamana kadar halk edebiyatında gördüğümüz büyük neşve klasik edebiyatımıza geçer. Yenişehirli Avni, Leskofçalı Galip, Hersekli Arif Hikmet, Galip'in tesiriyle işe girmişlerdir (Alptekin, 2010, s. 100).

Derslerinde öğrencilerine eski şiiri bu yöntemle tanıtan, öğreten ve divan şiirini beş sınıflandırmaya ayırdığından bahsedilen Tanpınar'ın eski şiire bakışı ve bu husustaki değerlendirmeleri eski şiirin öğretimi noktasında yarar sağlayacaktır. Bu notlardan da ulaşıldığı üzere Tanpınar'a göre eski şiirin öğretimi bütün olarak yapılmamalı, kısımlara ayrılarak öğrencilere benimsetilmelidir. Bu noktada eski şiirin sınıflandırılmasında muhtevası son derece önemlidir. İçeriği ve şiiri şekillendiren unsurlar bu kısımları belirleyecek ve eski şiirin öğretimi bu yönde yapılacaktır.

Yeni Edebiyatın Öğretimi

Tanpınar'ın edebiyat eğitimi yönündeki görüşlerini aktarabilmek için en önemli dayanağın Tanpınar'ın derslerinde takındığı tutum olduğu daha evvel belirtilmiştir. Yeni edebiyata bakışı ve öğretimi için de, ders notları bu araştırmada yardımcı olmuştur. Yeni edebiyat aktarımında yalnızca dönemin özelliklerini anlatan ve bununla yetinen bir aktarımdan ziyade, o dönemde yer alan şair ve yazarları ele alıp diğer şairlerle mukayese eden bir anlatım yolu seçtiği görülmektedir.

Tanpınar'ın öğrencisi ve Cumhuriyet'in Edebiyat Fakültesi'ndeki ilk kadın mezunlarından biri olan Saffet Tanman, Tanpınar'ın edebiyat derslerinde Batı edebiyatına oldukça fazla yer verdiğinden; özellikle Fransız şairlerini ele aldığından; Baudelaire, Mallarmé ve Valéry gibi isimlerden sık sık örnekler aktardığından ve bunları ezbere bildiğinden bahseder (İnci, 2012, s. 50).

Divan şiirini kısımlara ayıran Tanpınar, yeni edebiyatı da sınıflara ayırmış; Tanzimat sonrası edebiyatını iki dönemde incelemiş ve derslerinde de bu şekilde anlatmıştır. Kendi bulunduğu

kısmı ise “mütareke nesli” olarak değerlendirmiştir. Bu bilgilerden yola çıkarak Tanpınar’ın genel olarak Türk edebiyatını, eski edebiyat (divan şiiri) ve yeni edebiyat (Tanzimat sonrası dönem) olmak üzere iki ana döneme ayırdığı görülmektedir. Genel çerçeve içeriğindeki alt sınıflamaların edebiyat öğretiminde ayrı bir yöntem arayışında olduğu söylenebilir.

Eğitim biliminde en son geline noktanın kabul edildiğini öne süren Alptekin, Tanpınar’ın derslerinden edindiği bilgiler ışığında ulaştığı bu sınıflamanın öğretim noktasında bazı sıkıntıları olabileceği görüşündedir. Zaten edebiyatın tarih, sosyoloji gibi alanlarla sıkı bir ilişki içerisinde olması bu tasnifin yapılmasını da zorlaştıracaktır. Aslında edebiyatı iki ayrı medeniyetin genel çerçevesi içerisine oturtmanın zorlukları olduğunu ve edebiyatın bir çağ sınıflandırması içinde kısımlara ayrılması gerektiğini öne süren Alptekin, Tanpınar’ın yaptığı bu sınıflandırmanın yanında eserine “XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi” ismini vermesine de dikkat çeker (Alptekin, 2010, s. 122). Tanpınar’ın yeni edebiyat üzerine yaptığı bahsi geçen tasnifi, Alptekin’in ders notlarından edinilen bilgilere göre şöyledir:

Yeni Edebiyat (Tanzimat sonrası dönem)

- I- Tanzimat Dönemi
 - 1- 1813 nesli (ara nesil).
 - 2- 1826’da doğanlar nesli.
 - 3- 1846’da doğanlar nesli.
 - 4- Abdülhak Hâmid - Recâî-zâde nesli (Ara nesil)
- II- Edebiyat-ı Cedîde ve sonrası
 - 1- Servet-i Fünun Nesli
 - 2- Fecr-i Âti ve Yahya Kemal - Ziya Gökalp nesli
 - 3- Mütareke nesli (Alptekin, 2010, s. 122)

Yeni edebiyat üzerine yaptığı tasnifin yanında Tanpınar, derslerinde Tanzimat sonrası edebiyatına fazlaca yer vermiştir. Bu bilgilere onun derslerinden ulaşılmıştır. Namık Kemal, Tanpınar’a göre edebiyatımızda en çok tesir bırakan isimdir. Roman, tiyatro, eleştiri, deneme, gazete türlerinde öncü olmuştur. Bu yeniliklerle Şinasi’nin de önüne geçmiş ve en önemlisi eski edebiyatımızın en çok muhtaç olduğu şey olan yeni nesrin mucidi olmuştur. Tercüme odasında Şinasi ile tanışan ve sonraları gazeteciliğe başlayan Namık Kemal, eserini toplumla birleştirir. Şiirlerinde ruha hitap etmek yerine daha çok rejimle ilgilenmiştir ayrıca ilk şiirlerinin dilimiz için vazgeçilmez bir tarafı yoktur ancak eskinin şekli içerisinde şiirlerinin eleştirilecek kötü bir tarafının olduğundan söz edilemez (Alptekin, 2010, s. 120). Alptekin (2010)’ın belirttiği üzere Tanpınar’ın derslerindeki şu sözleri onun Namık Kemal için düşüncelerini ortaya koyar. “Namık Kemal’de yenilik sembolü olmak için her şey hazır. Evvela eski şairdi fakat bırakmıştı. Demek ki cemiyetimizin bir merhalesinin sembolüdür. Eserini bir yerde bırakıp öbür tarafa başlayabilmişti” (s. 120).

Bu bilgiler ışığında yeninin öğretimi noktasında Tanpınar'a göre, Namık Kemal'in yeni edebiyat için mühim bir isim olduğu ve yeninin Namık Kemal'in eserleriyle birlikte anlaşılması gerektiği fikrine ulaşılabilir. Namık Kemal, yenilikleri ve öncü olması hasebiyle teferruatlı ele alınmalı ve Tanzimat sonrası edebiyatının kaynağı olduğu için iyi anlaşılmalıdır. Bu kavrayış sonraki dönemlerin öğrenilmesi için de zemin oluşturacaktır. Namık Kemal, edebî şahsiyetlerin öğretimi bölümünde daha ayrıntılı şekilde ele alınmış ve Tanpınar'ın derslerinde Namık Kemal'in nasıl işlendiği değerlendirilmiştir.

Tanzimat Dönemi

Tanpınar'ın anlatımına göre, öncesinde nesillerin doğuşu sürecini geçiren Tanzimat Edebiyatı'nın tam olarak doğuşu 1871 - 1877 arasındadır. Tanzimat Edebiyatı'nın doğuşuyla edebiyatımızdaki eserlerin arttığı bilinmektedir. Bu dönemde Ziya Paşa, Namık Kemal, Racaizade Mahmut Ekrem ve Hamid'in eserleri görülmektedir (Uçman, 2013, s. 107).

Tanzimat Dönemi'nin öğretimi noktasında, bu dönemin nesir kanadının Tanpınar tarafından daha ehemmiyetli işlendiği dikkati çeker. Bunda Tanzimat'a kadar (XIX. asır) konuşmanın azlığından dolayı nesir yerine şiirin daha ön planda tutulmasının payı büyüktür. Daha önceki nesirlerimizin mektuplarla ve tarihî eserlerle sınırlı kalmasını Tanpınar da vurgular. Tanzimat nesrinin anlatımında tasnif yöntemini tercih eden Tanpınar, Tanzimat nesrini âdi ve secili nesir diye iki kısımda aktarır. Tanzimat tiyatrosundan önce, metni olmayan tiyatronun varlığından söz eder. İlk çeviri romanımız, ilk hikâyemiz ve Avrupa dillerini bilen ilk yazarlarımızdan bahseder. Bu dönemdeki romanlardaki vakaların izahı ile şiirdeki veznin izahını örtüştürerek anlatır (Uçman, 2013, s. 22).

Tanpınar, derslerinde Tanzimat Dönemi'ni bizim edebiyatımızı ikiye bölen bir devir olarak da anlatır. Bu ikiye bölünmüşlük Avrupa ve kendi edebiyatımız olarak kendini gösterir. Ona göre Tanzimat, bir devrin çöküp yeni bir devrin başlaması olarak tanımlanabilir (Güven, 2014, s. 26).

Kısacası dönemin öğretimi için Tanpınar, klasik bir yöntem izlemek yerine farklı farklı edebî türleri ele alarak adeta bilgi fırtınası şeklinde, öğrencilerini dakikalar içerisinde çeşitli edebî eserlerin keşfine çıkarır. Onda bir dönemin anlatılması için tüm edebî türler ve örnekler bir arada işlenebilir. Bilginin doğrudan aktarımı tercih edilmez. Konunun beraberinde getirdiği çağrışımlar, dersin seyrini oluşturan öğelerin başında gelir.

Servet-i Fünun Dönemi

Derslerinde Servet-i Fünun'un doğuşunu anlatan Tanpınar, 1895'ten 1902'ye kadar bir ekibin Servet-i Fünun Mecmuası'nda çalıştığından bahseder. Bu derginin etrafında oluşum göstermiş bir edebiyata da Servet-i Fünun Edebiyatı denmiştir. Tanpınar, bu ekipteki kişilerin aynı havada olmalarına karşın hepsinin aynı karakterde olmadığını da dile getirmiştir. Ortak bir dil kullandıkları için bu isim altında toplanmışlardır. Fakat Tanpınar'a göre buradaki yanlışlık şudur: bahsi geçen edebiyat bir topluluk olarak var olmamıştır, topluluktakilerin hepsi bireysel olarak ayrı ayrı bir edebiyat oluşturmuşlardır. Bu fikrini anlatırken Tanpınar'ın şahsiyetlerden örnekler verdiği de görülür. Mesela Halit Ziya, bu gruba zaten hazır olarak gelen isimlerdendir. Servet-i Fünun onu yetiştirmemiştir. Tevfik Fikret, Hasta Çocuk'u yazdığı vakit Servet-i Fünun'a girmiştir. Bir diğer örnek Cenap Şahabettin'dir. Bu bahsi geçen isimlerin hiçbiri Servet-i Fünun etrafında edebiyata başlamamıştır. Tanpınar'ın anlatımına göre Servet-i Fünun Mecmuası bu isimleri edebiyata hazırlamasa da mecmuanın kendine özgü bir havası vardır. Ortak konular ve temalar bu mecmuada buluşmuştur (Güven, 2014, s. 28).

Tanpınar, bir dersinde Edebiyat-ı Cedide'yi nesrin ön planda olduğu bir devir olarak anlatmıştır. Önceleri bu dönemde şiir ve nesir aynı seviyede ilerlemesine rağmen sonraları nesir, şiir üzerinde hâkimiyet kurmaya başlamıştır. Çünkü Tanpınar'ın anlatımına göre nesir bir düşünüş tarzı olarak değerlendirilir (Uçman, 2013, s. 63).

Edebiyat-ı Cedide, başka bir derste ise kadınla beraber yaşamayı keşfeden, aileyi bulan ve ahlaklı olana yönelen bir dönem olarak anlatılmıştır. Tanpınar'a göre bu dönemin roman olarak "Aşk-ı Memnû, Mâi ve Siyah, Eylül" olmak üzere üç eseri vardır. Bir dersinde, öğrencilerine örnek teşkil etmesi bakımından Eylül romanını ayrıntılı şekilde işlemiştir (Güven, 2014, s. 35).

Servet-i Fünun Dönemi'nin oluşumunu örneklerle derslerinde anlatan Tanpınar, Servet-i Fünun şiirine ise Tevfik Fikret'in eserleriyle geniş bir yer ayırmıştır. Tevfik Fikret bu dönemi temsil eden bir şair olarak aktarılmış ve Tanpınar'ın derslerinde (Hâb, Hemşirem İçin, Târih-i Kadîm, Sis, Yağmur, Halûk'un Defteri, Âveng-i Şühûr) eserleri teferruatlı biçimde incelenmiştir. (Bu dönemin anlatımını daha net görebilmek amacıyla "Edebiyat-ı Cedide ve Tevfik Fikret" başlıklı ders notu eklerde sunulmuştur.)

Tanpınar'ın Derslerinde Edebî Türlerin Anlatımı

Edebiyatımızda şiirin ve nesrin var oluşu ancak onu meydana getiren kişilerce sağlanacaktır. Dolayısıyla bu metinlerin öğretimi için de onu oluşturan şair ve yazarlardan yola çıkmak daha kalıcı bir öğrenme konusunda faydalı olacaktır. Nesrin ve şiirin öğretimini yalın bir şekilde yapmamayı tercih eden Tanpınar da bu türlerin anlatımı için şairleri ve yazarları araç olarak kullanmıştır. Bu öğretim için en çok başvurduğu isimlerden birisi ise Namık Kemal'dir. Namık Kemal'in eserlerinden hareketle edebiyatımızda nesrin varlığı noktaı anlatmıştır. Derslerinde yalnızca Namık Kemal değil, Ziya Paşa, Yahya Kemal gibi isimler de kaynak noktasında onun yardımcıları olmuşlardır.

Tanpınar'a göre nesrin eksik yanı fikir yoksunluğudur çünkü nesrin varlığı fikirle müşterek olmasından ileri gelir. Hatta şiir dahi nesirden doğarak meydana gelmiştir. Nesrin vezne sokulmuş hâliyle şiir var olacaktır. Bizim nesrimizin kaynağı Acem ve Arap nesridir. Ancak Şark'taki tefekkür eksikliği, kelimecilik, nesrin varlığını ve dolayısıyla şiirin gelişimini ve değişimini engellemiştir (Alptekin, 2010, s. 151).

Tanpınar'ın edebiyatı öğretiminde en sık kullandığı tekniklerden birisi sorgulama yöntemidir. Doğruya ulaşmanın yolu eldeki verileri sorgulamaktan geçer. Derslerinde de nesir konusundaki düşüncelerini aktarmadan önce nesrin eksik yönlerini sorgular. Bu sorgulama tekniğinin, öğrencilerinin yorum kabiliyetini artırmak ve hep eleştirdiği tefekkür noksanlığını bir nebze olsun azaltmak amacıyla kullanıldığını söylemek mümkündür.

Çalışmanın bu bölümünde tüm edebî türler yerine Tanpınar'ın derslerinde en çok bahsi geçen türler ele alınmış ve bu türlerin Tanpınar tarafından öğrencilere nasıl aktarıldığı incelenmiştir. Derslerde fazlaca işlenen “şiir, roman ve tiyatro türleri” edebî türlerin anlatımına örnek olması bakımından seçilmiş ve değerlendirilmiştir.

Şiir

Tanpınar şiiri ele alırken öğretilip öğretilememesi meselesi üzerinde durur. Öğrencilerine her zaman sorgulayıcı yaklaşmayı benimsetmek ister ve “Neden şiir öğretilemez?” sorusuna cevap arar. Bu konuda verilen çeşitli cevapları değerlendirir. Ona göre şiir öğretilecek bir sanat dalı değildir; çünkü şiirin varlığı, hisler üzerinde doğrudan konuşmasıyla gerçekleşir. Şiiri, şiirle ilgili derslerinde “ölçülü söz” olarak kısaca tanımlar. Ona göre şiir, dilin bazı kurallar dâhiline girmesiyle oluşacaktır. Şiirin anlatımında en çok tekrarlanan şey ise

mükemmeliyet fikrinin önde olduğu bir sanat olmasıdır. Anlam geri planda kalacak, dilin mükemmel olması önemsenecektir çünkü Tanpınar'ın şiirinde en önemli şey mükemmeliyet fikridir (Uçman, 2013, s. 51).

Tanpınar'ın şiir türünü öğretimi konusunda yararlanılan kaynaklardan birisi de Ahmet Miskioğlu'nun notları olmuştur. Bu notlar, Tanpınar'ın bir derya niteliğinde olan bilgi birikiminin yansıması gibidir. 1952'de tutulan notlarda, şiirin farklı boyutlarda ve değişik bakış açılarıyla değerlendirilerek anlatıldığını görmek mümkündür. Şiiri anlatırken şiirde vezin meselesine, Türk şiirinin meselelerine, şiirin geldiği noktaya değinmiştir. Bu derslerde şiirin geçirdiği merhaleler ele alınmış, yerli ve yabancı birçok şairden örnek incelendiği görülmüştür.

Tanpınar'ın derslerinde şiirde vezin meselesinden bahsedilirken ölçünün şiirde yavaş yavaş terk edildiği vurgulanmıştır. Tanpınar'a göre aruz vezni tam öğrenildiğinde bırakılmış ve hece veznine geçilmiştir. Hece vezni kullanılmaya başlanmış fakat gençler hece veznini de bırakmıştır. Hâlbuki Tanpınar'ın şiir derslerinde vezin, lisanın bel kemiği olarak adlandırılmıştır. Tanpınar'a göre insanlık sosyal olanın peşindedir oysa asıl sosyal olan vezindir (Miskioğlu, 2015, s. 68).

Tanpınar, bir dersinde vezinsiz şiiri bel kemiği çıkarılmış bir hayvana benzeterek anlatır. Tanpınar, Yahya Kemal'i edebiyatımızın en geniş sesli şairi olarak aktarmış ve Yahya Kemal'e göre ise vezin bir dış ahenk olarak tanımlanmıştır. Yahya Kemal bize aruzu gösterir. Şiirde aruz, geçmiş zamanın güzel bir yanıdır. Bu sebeple aruzu düşman olarak görmemek gerekir (Güven, 2014, s. 115).

Tanpınar, şiir konusunu anlatırken dünya edebiyatındaki şairlere de yer vermeyi ihmal etmemiştir. Bir dersinde Marinetti'nin dadaizmi çıkarıp fütürizmi ileri sürdüğünden, şiirin Bremond'a göre bir yolculuk olduğundan, Apollinaire'nin eski mısrayı hem kullanıp hem kırdığından, kıtayı Paul Claudel'in kaldırdığından bahseder (Miskioğlu, 2015, s. 70). Aynı derste Nâzım Hikmet, Necip Fazıl ve Cahit Sıtkı gibi şiirde üç ayrı cereyandan bahseder. (Nâzım Hikmet, Türkçede en güzel anlatım havalardan birini kurmuştur. Necip Fazıl, şiirde güzel şeylere vesile olmuş ve lisanı güzel kullanmıştır. Cahit Sıtkı Tarancı, Fransız şiiri teması ile halk şiirini birleştirmiştir.) Bu üç cereyanın ardından Ahmet Kutsi Tecer, Ahmet Muhip Dıranas, Orhan Veli Kanık ve Oktay Rıfat Horozcu gibi şairlerin şiir anlayışlarına değinilmiştir (Miskioğlu, 2015, s. 72).

Şiiri anlatırken Tanpınar'ın değindiği diğer bir nokta, şiirin yeni boyutları meselesi olmuştur. Tanpınar şiiri, sanatların en yenisi olarak adlandırmıştır. Önceleri şiirin bir dil, büyü, kütüphane olduğundan; sonraları ise bir destan, bir roman hâline geldiğinden bahsetmiştir. Şiir, önceleri bir söz meselesi etrafında gezinmiş, on dokuzuncu yüzyıldan sonra geleceğini kazanmıştır. Daha sonraları ise (yirminci yüzyılda) şiirin içine psikoloji ve psikanaliz işlemiştir. Yine Tanpınar'ın şiiri anlatımında: “şairle dış âlemin ilgisi, şairle iç âlemin ilgisi ve şairle malzemenin ilgisi” gibi şiir meseleleri zamanla ortaya konmuştur (Miskioğlu, 2015, s. 49).

Tanpınar'ın yerli ve yabancı şairler hakkında, şiirin meseleleri hakkında derin bir bilgi birikimi olduğu ve derslerinde öğrencilerine bu birikimi aktardığı muhakkaktır. Bu da gösteriyor ki Tanpınar, herhangi bir edebî türü anlatırken yalnızca bir edebî şahsiyetin eseriyle ve edebî anlayışıyla yetinmez. Farklı şahsiyetler ve farklı örneklerle anlatımını zenginleştirir.

Roman

Türk edebiyatında edebî tür olarak roman oldukça geniş bir yer tutar. Tanpınar da derslerinde bu türden fazlaca bahseder. Anlatımında romanları yalnız eserlerin içeriğiyle değerlendirmemiş, derinlemesine inceleyerek anlatmıştır. Roman meseleleri ve problemlerine önemle değinmiştir. Romanları ayrıntılı şekilde inceleyebilmek amacıyla da 1956 yılında “roman ve problemleri” üzerine bir ders açmıştır. Öğrencilerinin bu derslerde tuttuğu notlar incelendiğinde, Tanpınar'ın romanı öğrencilerine aktarırken; romanın edebiyatımızda ortaya çıkışından gelişimine, yazarından eserin oluşumuna kadar pek çok meseleyi ele aldığı görülmektedir. Tanpınar'ın derslerine hâkim olan dağınık anlatım tarzı roman meselelerinin anlatımında da kendisini gösterir. Konu ve yazılış amacı bakımından birbiriyle bağlantısı olmayan romanlardan örneklemeler yaparak roman türünü aktarmayı seçmiştir fakat anlatımdaki dağınıklık anlatımın akışını bozacak şekilde değil, aksine kendi içinde bir düzen ihtiva edecek şekildedir. Bu düzeni kavrayabilmek, onu son derece dikkatli dinlemek ve anlatımdaki derin manayı kavramakla mümkün olabilecektir. Özellikle öğrencisi Turan Alptekin'in Tanpınar'ın derslerinde tuttuğu notlar, romanın anlatımı hususunda bilgi sahibi olmak için yardımcı olacaktır.

Tanpınar roman türünün anlatımına romanın bizde doğuşunu anlatarak başlar. Roman türü bize mesnevilerden, Anadolu'daki hikâyelerden geçmiştir fakat dünya görüşü olarak mesnevi ve Anadolu hikâyelerinden ayrılır. Roman, Tanpınar tarafından somut ve doğuşundan itibaren Şark'tan farklı olan bir tür olarak anlatılmıştır. Doğu'daki disiplin romanın disiplinine göre farklıdır. Şark, ruha ve Allah'a kavuşurken Garp ise gerçekliğe doğru gider. Gerçekliğe doğru bu yöneliş ise ilk roman Don Kişot ile başlamıştır. Tanpınar'ın romanı anlatımına göre roman, hayalden ayrılan bir türdür ve insanla gerçek yaşamı birlikte verir (Güven, 2014, s. 27).

Namık Kemal'den ve Cezmi'den bahsettiği bir dersinde romanın, insanın medeniyet ve kültürle tanıştığı dönemde başladığını belirtir. Bir nevi başlangıcı, insanın uyanışıyla aynı zamana tekabül eder. XIII. asırda ise iki milletin romanının önemli olduğunu vurgular. Bunlardan birincisi karakter ve macera romanı olan (sonraları cinayet romanına dönen) İngiliz romanıdır, ikincisi ise daha çok psikolojik yönü olan Fransız romanıdır. Romanda önceleri romantizm akımı kendisini gösterirken, 1850 yılından sonra ise realizm diye ikinci bir akım dönemi görülür (Uçman, 2013, s. 26).

Tanpınar romanı anlatırken, roman yazan insanın romanı oluşturmada önceki insandan çok farklı olduğunu dile getirmiştir. Kişi, eserinde yer verdiği her şeyi kendi benliğinde yaşamıştır ve yaratmanın tüm sancılarını çekerek romanını oluşturmuştur. Huzur'u yayımladığı sene derslerinde roman üzerine yaptığı yorumlardan anlaşılacağı üzere roman kişilerini, kendisi yaşayarak ele almıştır (Miskioğlu, 2015, s. 15). Anlaşıyor ki Tanpınar, romanı öğrencilerine aktarırken kendi romanlarının onu bir değişim yolculuğuna çıkardığından bahseder. Ona göre binbir güçlkle oluşturulan romanı bittiğinde artık eski Tanpınar değildir, başka bir kimliğe bürünmüştür; öğrencilerine de bu köklü değişimi hissettirir.

Tanpınar, derslerinde romanların incelenmesinden evvel romanın gelişiminden ve tür olarak nasıl ortaya çıktığından bahseder. Tanpınar'ın romanı tanımına göre bu tür özellikle Avrupa'ya ait bir türdür, aslında Rönesans ile temelleri atılan roman, asıl gelişimini on dokuzuncu asırda göstermiştir. Bu gelişime kaynaklık eden en önemli unsur ise “gazete” olacaktır. Roman Tanpınar'a göre halk hikâyesi anlamına gelir. Roman ve hikâye normal hayatın gelişine kadar varlığını sürdürebilir. Tanpınar, derslerinde romanın öğretimi için önce yazarın hayatını aktarmaktan yanadır. Bir romanın nasıl ortaya çıktığını göstermek için Flaubert'in “Madam Bovary” romanını örnek göstermiştir. Bunun için öncelikle Flaubert'in

hayatından bahseder. Edebî kişiliğini anlatır. Derslerinden ulaştığımız bilgiler dâhilinde, Tanpınar’a göre Flaubert, paraya gereksinimi olan bir yazar değildir. Eserlerini hemen vücuda getirme zorunluluğu yoktur, edebî kültürü fazla değildir ancak edebiyatı ve yaşamayı sever. Doğduğu yıl Lamartine’nin çıktığı zaman, öldüğü sene sembolistlerin zamanıdır. Roman türünün önemli gelişimleri de Madam Bovary ile yaşanmıştır. Münekkitler bu eseri pek sevmese de halk tarafından rağbet görülen bir eser olmuştur. Flaubert de sembolik anlatımla eserini oluşturmuştur. Bir ressam gözüyle yazma tekniğini benimsemiştir (Alptekin, 2010, s. 152).

Görülüyor ki romanların anlatımında Tanpınar, romanın gelişimini aktarırken roman örnekleri sunarak ders vermiştir. “Yazarların hayatına, edebî kişiliğine, etkilendiği akımlara, romanı ele alırken kullandığı tekniklere, romanın içeriğine, romanın okuyucu nazarıyla değerlendirilmesine ve okuyucudaki tesirlerine” bir bütün hâliyle mukayeseli olarak yer vermiştir. Bu çıkarımların Tanpınar’ın 1956’da açtığı “roman ve meseleleri derslerinden” elde edildiği söylenebilir. Tanpınar’ın roman dersleri bu yılla sınırlı kalmamış daha sonraki yıllarda da derslerinde roman meselelerine yer vermiştir.

Derslerinden edinilen diğer notlara göre Tanpınar; romanı “şahıslar, olay ve üslup” olarak üç öge üzerine kurulu bir tür olarak anlatır. Fikir, yani Tanpınar tarafından “idee” olarak dile getirilen kavram da roman için vazgeçilmezdir. Olayın, her ne kadar önemsiz görünse de aslında roman için en önemli unsur olduğunu belirtir. Hatta bir romanda olayın yoksunluğunu şiirde veznin olmayışıyla eş değer görür. Servet-i Fünun romanını anlatırken ise romanın “yapılar, üslup ve içerik” üzerine kurulu olduğunu aktarır. Romanda vazgeçilmeyen diğer unsurların ise aşk, toplum, dini-ahlaki değerler ve tabiat olduğunu öğrencilerine vurgular (Törenek, 2012, s. 3). Ayrıca Tanpınar’ın, romanı yalnızca kurgulanmış bir hikâye değil, “bir konuşma” olarak derslerinde vurguladığı da belirtilebilir (Uçman, 2013, s. 277).

Tanpınar; “Roman nev’inin tekâmülü içinde şahıslara bakış” denemesi üzerine çalıştığı 1961 yılında, son derslerinde roman ve meselelerine tekrar yer vermiştir. Bu derslerinde romanın bir plan dâhilinde ele alındığından, bir olayın farklı şekillerde işlenebileceğinden bahseder. Romanda “ben anlatımı”, “gören biri tarafından anlatım”, “mektuplarla anlatım” ve “hatıra yolu ile anlatım” olmak üzere farklı anlatım tarzları olduğunu öğretir. Romanı “belirli bir tekniği olmayan tek sanat” olarak öğrencilerine aktarır (Alptekin, 2010, s. 156).

Tanpınar'ın türleri anlatırken derslerinde kullandığı yöntemlerden öne çıkanı, kıyaslama yöntemidir. Roman türünü diğer türlerle ve sanat dallarıyla mukayese ederek bu türün özelliklerini öğretmek onun öğretim yöntemlerinden birisidir. Romanı destanla, resimle, tiyatroyla, şiirle, hikâyeyle kıyaslayarak romanın özelliklerini öğretme yolunu seçmiştir. Derslerinde tutulan kısa bir not bu tespiti kanıtlayacak niteliktedir.

Destan, akidenin; roman hayatın peşindedir. Fakat her ikisinde de realitenin kendisi vardır. Romanda realite, tanzim edilmiş bir hayat tarzıdır. Yani insanlar arasındaki münasebetin çerçevesi içerisinde görülen hayattır. Bu itibarla, vak'alı resme benzer: Nativite tabloları gibi... Fakat, resim, bir an için fixe eder. Roman fixe etmez. Fakat roman, resmin figürle yaptığı şeyi dille yapar (Alptekin, 2010, s. 158). Hikâye ile roman arasında romanın kompozisyonu farkı vardır (Alptekin, 2010, s. 161)... Tiyatro ile roman arasında, fiksiyon bakımından fark yoktur. Tiyatro, insanları doğrudan doğruya hayata bırakır. Romancının sahnesi ise okuyucunun kafasıdır... Tiyatro muharriri, şahısları, vak'ayı kurduğu andan itibaren kendisi ortadan kalkar, onları aktöre bırakır. Roman ise tasvir ve takdim eder, daima muharririn büyük payı vardır (Alptekin, 2010, s. 162).

Yine Tanpınar'ın derslerinde aktardıklarına göre, Şark edebiyatında hikâye kendi gelişimini tamamlayamaz. Bizim edebiyatımız da İslam edebiyatının (özellikle İran edebiyatının) etkisi ile gelişmiş bir edebiyattır. Bu yüzden belli dönemlere değin roman türü; bizde mesneviler biçiminde, halk şairlerinin hikâyeleri biçiminde, meddah hikâyeleri biçiminde varlığını sürdürmüştür (Alptekin, 2010, s. 160). Daha sonraları Tanzimat ile bize birtakım fikirlerin geldiğini söyleyen Tanpınar, edebiyatımızın romanla tanışmasının ard arda gelen çeviri romanlarla olduğunu belirtir. Ona göre Encümen-i Daniş'in kapanmasıyla romanın gelişimi de engellenmiştir ve bu noktada edebiyatımızın asıl çizgisini Namık Kemal oluşturur (Alptekin, 2010, s. 164).

Bu notlardan anlaşılacağı üzere Tanpınar'da romanların öğrencilere öğretimi yalnızca gün yüzündeki eserleri incelemekle sınırlı kalmamıştır. Tanpınar, edebiyatımızın kaynağına inerek romanın edebiyatımızdaki teşekkülünden başlamış; yazarların roman türü ile tanışmaları esnasında geçtikleri merhaleleri ele almış, sonra eserleri değerlendirmeye geçmiştir. Bu öğretim tarzını benimsemek ve öğretimi bu şekilde geniş çaplı ele almak elbette ki zengin bir bilgi birikiminin yansımasıdır.

Tiyatro

Tanpınar'ın çeşitli dönemlerde tiyatro ile ilgili verdiği derslerden bir kısmının isimleri şu şekilde sıralanabilir: “1915'ten sonra Tiyatro Hareketleri”, “Tiyatro ve Meseleleri”, “20. Asırda Türk Tiyatrosu”, “Tiyatro Hakkında Umumi Bilgiler” (Okay, 2010, s. 215). 5 Kasım

1957 tarihinden itibaren tiyatro üzerine bir dizi ders açan Tanpınar, tiyatro hakkında öğrencilerinin ufkunu açmıştır.

Öğrencilerinin notlarından elde edilen bilgilere göre, tiyatronun anlatımına edebiyatımızdaki gelişimi ve teşekkülü ile başlayan Tanpınar, Batılı yazarların tiyatro tanımlarına da yer vermiştir. Türlerin mukayesesi ile tiyatronun yerini anlatarak, tiyatrodaki hareketleri de dış ve iç âlemdeki hareketler olarak tasnif etmiştir. Tanpınar’a göre tiyatroda “yazan, yöneten ve aktör” olarak üç kişi görülmektedir. Bu üç şahsın ilişkisiyle tiyatronun özellikleri anlatılmaktadır. Anlatımı yönlendiren unsurlardan birisi de Batı edebiyatı ile tiyatronun ilişkilendirilmesidir. Tiyatro terimleri (episode, conflit, peripetie, melodram, pandomim...) Tanpınar’ın anlatımında en geniş yere sahiptir. Bu terimleri ayrıntılı olarak açıklamış ve dönemsel tiyatro özelliklerine değinmiştir. Trajedi, komedi ve dram gibi tiyatro türlerini açıklamış ve karşılaştırmıştır. Sinemanın, varlığıyla tiyatronun rakibi olduğunu ancak tiyatronun yerini alamadığını belirtmiştir (Alptekin, 2010, s. 191-200).

Tanpınar, terminolojinin açıklanmasıyla sınırlı kalan bu anlatımın yanında konuyla ilgili yazar görüşlerine de derslerinde değinmiştir. Her edebî türü öğretmede başvurduğu yöntemlerden biri olan karşılaştırma yöntemine de yer vererek, tiyatroyu sinemayla hatta romanla kıyaslayarak aktarmıştır. Tiyatronun bizim için ifade ettiği değerleri anlatmış, tiyatronun dönemlerdeki gelişiminden bahsetmiştir. Namık Kemal, Hamid gibi bu türde eser vermiş yazarların tiyatroları ve bu tiyatrolardaki kahramanlar üzerinde durmuş; tiyatronun tarihçesini vermiştir. Kısacası Tanpınar, tiyatroyu derslerinde teferruatlı şekilde işlemiştir. Hatta tiyatro, şiir ve roman gibi en çok ele aldığı türler arasında yerini almıştır.

Güler Güven’in Tanpınar’ın dersinden derlediği notlarda da tiyatronun Tanpınar tarafından önemsendiğini söylemek mümkündür. Derslerinde tiyatroyu çeşitli yönleriyle inceleyen Tanpınar; tiyatronun vasıflarına, çeşitlerine, tiyatro - masal ilişkisine, tiyatro eserlerine ve Trajedi, Komedi, Fars, Vodvil türlerine yer vermiştir.

Tanpınar, tiyatroyu anlatırken “modern tiyatro hakkında umumi bilgiler, XX. asırda Türk tiyatrosu ve tiyatro meseleleri” şeklinde üç başlık altında ele almıştır (Güven, 2014, s. 82). Tanpınar, tiyatrodaki aranacak özelliklerin birincisini, tiyatronun gerçekliğe olan benzerliği olarak anlatmıştır, yalnız bu benzerlik realizm anlamında değildir. Bahsedilen gerçeklik, insanî ve tarihî bir gerçekliktir. Mümkün olanı verebilen bir gerçekliktir. Tam olarak doğal ve gerçek olmasının mümkünü yoktur (Güven, 2014, s. 86).

Tiyatro çeşitlerini anlatırken Tanpınar, trajedi ve komediye karşılaştırarak anlatmıştır. Tanpınar'ın anlatımına göre tiyatro, trajedi ve komedi etrafında oluşur. Trajedi, duygulardan bahsederken bizde korku ve merhamet hissi uyandırır. Komedi ise günlük hayattandır, bizi eğlendirir. Trajedide insan kaderiyle, tutkularıyla işlenir ve destan gibidir; komedide ise halk vardır. Genel anlamda bakıldığında ise her ikisinin de ele aldığı şey insandır (Güven, 2014, s. 93).

XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi'nin giriş bölümünde tiyatronun eski edebiyattaki yerinden bahseden Tanpınar'a göre eski edebiyat kendisine kaynak olarak Arap edebiyatını seçmiştir. Arap edebiyatı kendine yeten (Batı'dan eser çevirisi yapmayan) bir edebiyat olduğu için komedi türünün edebiyatımızla tanışması gecikmiştir. Türkçedeki komedi türünün eksikliği de bu örnek noksanlığı meselesine bağlanabilir. Eski edebiyatımızda bu türdeki eserlere karagöz oyunu ve meddah hikâyeleri örnek gösterilebilir (Tanpınar, 2003, s. 23).

Öğrencisi Konur Ertop da Tanpınar'ın tiyatro derslerinden bilgiler aktarmıştır. Tanpınar bu derslerde, Eski Yunan tiyatrosuyla başlayıp çağdaş tiyatroya doğru tiyatronun gelişim seyrini aktarmak istemiştir. Bunun yanında da dünya tiyatrosu ve Türk tiyatrosu bağlantılarını göstererek, tiyatroyu öğrencilerine anlatmak istemiştir. Bundan dolayı tiyatro derslerine ayrılan sürede, planlanan tiyatro eğitimine zaman kalmamıştır (İnci, 2012, s. 37).

Her ne kadar planlanan eğitim konuları tam anlamıyla aktarılamasa da bu tarz, Tanpınar'ın alanındaki konulara derinlemesine hâkim olduğunu ve öğrencilerine her bilgiyi aktarma isteğinde olduğunu ispatlamaktadır. Tanpınar'ın tiyatronun gelişimini ve Türk edebiyatındaki yerini öğrencilere nasıl anlattığı hakkında, derslerinden anlatılan bölümlerden az da olsa bilgi sahibi olmak mümkündür. Tanpınar'ın planlı ve disiplinli bir ders anlatım yöntemi olmadığından daha önce bahsedildiği üzere bu anlatım tarzı, tiyatronun anlatımında da aynı şekilde devamlılığını sürdürmüştür.

Tanpınar'ın Derslerinde Edebî Şahsiyetlerin Anlatımı

Edebî şahsiyetlerin Tanpınar'a göre değerlendirilmesinden evvel tüm derslerinde izlediği genel anlatım tekniğinden bahsetmekte yarar vardır. Tanpınar, derse başlarken bir konu sınırlaması yapmadan başlar ve zihnindeki çağrışımları izleyerek derslerini anlatır. Öğrencilerinin onun derslerinde tuttuğu notlara bakıldığında dikkati çeken ilk şey, her dersinde anlattığı mesele ile ilgili öğrencilerine kitap önermesidir. Konuyla ilgili önerdiği bu

kitapları okuyan öğrencileri, Tanpınar'ın derslerini anlayabilecek düzeye gelebilir. Zira Tanpınar'ın sahip olduğu ve edebiyat derslerini anlatırken yararlandığı kültür birikiminin, öğrencileri tarafından alelade bir biçimde anlaşılması kolay değildir. Ders için kaynak teşkil edecek bu kitap önerileri hem ders başında hem ders aralarında öğrencilerine sunulmuştur.

Tanpınar'ın edebiyat derslerinden dikkati çeken bir diğer husus belli bir konuya takılıp kalmamasıdır. Edebiyatımızdan bir şairi ya da yazarı anlatırken birden Batı edebiyatından bir şahsiyeti değerlendirmeye başlayabilir. Aynı husus, dönemlerin anlatımında da geçerlidir. Dönemler arasında gelgitler yaparak özelliklerini anlatır. Öğrencileri de not tutarken zorlandıklarını hatta çoğu zaman not tutamadıklarını belirtirler. Dolayısıyla denilebilir ki Tanpınar, sıradan bir edebiyat eğitimcisi değildir. Eğitimciliğiyle sanatını, kültürel birikimini birleştirici bir anlatım tarzı kullanmıştır. Derslerinde çoğu zaman öğretmenliğinden çok sanatını konuşturur. Bu yüzden Tanpınar'ın ders notlarını incelemek ve değerlendirmek hayli meşakkatli olmuştur fakat Tanpınar'ın derslerinde en çok değindiği şahsiyetleri incelemek, bu araştırmaya büyük ölçüde kaynaklık etmiştir. Bu şahsiyetlerden ön plana çıkan isimler ise Namık Kemal, Ziya Paşa, Ahmet Mithat Efendi, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Abdülhak Hamit Tarhan ve Yahya Kemal olmuştur. Bu isimler, Tanpınar'ın derslerinde edebî şahsiyetlerin anlatımına örnek olarak ele alınmıştır.

Namık Kemal

Tanpınar'ın, derslerinde Namık Kemal'e fazlaca değindiği görülmektedir. Ders notlarından anlaşılmaktadır ki edebiyatımızda tenkit, tiyatro, gazete gibi türlerde kayda değer ilk eserleri veren Namık Kemal, Tanpınar'ın derslerinde en çok anlatılan edebî şahsiyetlerdendir. Tanpınar'ın, beklenen sıradan anlatım tekniğindeki gibi önce Namık Kemal'in özelliklerini verip daha sonra eserlerini değerlendirmeye geçmediği söylenebilir. Evvela bir eserini ele alarak Namık Kemal'in özelliklerini bu eser üzerinden anlattığı görülmektedir. Bu, Tanpınar'ın tüm şahsiyetlerde izlediği anlatım yöntemidir fakat bunu bir disiplin dâhilinde yapmaz, onun anlatım tarzı kültürel ve edebî birikiminin dışavurumudur.

Namık Kemal'in hayatını Tanzimat tarihiyle özdeşleştirerek anlattığı söylenebilir. Anlatımında dikkati çeken unsur Namık Kemal'in hayatını: "1863'te Bâbiâli'de tercüme odasına girmesi, Yeni Osmanlılar Cemiyeti'ne girmesi, Hürriyet Gazetesi sonrası ve Kanuni Esasi devresi" olarak kısımlara ayırmasıdır. Bu nizamla hayatını daha tertipli

anlatabilecektir. Bu, Namık Kemal için yaptığı tek tasnif değildir. Hayatını farklı boyutlardan farklı devrelere ayırarak anlatmıştır. Bu tasnif yöntemini şiirlerini anlatırken de kullanmış ve şiirlerini: “Şinasi öncesi, Şinasi sonrası ve Hamid’in Sahra’sını neşrettikten sonraki şiirleri” olarak kısımlandırmıştır (Uçman, 2013, s. 175-189).

Derslerinde Namık Kemal’i anlatırken “Cezmi” romanından yola çıkarak çıkarımlarda bulunmuştur. Cezmi’yi başlangıç noktası kabul ederek, onda dikkat çeken unsurları ele alarak Namık Kemal’in üslubu ve romancılığı üzerine belirlemeler yapar. Tanpınar’ın derslerinde Namık Kemal’in tanıtımı, sahip olduğu tecrübelerin anlatılması yönüyle de yapılır. Namık Kemal: piyes, monografi, roman yazan ve Şark üslubunu bilen bir yazar olarak tanıtılır (Uçman, 2013, s. 25-26).

Derslerinde çok sık kullandığı bir yöntem olan mukayesenin sık sık notlarda karşımıza çıktığını belirtmek mümkündür. Edebiyatımızdaki edebî şahsiyetleri birbiriyle kıyaslamasının yanında Batı yazarlarıyla bizim yazarlarımızı da karşılaştırarak öğretir. Namık Kemal’i Hugo ile karşılaştıran Tanpınar, Cezmi’yi de Sefiller ile karşılaştırarak anlatmıştır. Roman kahramanlarının da mukayesesini görmemiz mümkündür. Tanpınar’ın anlatımına göre Namık Kemal Cezmi’si bir imparatorluk romanı iken, Sefiller daha sıradan konusu olan bir romandır. Gündelik hayatı anlatır. Jean Valjean romantiklerin kötü kabul ettikleri biriyken Cezmi, imparatorluğu içinde bulunduğu durumdan kurtaracak birisidir (Uçman, 2013, s. 30).

Derslerde Tanpınar’ın Namık Kemal’i mukayese ettiği bir diğer isim ise Hamit olmuştur. Tanpınar, derslerinin birinde Hamid’in dile Arapça kelimeyi soktuğundan, Namık Kemal’in ise dile Arapça mısrayı soktuğundan bahsetmiştir. Namık Kemal’in yazılarının neredeyse hepsinde Arapça kelime bulundurmaya çalıştığını da belirtmiştir (Miskioğlu, 2015, s. 30). Tanpınar bir dersinde ise, Namık Kemal’in önce romantiklere yakın bir isim olduğunu anlatmıştır. Sonra Namık Kemal’in birkaç piyesinin realistlere doğru gittiğinden daha sonra ise Hamid’in etkisi ile tekrar romantizme döndüğünden bahsetmiştir (Güven, 2014, s. 31).

İntibah’tan ve Cezmi’den sayfa sayfa seçimler yaparak çıkarımlarda bulunur. Örneğin İntibah’taki cümlelerinden yola çıkarak, Namık Kemal’in uzun cümleli fakat secisiz bir cümle dizilişi olduğundan; Cezmi’deki ifadelerinden yola çıkarak ise onun romanlarında tasvir yetersizliği olduğundan bahseder (Uçman, 2013, s. 34). Dikkati çeken diğer bir unsur ise Tanpınar’ın, Namık Kemal’in daha önce hiç denenmemiş bir şekilde Cezmi’de ilk defa

mektup tarzını kullanmasını tespit etmesidir. Bu belki de psikolojik tarzdaki ilk mektup denemesidir (Uçman, 2013, s. 36).

Namık Kemal'i derslerinde ele aldığı her edebî tür ile ayrı ayrı değerlendiren Tanpınar, Namık Kemal'in tiyatro türünde verdiği eserlerine de değinir. Tarihî konulardan piyesler yaptığını, tiyatroda ortaya koymak istediği ana olaylar olduğunu belirtir (Uçman, 2013, s. 129).

Ziya Paşa

Tanpınar, Ziya Paşa'yı "gazeteci, devlet adamı ve kinci şair" olarak üç özelliğiyle öğretir. Tanpınar'ın derslerinde aktardığı kadarıyla o, halkın her kesiminden insana ulaşabilmeyi başarabilen şairlerdendir. Düşünceyi halkın seviyesine indirebilir. Eğitimli ya da eğitimsiz farkı gözetmeksizin herkese hitap edebilir. Bu yüzden herkesçe tanınır. Bu tanınma onun eserleriyle değildir. Halka ait değerleri toplayarak tekrar halka iletir. Halkın üzerinde bıraktığı bu etkiyle kalıcılığını devam ettirmiştir, yoksa Tanpınar'a göre Ziya Paşa şiire yenilik getirmemiştir. Eserlerinde bir ikilik hâli yani Tanpınar'ın ifadesiyle "dualite" kendini gösterir, o hem hisleriyle hem zihniyle yazan bir şairdir. Gazetecilikle edebiyata girer. Tarihi ustalıkla anlatır ve realist yanını ön plana çıkarır. İlk edebiyat tarihi denememiz ve aynı zamanda Türkçenin dört lehçede ilk antolojisi olan Harabat'ın sahibidir. Yeniye saplanıp kalmamış eskiyi de yeninin yanı başında sürdürmüştür. Yaşadığı dönemi de yansıtır eskiyi de. Terkib-i Bent ve Terci-i Bent ile yeni edebiyatta yaşamışsa da şekil ve muhteva itibarıyla yeni içerisinde görülemez. Nedim'i örnek alarak onun kalemiyle yazma yoluna gitmiştir. Her ne kadar yazıda benzemeye çalışsa da karakteri itibarıyla ayrı oldukları için Tanpınar'a göre Ziya Paşa'nın en büyük hatası, Nedim'e benzemek olmuştur. Tanpınar, Ziya Paşa'yı öğrencilerine aktarırken Ziya Paşa'nın eski ve yeniye ihtiva ettiğini de örneklerle anlatır. Ziya Paşa'nın akıldan yakınığını eski şairlerin bir özelliği olarak anlatırken başka bir taraftan "hür" kelimesinin Namık Kemal ve Ziya Paşa'yla beraber edebiyata girmesinin Ziya Paşa'yı yeni şairi yaptığını belirtir (Alptekin, 2010, s. 127-136).

Tanpınar'ın Ziya Paşa'yı yeni şairlerden çok eskinin içinde öğrencilerine aktardığı görülür çünkü Tanpınar, Ziya Paşa'nın şiirlerinde divan şiiri özelliklerini barındırdığını her fırsatta dile getirir. Batı yerine eskiyi koruyan bir şair olarak belirtilir. Ancak bu sonuçlara, sunduğu örneklerle ulaşır ve öğrencilerinin bu örneklerle kendi doğrularına ulaşmalarının da önünü

açar. Ziya Paşa'yı öğretimindeki bir yöntem de mukayese yöntemidir. Fikirleri itibariyle Namık Kemal ve Ziya Paşa'yı kıyaslar, eserlerindeki fikrî yansımaları değerlendirir. Bunu Alptekin (2010), ders notlarında şu şekilde dile getirir: “Namık Kemal’de coşturma kabiliyeti var, Ziya Paşa’da düşündürme kabiliyeti, Namık Kemal’de hisler tefekkürün yerini alır. Ziya Paşa ezberlenmiş fakat sevilmemiştir, Namık Kemal sevilmiştir. Ziya Paşa’da Avrupa tecrübesi yoktur, Namık Kemal Avrupa tecrübesinden sonra asıl Namık Kemal olmuştur” (s. 135). Ele aldığı bu şairi tek yönüyle değerlendirmemiş, bir eserine yoğunlaşmak yerine farklı türdeki eserlerinden yola çıkarak anlatmayı seçmiştir. Bu yönteme şairleri anlatmada sıkça başvurduğu söylenebilir. Ancak yine de Tanpınar’ı belli başlı tekniklerle sınırlandırmak doğru olmaz keza o anlatımda tek bir yönteme takılıp kalmak yerine dağınık anlatım tarzıyla öne çıkar.

Öğrencilerinin notlarına dayanarak Ziya Paşa'yı hayli ayrıntılı işlediği söylenebilir. Hayatıyla, edebî şahsiyetiyle ilgili bilgi vermiş ve hayatını tarihî dönemlerle ilişkilendirerek aktarmıştır. Bu, Tanpınar’ın tarihe hâkimiyetini bir kez daha kanıtlar. Hayatından bahsederken dönemin tarihiyle ilgili ayrıntılı bilgi verir. Her zaman olduğu gibi anlatımında zaman takibi yoktur yani zamanda sürekli gidiş gelişler yapar. Tanpınar, Hamid’i anlatırken de ayrıntılı şekilde değerlendirmiştir fakat Hamid’i derslerinde daha düzenli bir şekilde anlatmıştır ayrıca anlatımında Hamid’in hayatına daha çok yer vermişken Ziya Paşa’nın ise eserlerine çokça yer vermiştir. Tüm şiirlerini sırasıyla değerlendirmiştir.

Ahmet Mithat Efendi

Ahmet Mithat Efendi, Tanpınar tarafından eserleri vasıtasıyla öğretilir. Öncelikle Ahmet Mithat’ın hikâye ve romanlarının gelişim sürecini anlatmıştır. Eserlerini tahlil ederek eserlerindeki kişiler üzerinden ele aldığı yazarı öğrencilerine aktarır. Neredeyse her dersinde kullandığı mukayeseli edebiyat öğretimi yöntemi, Ahmet Mithat’ın öğretiminde de öne çıkar. Örneğin Ahmet Mithat’ın eserlerinde kullandığı para meselesi, Batı’daki diğer yazarların aynı meseleyi kullanım tarzıyla kıyaslanarak anlatılmıştır. Öğrencisi Gözde Halazoğlu’nun ders notlarının toplandığı kitapta Uçman (2013)’ın belirttiği üzere “Para hesabı Dickens, Dostoyevski, Balzac’ta, Madam Bovary’de var. Ahmet Mithat para hesabını o kadar güzel ayarlar ki roman, para meselesi üzerine dayanmaz. Yani para asıl kahramanın trajedisini teşkil etmez. Karamazof Kardeşler’de ise trajedi para üzerine kurulur” (s. 19).

Tanpınar, bir dersinde ise Ahmet Mithat Efendi'yi romanın esasını kuran ve çok okuyarak öğrenen şahıs olarak anlatır. Edebiyatın bir yanı üzüntülerle dolu bir hayattır ve Ahmet Mithat Efendi sevgi bağı, yetim sevgisi gibi kavramları romanına koymuştur. Büyük romanlara hiç girmemiş fakat romanın her çeşidini tercüme etmiştir (Güven, 2014, s. 31).

Yakup Kadri Karaosmanoğlu

Yakup Kadri öncelikle ilk hikâyesinde Maupassant tesiri altında kalan bir yazar olarak öğrencilere tanıtılır. Onun halk tarafı kuvvetlidir ve hikâyelerinde romanlarına hazırlık yapmıştır (Uçman, 2013, s. 44). Romanları birer cümlelik ifadelerle teker teker anlatılır. Romanlarında taktik eksikliği olduğundan fakat onunla beraber edebiyatımıza bir romancı geldiğinden bahseder. Yakup Kadri, taraflı bir romancı olmamıştır, ferdîdir. Anadolu insanı bize onunla beraber gelir (Edebî anlamda ilk defa Yaban romanıyla Anadolu'ya girilmiştir) (Uçman, 2013, s. 45).

Ahmet Miskioğlu'nun Tanpınar'ın derslerinden derlediği imzalı notlarda Yakup Kadri bir kez daha görülmektedir. Tanpınar, bir dersinde Yahya Kemal'in, Ziya Gökalp'in tesirinde kaldığından bahsederken Yakup Kadri'nin de Yahya Kemal tesirinde kalan bir yazar olduğunu belirtmiştir. Tanpınar'a göre Yakup Kadri'nin bu etki altında kalması son derece tabii ve olması gereken bir durumdur çünkü toplum hayatının meselelerini yakalayabilmek sadece bir yol göstericiyle olacaktır (Miskioğlu, 2015, s. 87).

Tanpınar, Yakup Kadri'yi anlatırken diğer edebî şahsiyetlerden farklı olarak eserlerinin bibliyografyasını vermiştir. (diğer şahsiyetlerin anlatımında böyle bir yol seçmediği fikrine yalnızca derste tutulan notlarından ulaşılabilmektedir.)

Abdülhak Hamit Tarhan

Derslerinde metotsuz ve düzensiz bir anlatımı olan ve çağrışımlarının peşinden giden, Şark ve Garp'ın iç içe olduğu bir anlatımı olan Tanpınar'ın ders notlarından anlaşıldığı üzere belki de en düzenli anlattığı edebî şahsiyet, vezin meselesi üzerinde fazlaca duran ve eski şiir şeklini kırmayı hedef edinen Hamid'dir. Başından sonuna Hamid ile ilgili tüm fikirlerini bir sıra çerçevesinde öğrencilerine sunmuştur. Hamid'i bölümlere ayırarak anlatmıştır. Bu bölümler: "hayatı, ölüm fikri, psikolojisi, kıyafeti, sanatı, vezin ve şiir meselesi, kâinatı, dil

meselesi, kahramanın doğuşu, Garpçılık, şiir anlayışı ve estetiği, manzum eserler” şeklindedir. Dersinin sonuna doğru da manzum eserlerini tek tek incelemiştir.

Tanpınar’ın anlatımıyla; güncelliği, devirlerin çöküşünü ve medeniyetlerin değişmesini eserlerinde başlıca mesele eden Hamid’in sanat hayatındaki üç dönem şöyledir:

1. Çamlıca Devri: Bu devirde Hamid kendi kâinatını yapmaya çalışır, Paris’e gitmeden önceki evredir.
2. Hindistan Devri: Bu devirde nature adam olur nature’ün izahını Bunlar Odur’da görüyoruz. Kendini tabiata empoze ediyor, dönünce Makber’in macerası başlar, olgunlaşır.
3. Bombay’dan dönüp Londra’ya gidişi ile başlar; Londra’da Hamid’in sanatı ve kaderi değişir. Londra’da Paris’teki itiyatlarını kazanır; mektuplarında İngiliz ırkının güzelliğinden bahseder (Uçman, 2013, s. 108).

Yahya Kemal

Dersleri sırasında edebî dönemlerden ve edebî şahsiyetlerden bahseden Tanpınar’ın en fazla değindiği isim Yahya Kemal olmuştur. Turan Alptekin, ders notlarında hocası Tanpınar’ın Yahya Kemal’den sıkça bahsettiğini belirtir. Yahya Kemal, maziye hiçbir zaman inkâr etmez hatta eskiye büyük ölçüde yer verir. Yahya Kemal, Tanpınar’a göre Şark ve Garp bütünlüğünü sağlayan kişidir. Onun birleştirici gücünü her fırsatta öğrencilerine yansıtır (Alptekin, 2010, s. 83).

Yahya Kemal’in gerek şiirleriyle gerekse edebî şahsiyetiyle Tanpınar’ın derslerine konu olduğu belirtilebilir. Yahya Kemal’de dinî inanç meselesi bile Yahya Kemal’in şiirlerinin tahlilinden yola çıkılarak Tanpınar’ın derslerine konu olmuştur. Tanpınar, Yahya Kemal’in şiirlerinin bir kısmında tasavvufî hava sezilirken bir kısmında ise ümitsiz duyguların hâkimiyetinin sezildiğini öğrencilerine vurgular. Konuyu estetik ve epik planda ele alan Tanpınar, bu anlatımıyla belki de kendi inancını da sorgulamıştır (Okay, 2010, s. 335).

Ahmet Miskioğlu’nun Tanpınar’ın derslerinden derlediği notların bir kısmının “Yahya Kemal Yahut Malzemenin Zaferi” bölümü adı altında Yahya Kemal’e ayrıldığını görmek mümkündür. Bu da Tanpınar’ın derslerinde Yahya Kemal’in, bahsi sıkça geçen bir şahsiyet olduğunu kanıtlar niteliktedir.

Yahya Kemal, bu derslerde de Tanpınar tarafından değerlendirilirken başka şairlerle mukayese edilmiştir. Yahya Kemal, şiir yazmaktan zevk alan ve kafiyele oynayan bir şairdir. Hece vezninde tecrübesi olmasına rağmen aruzu şiir için bir vasıta olarak görmüştür. Bu noktada Tanpınar, Yahya Kemal ve Cenap Şahabettin’i karşılaştırır. Aruzla yazması bakımından Cenap Şahabettin’i, Yahya Kemal ile birleştirmiş fakat Cenap Şahabettin’in

“aruzun şiire musiki vereceği” görüşünde olduğunu belirtmiştir. Yahya Kemal ise aruzu hazır bir kalıp olarak görmemiştir, ona göre musiki şairin içinde olmalıdır (Miskioğlu, 2015, s. 82).

Yahya Kemal, Tanpınar’ın anlatımına göre sembolistlerden özellikle Verlaine ve Baudelaire’den etkilenmiştir fakat bu etkilenme şiir tecrübesi olan bir şairin etkilenmesi olarak aktarılmıştır. Ayrıca Yahya Kemal; malzemenin, maddenin ve tenkidin zaferi olarak tanıtılmıştır (Miskioğlu, 2015, s. 83).

Yahya Kemal’in, Tanpınar’ın derslerinde şair olarak da ele alındığını görmek mümkündür. Bu derslerde Yahya Kemal, aruzu tercih eden ve aruzun üstünlüğünün olduğu yapıyı veren bir şair olarak anlatılır. Yahya Kemal aruz ile güler, eğlenir ve alay eder. Yine Yahya Kemal’e göre şiir, anlamdan uzak olamaz ancak kesin bir anlam da taşımaz. Yahya Kemal’e göre şiir bir şekildir ve anlamı bu şekildedir, onun biçimindedir. Aslında şiir insanı anlamlı hâle getirir (Güven, 2014, s. 119).

Tanpınar’ın derslerdeki bahsine göre Yahya Kemal’in bir tarafı da epiktir, destansı anlatımından bahseder. Hatıra şairidir, geçmişin güzelliklerinin izlerini takip eder. Dile hâkimiyeti tartışılmaz, mükemmel bir dil zevkine erişmiştir. O, dildeki mükemmeliyetin sesle geleceğini düşünür. Tanpınar’ın çoğu dersinde vurguladığı bir özellik ise Yahya Kemal’in millî dilin kapısını açmasıdır (Uçman, 2013, s. 103). Bahsedilen epik hususiyet farklı bir derste de yer bulmuş ve öğrencileri tarafından kaydedilmiştir. Tanpınar, öğrencilerine Yahya Kemal’in seçtiği imajlarda epik bir taraf olduğundan bahsetmiştir. Tanpınar’ın anlatımına göre sembolik cereyanlar tesirinde kalan Yahya Kemal, yaşadıkları tarihten daha önceleri yazsaydı bir destan şairi olabilirdi çünkü Yahya Kemal’in manzumelerinde bir destan fikri her zaman hazır bulunur (Miskioğlu, 2015, s. 95).

Tanpınar bir dersinde Yahya Kemal’in 1903 - 1912 yılları arasında Paris’te kaldığından ve bu seyahatte Yahya Kemal’in Avrupalı olduğundan bahsetmiştir. Yahya Kemal’in “Sicilya Kızları, Biblos Kadınları ve Mahurdan Gazel” isimli eserlerinin bu dokuz senenin mahsulü olduğunu söylemiştir. Bu eserlerin üçünü de dersinde ayrı ayrı ele almış ve hepsini değerlendirmiştir (Miskioğlu, 2015, s. 84). Görülüyor ki Tanpınar, Yahya Kemal’i anlatırken sadece hayatından ve edebî fikirlerinden kesit alarak anlatmamıştır. Derslerinde eserlerinin incelenmesine de geniş bir yer ayırmıştır çünkü Tanpınar için Yahya Kemal her zaman tesirinde kalınan bir şahsiyet olmuştur. Bu yüzden, derslerinde üzerinde titizlikle durduğu görülmektedir.

Tanpınar'ın Derslerinde Sık Karşılaşılan Kavramlar

Tanpınar, derslerinde öğrencilerine çeşitli kavramlardan bahsetmiş ve bu kavramları anlatırken öğrencilerinin zihinlerinde canlandırmıştır. Derslerinde en çok bahsi geçen kavramlardan birisi “musiki” meselesidir. Musikiden fazlaca bahsetmesi Tanpınar'ın sanatçı kimliğiyle bağdaştırılabilir. Bunun yanında Tanpınar'a göre “dil ve kültür” meselesi en mühim meselelerden birisi olduğu için onun derslerinde önemli bir yer tutar. Tanpınar'ın derslerinde fazlaca bahsedildiğinden dolayı “musiki, dil ve kültür” meseleleri, bu çalışmada “derslerinde sık karşılaşılan kavramlar” başlığı altında ele alınmıştır.

Musiki

Tanpınar'ın sanatla arasında kopmaz bir bağının olduğu hatta sanatı hayatının merkezine yerleştirdiği bilinmektedir. Bir dönem estetik ve mitoloji kürsüsünde dersler vermesi onu sanata daha çok yaklaştırmıştır. Derslerinde de sanatını öne çıkaran bir anlatımı olduğu, edebiyat dışındaki sanat dallarına yer verdiği görülmektedir. Derslerinde yer alan sanat dallarından bir tanesi de kuşkusuz şiirle ilişkilendirdiği, şiirin doğmasında ve gelişmesinde büyük etkisi olduğunu düşündüğü musikidir. Müziği anlatırken, şiirde musikinin nasıl yapıldığını ve musiki - insan ilişkisini ele alır. Müziği diğer sanat dallarıyla mukayese eder.

Tanpınar, Yahya Kemal'den bahsederken musikiyle ilişkilendirerek anlatır. Yahya Kemal'e göre bizi en çok anlatan sanat dalı musikidir ve bizim müziğimiz Batı müziğinden daha laiktir. (Uçman, 2013, s. 96). Yine Yahya Kemal'e göre romanlarımız, eski şiirle arasındaki bağlantıyı müzikle kurar. O, şiirin tercüme edilemeyeceğini belirtir çünkü şiir kelimelerin kulakta bıraktığı etkidir. Şiir de öncelikle musikidir. Kulağa hitap eden bir şiir peşindedir (Uçman, 2013, s. 102). Tanpınar'ın eserleri arasındaki bağ da musiki vasıtasıyla kurulmuştur. Tanpınar, musikiyi eski medeniyetin Batı'ya karşı kimliğini ve varlığını koruyan tek sanatı olarak görmüştür (Avcı & Gönüllü Taşkesen, 2012). Tanpınar'ın derslerinde musiki, insanı en iyi anlatan ve sınırlandırılmayan bir sanattır. Resimden, heykelden farkı nesneden tamamen bağımsızlaşmış olmasıdır. Şiirde müzik, tekrarlarla ve eski kültürün yeniden doğmasıyla yapılır. Çünkü şiir, eskiyle bağını koparmamış; değişmemiştir. Onun değişmesi için büyük bir evrim geçirmesi gerekir (Uçman, 2013, s. 101).

Tanpınar'ın öğrencilerinden olan Ahmet Miskioğlu'nun da, hocasının derslerinde tuttuğu notlar arasında musikiyle ilgili bilgiler olduğu görülmektedir. 1952 yılında bir dersinde musikiyi öğrencilerine Valéry'nin tanımıyla aktarmış ve musikinin bir saray olduğundan bahsetmiştir (Miskioğlu, 2015, s. 45). Musikinin kendi içinde bir ses bütünlüğü olduğunu, haricî objelere yer vermediğini söylemiş; müzikle uğraşan kimseleri, sesleri yönetmesi bakımından ordu kumandanlarına benzetmiştir (Miskioğlu, 2015, s. 44).

Musiki meselesi, Miskioğlu'nun notlarında şahsiyetlerin anlatımında dikkati çeken bir mesele olmuştur. Yahya Kemal'i anlatırken özellikle onun musiki yanının ön safta olduğundan bahseder. Tanpınar'ın dersindeki bahsine göre eski edebiyattaki musiki, Yahya Kemal'in musiki yönünü pekiştirecek niteliktedir fakat Yahya Kemal'e örnek olacak nitelikte değildir (Miskioğlu, 2015, s. 100).

Kültür ve Dil

Türk toplumunda Tanzimat ile beraber başlayan medeniyet değişiklikleri neticesinde sosyal yaşamdaki denge zarar görmeye başlamıştır. Tanpınar'a göre, bozulan dengenin yeniden kurulabilmesi için diğer toplumlardan alınan maneviyata ait kültür değerleri, içinde bulunulan toplumun manevi değerleri ile uyuşmalıdır; denge ancak bu koşulda kurulabilir. Tanpınar bir Osmanlı evladı olduğu gibi aynı zamanda da Cumhuriyet'in aydın olarak adlandırdığı şahsiyetlerdendir. Bu yüzden neredeyse bütün eserlerinde medeniyet ve kültür meseleleri üzerine kafa yormuştur. Batı ve Doğu kültürü arasında kalmış olmasına karşın ne Batılılaşmayı tam manasıyla desteklemiş ne de Doğu kültürüne sıkı sıkıya tutunmuştur (Avcı & Gönüllü Taşkesen, 2012).

Dil meselesi Tanpınar'ın derslerinde sıkça değindiği konulardan birisidir. Baş problemi dil olarak görür. Şiiri, heykeli bile dilin birer malı olarak anlatmış, dile sahip çıkılması gerektiğini söylemiştir (Miskioğlu, 2015, s. 23). Yine Tanpınar'ın derslerinde dil meselesi milletin benliği olarak, halkın malı ve tarihi olarak anlatılmıştır; milletin özü dilinde kendini gösterir. Hatta Tanpınar, fikir hareketlerinin kaynağını dil hareketlerine bağlayarak öğrencilerine dilin ehemmiyetini de vurgulamıştır. Dilin önemini derslerde vurgularken aynı zamanda dilin tarih içerisinde geçirdiği değişimlere de yer vermiştir. Ona göre insanın değişmesi, beraberinde dilin değişimini de getirmiştir. Dil, Tanpınar'ın derslerinde mükemmel bir araç olarak yer bulmuştur. Sekizinci yüzyılda Orhun Metinleri'nden sonra

dilin geçirdiği merhaleler ele alınmış, dönemlere damga vuran kelimelerden örnekler verilmiştir (Miskioğlu, 2015, s. 25).

Derslerinde şekil ve dil unsurları üzerinde de duran Tanpınar; Fuzuli, Baki, Şeyh Galip gibi şairlerden yola çıkarak kültürü iletmeyi hedef edinir. Şiirin bir dış şekil sorunu olduğundan bahseder. Hatta bunu yalnızca eski edebiyat örneklemeleriyle yapmakla kalmaz, Batı edebiyatından da emsaller gösterir. Valéry'nin "Sonnet" şekli mucitlerine övgülerinden söz açarak Valéry'e göre insanın birtakım sınırlandırılmalara maruz kaldıkça kendini daha iyi kontrol edebileceğini söyler. Sözü geçen dış şekil unsurlarının yanında Nedim, Naili gibi isimlerden beyit örnekleriyle iç şekil unsurlarının varlığından söz eder (Alptekin, 2010, s. 105).

Derslerinde ele aldığı meselelerden bir tanesi de yeninin eski kültür ile birleştirilmesi fikridir. Tanpınar bu meseleyi özellikle son derslerinde daha çok işler. Ona göre değişim iki kültürü karşı karşıya getiren bir durum olarak değerlendirilir. Garplı kültür ve sanat, içimizde bir bütün olmaktan çok ikiye bölünmüş olarak yaşamıştır (Tanpınar'dan Aktaran Atiker, 2012, s. 101).

Tanpınar gençlerin şiire bakışına fazlaca ehemmiyet verir. Şiirdeki en büyük sorunumuzu ise vezin meselesi olarak değerlendirir. Derslerinde de Yahya Kemal'in aruzu millileştirdiğinden bahseden Tanpınar, Batı'nın vezne daima sahip çıktığını ancak bizim özellikle gençlerimizin vezni terk ettiğini belirtir. Ona göre kendi değerlerimize sahip çıkılmalı ve vezin yeniden harekete geçirilmelidir. Gençlere şiiri salt olarak öğretmek yerine vezinle beraber aşılamalı ve şiir, kültürümüzle bezenerek sanatımıza sahip çıkılmalıdır. Bu, küskün olduğumuz kültürel değerlerimizle barışmak için yol göstericimiz olacaktır (Tanpınar, 2006, s. 298).

Tanpınar yine bir dersinde kültür meselesinden bahsederken cemiyetimizin içinde bulunduğu durumu ele alır. Tanpınar'a göre bizim toplumumuzda iki taraf bulunur, biri Avrupa'ya doğru giderken diğer taraf ise tam aksi yöne gider. Tanpınar öğrencilerine bunu bir medeniyet kompleksi olarak anlatmıştır. Hatta psikolojide bulunan Oedipus kompleksi ile örtüştürmüştür. İçinde bulunulan durumu, bu kavramın toplumumuzda büründüğü hâl olarak değerlendirmiştir. (Miskioğlu, 2015, s. 106).

Tanpınar'a göre edebiyat önce yerli eserlerden öğrenilecektir. En büyük eleştirisi kendimizi beğenmediğimiz için, yerli eserleri okumadığımız için olmuştur. Edebiyatı öğrenmek istiyorsak evvela modernleşmeli ve kütüphaneler çoğalmalı, eksik yönümüz olan

kitapçılığımız giderilmelidir. Tanpınar yerli eserlerin az okunmasındaki eksikliği, tercüme eserlerin fazla olmasına dayandıran zihniyeti de eleştirmiştir. Ona göre eksiklik daima kendi bünyemizde aranmalıdır (Nayır, 1953, s. 67). Bizim bu bahiste eksiklerimizin nedeni kültür seviyemizin yeterli düzeyde olamamasıdır. Tabi ki ülkenin bütün illerinde orta mektepte eğitim gören tüm talebelerin yabancı dil eğitimi alması ve yabancı dili öğrenmesi şart koşulamaz ancak gerçekten yetişecek aydınlar için, tercüme eserlere hâkim olmak bir gerekliliktir (Tanpınar, 2006, s. 33).

Görülmektedir ki Tanpınar, öğrencileriyle kültür ve dil sorunlarını her fırsatta paylaşmış ve bu sorunların çözümü için de fikirler öne sürmüştür. Kendi eksiklerimizi belirlemeden eğitim ve kültürdeki geri kalışımızın faillerini başkaları olarak değerlendirmek, Tanpınar'a göre bizi hatanın içine daha çok çekecek; doğru yoldan uzaklaştıracaktır. Önce noksanlık nerede onu belirlemeli ve onun tamiri için yeni yollar aranmalıdır. Tanpınar, bunu bilhassa denemeleri ile mülakatlarında yeri geldikçe vurgulamıştır.

BÖLÜM IV

TARTIŞMA ve SONUÇ

Tartışma

Günümüzde birçok sorunun kökenine inildiğinde karşılaşılan kavram eğitim olmuştur. Bu durumdan hareketle, sorunların çözümü için teoriler geliştirilmektedir. Eğitim sistemi üzerine farklı fikirler ortaya atılmakta, her dönem yeni bir metot öğrencilere uygulanmakta ve bu fikirlerin başarı üzerindeki tesirleri denenmektedir.

Bazı araştırmacılar tarafından Tanpınar'ın yaşadığı yıllar ile günümüzdeki hayat şartlarının farklılık gösterdiği söylenmiştir. Ancak Tanpınar'ın eğitimle alakalı yıllar önce öne sürdüğü fikirler; bugünkü eğitimin, bilhassa edebiyat eğitiminin nasıl olması gerektiği ile ilgili yol gösterir niteliktedir. Eğitimde karşılaşılan sorunlarla ilgili doğru tespitlerde bulunabilmek için, Tanpınar'ın yıllar evvel eğitimle alakalı öne sürdüğü görüşleri değerlendirmek ve derslerinde kullandığı yöntemleri incelemek fayda sağlayacaktır. Bu fikirler bugün bile geçerliliğini sürdürmektedir, bunda Tanpınar'ın ileri görüşlü bir fikir adamı olmasının payı büyüktür.

Sonuç

Ahmet Hamdi Tanpınar; dili kullanmaktaki ustalığı, üslubu ile Türkçenin güzelliklerini gözler önüne sermesi, kültürümüzü yansıtmayı, yazarlarımıza örnek teşkil etmesi açısından önemli bir şahsiyettir. Ayrıca edebiyat eğitiminde kullandığı alışılmışın dışında tarzıyla, bize yeni ufuklar açması bakımından edebiyatımız için değerlidir. Eserleri, şahsiyeti, yaşama

tarzı, eserlerinde gizlenmiş olan zengin kültür birikimiyle edebiyatımızın önemli isimlerinden birisi olarak tanınmıştır.

Yapılan araştırmaların çoğu Tanpınar'ın eserleri üzerinde yoğunlaştırılmıştır fakat yıllarını edebiyat eğitimine harcamış bir şahsiyetin eğitim ve edebiyat eğitimi ile ilgili görüşleri ayrıntılarıyla değerlendirilmemiştir. Eğitime bakış açısı, diğer edebiyat eğitimcilerinden farklı olup olmadığı ve öğretimde klasik yöntemleri kullanıp kullanmadığı meselesi bu çalışmanın başlangıç noktası olmuştur. Bu araştırmada ortaya atılan tez, Tanpınar'ın uçsuz bucaksız fikir dünyasının eğitimci yanına yansması ve öğrencilerinin onun bu yönünden faydalanması olmuştur. Yani merak edilen, estetik ve sanatsal yönünün eğitimciliğiyle birleşip birleşmediğidir. Bu kapsamda Tanpınar'ın eserleri, günlükleri, mektupları, denemeleri, makaleleri, mülakatları, öğrencilerinin onun derslerinde tuttuğu notlar, Tanpınar ile ilgili düzenlenen sempozyumlar, yapılan araştırmalar ve öğrencilerinin Tanpınar üzerine görüşleri incelenmiştir. Bu çalışmalardan hareketle Tanpınar'ın edebiyat eğitimciliğiyle ilgili ulaşılan sonuçlar şunlardır:

Tanpınar'ın eğitim ile ilgili fikirleri değerlendirildiğinde Tanpınar'a göre Millî Eğitim için gerekli olan şeyler: eğitimi aşama aşama izlenecek bir program dâhilinde düzenlenmek, yurdu bölgelere ayırarak her bölgenin ihtiyaçları doğrultusunda bir eğitim planlaması yapmak, kalıplaşmış eğitim sisteminden ve soyut eğitimden uzaklaşmaktır. Ayrıca eğitim, aydın kesimden başlamalıdır. Eğitimin başarıya ulaşabilmesi için alanında uzmanlaşmış bir kadroya ihtiyaç vardır, lisedeki bir talebe dahi aydın statüsünde yetiştirilmelidir. Bizim en mühim meselelerimizden birisi olan yabancı dil meselesi, eğitim için büyük bir sorun teşkil eder ve bir an evvel halledilmelidir. Öğrencilere öğrenme tutkusunun aşılması başarı için ilk basamaktır. Eğitimdeki maddi sıkıntılar çözülmeli, Anadolu'da üniversiteler çoğaltılmalı ve üniversite öğrencilerine özel alanlar tertiplenmelidir.

Tanpınar'a göre iyi bir edebiyat eğitimcisi olabilmek için ise evvela dili iyi öğrenmek gerekir. Türkçeyi güzel kullanmak eğitimci olmanın ilk şartıdır. Lisede eğitimci olduğu yıllarda okumanın öneminden ve okullardaki kitap eksikliklerinden bahsetmiştir.

Tanpınar'ın derslerinde en çok dikkati çeken unsur, onun dağınık anlatımıdır. Bu mirasın ona hocası Yahya Kemal'den kaldığını söylemek mümkündür. Öğrencileri ise Tanpınar'ı gerçeğin aynası olarak değerlendirmiş ve Tanpınar'ın; hayatı, sanatla, kültürle birleştirerek bir anlatım sergilediğini belirtmişlerdir. Tanpınar, derslerinde tek konu üzerinden bir anlatımdan ziyade zihnindeki çağrışımları takip eden bir anlatım yolu seçmiştir. Anlatımı

önceden planlanmamış ve doğaçlamadır. Klasik öğretim yöntemlerinden uzak bir anlatımı vardır ve konularını sanat ile bütünleştirerek anlatır. Öğrencilerinin yararlanabileceği benzersiz bir kaynak ve eşsiz bir düşündürdür. Öğrencileri tarafından diğer hocaların değinemediği noktalara değinebilen bir anlatıcı olarak nitelendirilir. Kültürü benimseyen ve yaşayan bir öğreticidir. Konu seçiminde keskin hatları olmayan ve disiplin çerçevesinde bir anlatım benimsemeyen bir öğreticidir.

Bu çalışma neticesinde “hocalarının, eski - yeni edebiyat fikrinin, bilim adamı tarafının, estetik anlayışının, araştırmacı yönünün, değişim fikrinin” Tanpınar’ın edebiyat eğitimcisi kimliğini etkilediği sonucuna varılmıştır.

Tanpınar’a göre onun sanatı, hocalığı sayesinde yönünü belirler. Ona göre hoca olması, yenilikleri beraberinde getirmiştir. Öğrencilerine karşı sorumluluk hissetmesi ise dengeli yaşamasına yarar sağlamıştır. Sanatkârlığı, tüm vasıflarından önde gelir. Derslerindeki anlatım tarzında, seçtiği örneklerde ve dili kullanımında dahi bir sanatçı portresi çizdiği görülebilir. Kısaca, sanatı ve eğitimci kişiliği onun için birbirinden ayrılmaz niteliklerdir.

Hocalarının Tanpınar’ın edebiyat eğitimciliğine etkileri değerlendirildiğinde karşılaşılan ilk isim Yahya Kemal olacaktır. Yahya Kemal, Tanpınar için bir dönüm noktasıdır. Tanpınar, hocasını bir ölçüt seçmiş ve hayatının her alanına yansıtmıştır. Sanatında, hayata bakışında, eserlerinde, hatta yaşam tarzında olduğu gibi hocalığında da Yahya Kemal’i örnek almıştır. Ders işleyişinde en çok dikkati çeken özelliği olan dağınık ve çağrışım dolu anlatımı Yahya Kemal tesirinde olduğunu gösterir.

Tanpınar, Türkçe ve edebiyat öğretmenlerinin katıldığı bir kongrede divan edebiyatının lise programlarında yer almaması gerektiğini, edebiyat tarihi eğitimi verilirken bu müfredatın Tanzimat sonrasını içermesi gerekliliğini savunmuştur. Tanpınar, yıllarca edebiyat eğitimciliği yaptığı için eski edebiyat mevzusunu bir eğitim meselesi olarak ele almıştır. Öğrencilerin divan edebiyatını okuması ve anlaması için uygun şartlarda olmadığını belirtmiştir. Divan edebiyatı ile ilgili bu görüşlerini kısa bir zaman sonra değiştirmiş, divan şiirini önemseydiğini her fırsatta dile getirmiş ve derslerinde divan şiirinden örnekler sunmuştur. Ona göre millî unsurlarımız ve geleneğimiz silip atılamaz; eski şiir, faydalanılacak birçok değer içerir. Eski şiirin öğretimi noktasında ise eski şiirin kısımlara ayrılarak öğrencilere öğretilmesi görüşündedir. Eski şiir, muhtevasına göre sınıflandırılacak ve öğretimi bu yönde yapılacaktır. Tanpınar, yeni edebiyatı da kısımlara ayırmış, Tanzimat sonrası edebiyatını iki dönemde incelemiş ve derslerinde de bu şekilde anlatmıştır.

Tanpınar, bir dönemi ya da edebî türü öğretirken bu dönemin özelliklerine öğrencilerin kendilerinin ulaşmalarını sağlamıştır. Edebiyat eğitiminde örnekleme yöntemini fazlaca kullanmış ve bu yöntemin uygulanmasına en uygun eserleri seçmiştir. Bu anlatım tarzı derslerinde belirgin şekilde görülmektedir. Nesrin ve şiirin öğretimi için şairleri ve yazarları araç olarak kullanmış, türlerin gelişimini ve ortaya çıkışını aktarmıştır. Böylelikle daha kalıcı bir öğrenmeye ulaşabilmiştir. Tanpınar, önce eserleri ele almış ve metin üzerine yapılan eleştirilerle bir anlatım yolu izlemiştir. Eserleri oluşturan değerlerin, yaşam ile doğrudan bağlantılı olduğunu vurgulamıştır. Sosyal ortamın edebî eserlere yansıdığına değinmiş, öğrencilerine sunduğu örneklerde araştırmacı kimliği açıkça kendini göstermiştir. Derslerinde öğrencilerinin karşısına sıradan bir hocadan ziyade bir bilim adamı, bir sanatkar ya da bir araştırmacı olarak çıkmıştır.

Tanpınar'ın derslerini dinleyen her öğrenci onu anlayabilecek düzeyde değildir. Onu anlayabilmek belli bir kültür birikimini gerektirir. Derslerine, anlatacağı konu ile ilgili öğrencilerine kitaplar önererek başlar. Ayrıntılı biçimde bahsetme fırsatı bulamadığı konular ile ilgili kaynakları öğrencilerine sunması, anlattığı konuya hâkimiyetini gösterir niteliktedir. Tanpınar, edebiyat derslerindeki anlatım tarzıyla değerlendirildiğinde derslerinde en çok kullandığı yöntemlerden birinin mukayese yöntemi olduğu görülmektedir. Bu yöntemi zengin çağrışımlarla dolu üslubuyla birleştirmiştir. Edebiyatımızdan yazarları, Batı edebiyatındaki yazarlarla mukayese ederek anlatır. Anlatım tarzında her zaman dikkati çeken dağınık anlatım tarzı edebî şahsiyetlerin anlatımında da görülür. Edebî şahsiyetlerin anlatımında Tanpınar'ın en büyük yardımcısı, anlattığı şahsiyetin eserleri olmuştur. Çoğu dersinde, eserlerden yaptığı çıkarımlarla edebî şahsiyetleri anlatmıştır. Kalabalık sınıflarda ders vermek yerine alanını seçmiş öğrencilere hitaben ders anlatmış, öğrencilerinin zihinlerini alanın çeşitli konularına yöneltmiştir. Ayrıca yabancı dillere hâkim olması ve dili kullanımı dikkat çeker. Tanpınar, öğretmenliğiyle öğrencilerine örnek olmuş, öğrencileri de onun derslerini Tanpınar'ın farklı alanlardaki birikiminden yararlanabilme olanağı olarak görmüşlerdir.

Öğretiminde, edebiyat dışındaki sanat dallarına da yer vermiştir. Derslerinde yer alan meselelerden bir tanesi şiirin doğmasında ve gelişmesinde büyük etkisi olan musikidir. Şiirin öğretiminde musikiden yararlanmıştır. Kültür meselesi ise yeni ve eski kültürün birleştirilmesi noktasında derslerinde yerini almıştır. Tanpınar'a göre eğitimdeki eksikliğimizin kaynaklarından birisi de kültür eksikliğidir.

Çalışma kapsamında yapılan tüm değerlendirmelerin yanında; “Tanpınar’ın derslerinde tutulan notlar, öğrencilerinin Tanpınar hakkındaki görüşleri ve Tanpınar’ın eğitim üzerine fikirleri” bu araştırma için önemli ölçüde bilgiye ulaşmakta yarar sağlamıştır. Tüm incelemeler neticesinde özet olarak aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

1- Edebiyatımızın usta kalemlerinden birisi olan Ahmet Hamdi Tanpınar; eserleriyle, kişiliğiyle, sanatçı kimliğiyle ön plana çıkmış ve pek çok edebî şahsiyete önderlik etmiştir. Edebiyat dünyasında bu özellikleriyle tanınan Tanpınar, bu araştırma dâhilinde eğitimci kimliğiyle yer bulmuş ve edebiyat eğitimcisi olarak değerlendirilmiştir.

2- Lise ve üniversite kademesinde edebiyat öğretmenliği yapan Tanpınar, derslerinde düzenli bir hoca portresi çizmez. Dağınık anlatım tarzıyla dikkati çeker ve bu dağınık anlatımın arkasında onun özgün anlatım tarzı gizlidir. Bu tarzla öğrencilerini farklı düşünce dünyalarına götürür. Anlatım yönteminde, Tanpınar’ın hocası Yahya Kemal’in izlerini görmek mümkündür.

3- Tanpınar, edebiyat eğitimi müfredatı üzerine görüşlerini zaman zaman beyan etmiş ve öğrencilerin daha kalıcı bir öğrenme şekline ulaşabilmeleri için eğitim toplantılarında fikirlerini sunmuştur.

4- Tanpınar, Millî Eğitim meselesine her zaman önem vermiş ve eğitim planlaması için gerekli hususların değerlendirmesini yapmıştır. Tanpınar’a göre dil, eğitim için ön koşuldur. İyi bir eğitimci olmaya giden yol Türkçeyi güzel kullanmaktan geçer.

5- Eğitimci yönü farklı unsurlar tarafından şekillendirilen Tanpınar, bilgiyi öğrencilerine hazır olarak sunmamış; onları sorgulamaya yönlendirmiştir. Edebî dönemlerin ve edebî şahsiyetlerin anlatımında örnekleme ve karşılaştırma yöntemlerini fazlaca kullanmıştır. Derslerinde sanatının, araştırmacı kişiliğinin yansımaları görülmüş; sınıfta zaman zaman bir sanatçı, zaman zaman da bir bilim adamı olmuştur. Tanpınar bu yönüyle, klasik öğretmen tanımlamasının dışına çıkmıştır.

6- Zihninde eşsiz bir kültür hazinesi barındıran Tanpınar’ı dinleyen her öğrencisi onu kolaylıkla anlayabilecek kapasitede değildir. Öğrencilerinin onu anlayabilmesi için kültür hususunda belirli aşamalardan geçmesi gerekir; Tanpınar, ancak o zaman tam manasıyla anlaşılmış olacaktır.

7- Tanpınar’a göre edebiyat öğretimi yalnızca sınavlardan geçer not alınmasına yarayacak nitelikte değildir. Edebiyat öğretimi, insanın edebiyattan öğrendiklerini içselleştirmesiyle

olacaktır. Bunu her eğitimcinin başaramadığı kaçınılmaz bir gerçektir. Çağdaşlarıyla kıyaslandığında Tanpınar çok farklı bir eğitimci kimliğiyle karşımıza çıkar. Kişiliğiyle, hayatıyla, sanatıyla, eserleriyle, zengin kültürüyle, çevresindekilerden ayrılır. Kendisini eleştirenlere aldırmadan değişik anlatım tarzıyla derslerini sürdürür. Belki de disipline sığmaz bir hoca olarak karşımıza çıktığı için hâlâ hafızalardan silinmemiştir. Hatta eserlerindeki sanat deryasının kapılarını derslerinde aralamıştır. Öğrencileri, hocalarının birikiminden faydalanabilmek için tüm dikkatleriyle derslerini takip etmişlerdir. O, hiçbir zaman kendi tabiriyle belirttiği metotlu cahillerden olmamıştır çünkü hocalığının onu sevk ettiği araştırmacı kimliğiyle ön plana çıkmıştır. Sanatkârların izinden gitmek isteyeceği bir hülya adamı olan Tanpınar'ın kültür zenginliğinin, dili kullanmadaki benzersizliğinin, bilimsel yönünün eğitim hayatına da yansıdığı bu çalışma neticesinde saptanmıştır.

KAYNAKLAR

- Ak n,  . F. (1960). "Ahmet Hamdi Tanpınar". *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, (12), 1-32.
- Alptekin, T. (2008). Hocam, ustam: Ahmet Hamdi Tanpınar. A. Uçman & H. İnci (Ed.), *“Bir g l bu karanlıklarda” Tanpınar  zerine yazılar içinde* (s. 372-375). İstanbul: 3 F.
- Alptekin, T. (2010). *Ahmet Hamdi Tanpınar bir kültür, bir insan*. İstanbul: İletiŐim.
- Ataç, N. (2014). *Okuruma mektuplar - Prospero ile Caliban*. İstanbul: Yapı Kredi.
- Atiker, M. (2012). Ahmet Hamdi Tanpınar’ın edebiyat eleştirisi anlayışı. *TYB Akademi Dil Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi Ahmet Hamdi Tanpınar*, 1(5), 93-117.
- Atış, S. M. (2011). * a daŐ Türk hikâyesinde semantik yapı Tanpınar’ın Abdullah Efendi’nin rüyalarındaki hik yelerinin tahlili*. İstanbul: Dergâh.
- Avcı, N., & Gönüllü Taşkesen, C. (2012, Ocak). *Ahmet Hamdi Tanpınar’da Doğu- Batı yaklaŐımı*. Ahmet Hamdi Tanpınar Günleri Sempozyumu’nda sunulmuş bildiri, Keçiören Belediyesi, Ankara.
- Aydın, M. (2010). *Kayıp zamanın izinde Ahmet Hamdi Tanpınar*. İstanbul: Doğu Batı.
- Aytaç, G. (2003). *Genel edebiyat bilimi*. İstanbul: Say.
- Ayvazog lu, B. (1996). *Geleneg n DireniŐi*. İstanbul: Ötüken.
-  etin, N. (2006). Ahmet Hamdi Tanpınar’ın şiiri. *Hece Aylık Edebiyat Dergisi  rafta Bir Süreklilik Arayışı Olarak Ahmet Hamdi Tanpınar  zel Sayısı*, (61), 150-170.
- Dıranas, A. M. (2008). Tanpınar. A. Uçman & H. İnci (Ed.), *“Bir g l bu karanlıklarda” Tanpınar  zerine yazılar içinde* (s. 89-90). İstanbul: 3 F.

- Dirin, İ., Anar, T., & Özdemir, Ş. (2002). *Ahmet Hamdi Tanpınar - mücevherlerin sırrı - derlenmiş yazılar, anket ve röportajlar*. İstanbul: Yapı Kredi.
- Doğan, M. (2012). Talebesinden mükemmel bir Tanpınar monografisi: “bir hülya adamının romanı”. *TYB Akademi Dil Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi Ahmet Hamdi Tanpınar*, 1(5), 170-173.
- Doğan, M. (2012a, Ocak). *Cumhuriyet aydını olarak Tanpınar*. Ahmet Hamdi Tanpınar Günleri Sempozyumu’nda sunulmuş bildiri, Keçiören Belediyesi, Ankara.
- Emil, B. (2008). Ahmet Hamdi Tanpınar. A. Uçman & H. İnci (Ed.), “*Bir gül bu karanlıklarda*” Tanpınar üzerine yazılar içinde (s. 121-126). İstanbul: 3 F.
- Enginün, İ. (2006). Tanpınar’ı düşünürken. *Hece Aylık Edebiyat Dergisi Ârafta Bir Süreklilik Arayışı Olarak Ahmet Hamdi Tanpınar Özel Sayısı*, (61), 84-86.
- Enginün, İ., & Kerman, Z. (2000). *Mehmet Kaplan hayatı ve eserleri*. İstanbul: Dergâh.
- Enginün, İ., & Kerman, Z. (2013). *Günlüklerin ışığında Tanpınar’la baş başa*. İstanbul: Dergâh.
- Erdoğan, M. (2009). *Bir eleştirmen olarak Ahmet Hamdi Tanpınar*. İstanbul: Dergâh.
- Gadamer, G., Kuhn, H. & Nietzsche F. (2002). *Edebiyat nedir?* (Ş. Çoraklı & A. Sarı, Çev.). İstanbul: Babil.
- Güven, G. (2014). *Tanpınar’dan ders notları*. İstanbul: Dergâh.
- Hisar, A. Ş. (2008). Ahmet Hamdi Tanpınar: “yaz yağmuru”. A. Uçman & H. İnci (Ed.), “*Bir gül bu karanlıklarda*” Tanpınar üzerine yazılar içinde (s. 56-57). İstanbul: 3 F.
- İnci, H. (2010). Tanpınar olmak. A. Uçman ve H. İnci (Ed.), *Ahmet Hamdi Tanpınar* içinde (s. 81-93). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- İnci, H. (2012). *Ahmet Hamdi Tanpınar - Tanpınar zamanı - son bakışlar*. İstanbul: Kapı.
- İyem, N. (2008). Tanpınar. A. Uçman & H. İnci (Ed.), “*Bir gül bu karanlıklarda*” Tanpınar üzerine yazılar içinde (s. 91-92). İstanbul: 3 F.
- Kahraman, A. (2012). Orhan Okay’la Ahmet Hamdi Tanpınar üzerine. *TYB Akademi Dil Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi Ahmet Hamdi Tanpınar*, 1(5), 159-168.

- Kahraman, H. B. (2000). Yitirilmemiş zamanın ardında: Ahmet Hamdi Tanpınar ve muhafazakâr modernliğin estetik düzlemi. *Doğu-Batı Düşünce Dergisi (Türk Düşünce Serüveni: Araftakiler)*, 3(11), 9-43.
- Kaplan, M. (1983). *Tanpınar'ın şiir dünyası*. İstanbul: Dergâh.
- Kaplan, M. (2007). *Şiir tahlilleri 2 Cumhuriyet Devri Türk şiiri*. İstanbul: Dergâh.
- Kaplan, M. (2008). Ahmet Hamdi Tanpınar ve güzel eserin üç temeli. A. Uçman & H. İnci (Ed.), “*Bir gül bu karanlıklarda*” *Tanpınar üzerine yazılar* içinde (s. 174-176). İstanbul: 3 F.
- Kavcar, C. (1999). *Edebiyat ve eğitim*. Ankara: Engin.
- Kerman, Z. (2007). *Tanpınar'ın mektupları*. İstanbul: Dergâh.
- Kocagöz, S. (2008). Ahmet Hamdi Tanpınar hocam. A. Uçman & H. İnci (Ed.), “*Bir gül bu karanlıklarda*” *Tanpınar üzerine yazılar* içinde (s. 358-361). İstanbul: 3 F.
- Meriç, Ü., & Karışman, S. Ü. (2006). *Ahmet Hamdi Tanpınar ebediyetin huzurunda*. İstanbul: Etkileşim.
- Miskioğlu, A. (2015). *Tanpınar'dan notlar yeni Türk edebiyatı tezli sertifika ders notları (1952)*. İstanbul: Dergâh.
- Nayır, Y. N. (1953). *Edebiyatçılarımız konuşuyor*. İstanbul: Varlık.
- Okay, O. (1991). *Kültür ve edebiyatımızdan*. Ankara: Akçağ.
- Okay, O. (2000). *Ahmet Hamdi Tanpınar*. İstanbul: Şule.
- Okay, O. (2006). Kaderin eşiğinde Tanpınar. *Hece Aylık Edebiyat Dergisi Ârafta Bir Süreklilik Arayışı Olarak Ahmet Hamdi Tanpınar Özel Sayısı*, (61), 8-16.
- Okay, O. (2010). *Bir hülya adamının romanı Ahmet Hamdi Tanpınar*. İstanbul: Dergâh.
- Okay, O. (2010a). Zamanın içinde ve dışında bir hayat hikâyesi. A. Uçman & H. İnci (Ed.), *Ahmet Hamdi Tanpınar* içinde (s. 15-38). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Okay, O. (2012). Ahmet Hamdi Tanpınar biyografisi. *TYB Akademi Dil Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi Ahmet Hamdi Tanpınar*, 1(5), 11-19.
- Orakçı, C. (2003). *Türk düşünce ufukları A. Hamdi Tanpınar*. Ankara: Alternatif.

- Önberk, N. (1986). Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Mahur Beste, Huzur ve Sahnenin Dışındakiler romanlarında millî kültür ve meselelerine bakışı. <http://earsiv.sehir.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11498/10965/001581355010.pdf?sequence=1> sayfasından erişilmiştir.
- Öz, A. (2012). Ayrı ufukların refakati: İbnülemin Mahmud Kemal İnal ve Ahmet Hamdi Tanpınar. *TYB Akademi Dil Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi Ahmet Hamdi Tanpınar*, 1(5), 55-78.
- Özkırımlı, A. (2008). Olağanüstü bir öğretici, şair, hikâyeci ve romancı. A. Uçman & H. İnci (Ed.), “Bir gül bu karanlıklarda” Tanpınar üzerine yazılar içinde (s. 250-252). İstanbul: 3 F.
- Sağlık, Ş. (2006). Bir şahsi nizamın peşinde estetiği ve felsefeyi arayan adam: Ahmet Hamdi Tanpınar. *Hece Aylık Edebiyat Dergisi Ârafta Bir Süreklilik Arayışı Olarak Ahmet Hamdi Tanpınar Özel Sayısı*, (61), 204-231.
- Su, H. (2006). Rüya gören öyküler. *Hece Aylık Edebiyat Dergisi Ârafta Bir Süreklilik Arayışı Olarak Ahmet Hamdi Tanpınar Özel Sayısı*, (61), 133-149.
- Şevki, A. (2006). Toplumumuza bakış açısı ve siyasi duruşu yönünden Ahmet Hamdi Tanpınar. *Hece Aylık Edebiyat Dergisi Ârafta Bir Süreklilik Arayışı Olarak Ahmet Hamdi Tanpınar Özel Sayısı*, (61), 93-98.
- Tağızade Karaca, N. (2005). *Ahmet Hamdi Tanpınar ve mûsiki*. Ankara: Hece.
- Tanpınar, A. H. (1930). Şiir hakkında. *Görüş Mecmuası*, 1(1), 18-23.
- Tanpınar, A. H. (2003). *19. asır Türk edebiyatı tarihi*. İstanbul: Çağlayan.
- Tanpınar, A. H. (2004). *Beş şehir*. İstanbul: Dergâh.
- Tanpınar, A. H. (2005). *Edebiyat üzerine makaleler*. İstanbul: Dergâh.
- Tanpınar, A. H. (2005a). *Huzur*. İstanbul: Dergâh.
- Tanpınar, A. H. (2006). *Yaşadığım gibi*. İstanbul: Dergâh.
- Tanpınar, A. H. (2011). *Yahya Kemal*. İstanbul: Dergâh.
- Tanpınar, A. H. (2012). *Saatleri ayarlama enstitüsü*. İstanbul: Dergâh.
- Tanpınar, A. H. (2016). *Hep aynı boşluk - denemeler mektuplar röportajlar*. İstanbul: Dergâh.

- Tecer, A. K. (1930). Kronik eski ve yeni edebiyat. *Görüş Mecmuası*, 1(2), 96-107.
- Toprak, S. (2013). *Tanpınar'ın divan şiirine bakışı nasıldı?*.
<https://www.dunyabizim.com/mercek-alti/tanpinarin-divan-siirine-bakisi-nasildi-h14345.html> sayfasından erişilmiştir.
- Törenek, M. (2012). *Başka hayatlar peşinde Tanpınar'ın romanları üzerine bir inceleme*. İstanbul: Kitabevi.
- Türinay, N. (2006). Ahmet Hamdi Tanpınar: 1932 öncesi ve sonrası. *Hece Aylık Edebiyat Dergisi Ârafta Bir Süreklilik Arayışı Olarak Ahmet Hamdi Tanpınar Özel Sayısı*, (61), 77-84.
- Türk Dil Kurumu. (2011). Türkçe sözlük. Ankara: TDK.
- Uçan, H. (2008). *Dilbilim, göstergebilim ve edebiyat eğitimi*. Ankara: Hece.
- Uçman, A. (2012). Ölümünün 50. yılında Tanpınar'ı hatırlamak. *TYB Akademi Dil Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi Ahmet Hamdi Tanpınar*, 1(5), 21-37.
- Uçman, A. (2013). *Edebiyat dersleri - Ahmet Hamdi Tanpınar*. İstanbul: Dergâh.
- Uğurcan, S. (2003). *Doğumunun 100. yılında Ahmet Hamdi Tanpınar*. İstanbul: Kitabevi.
- Uğurcan, S. (2007). *Yirmi yılın ardından Mehmet Kaplan*. İstanbul: Dergâh.
- Urgan, M. (2008). Kadın dırdırı dinlememek için bekâr kaldım. A. Uçman & H. İnci (Ed.), *"Bir gül bu karanlıklarda" Tanpınar üzerine yazılar içinde* (s. 571-572). İstanbul: 3 F.
- Yalçınova, Ö. (2014). *Hocamız Tanpınar, dersimiz edebiyat*.
<https://www.dunyabizim.com/kitap/hocamiz-tanpınar-dersimiz-edebiyat-h15936.html> sayfasından erişilmiştir.
- Yener, A. G. (2006). Tanpınar'daki biz - bizdeki Tanpınar. *Hece Aylık Edebiyat Dergisi Ârafta Bir Süreklilik Arayışı Olarak Ahmet Hamdi Tanpınar Özel Sayısı*, (61), 87-92.
- Yetiş, K. (2010). Edebiyat tarihçiliğimiz ve Ahmet Hamdi Tanpınar. A. Uçman & H. İnci (Ed.), *Ahmet Hamdi Tanpınar içinde* (s. 183-205). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.

Yıldırım, E. (2012). Ahmet Hamdi Tanpınar'ın en büyük romanı: günlüklerin ışığında Tanpınar'la baş başa. *TYB Akademi Dil Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi Ahmet Hamdi Tanpınar*, 1(5), 174-181.

Yıldız, F., & Gök, N. (2016). Ahmet Hamdi Tanpınar'ın eğitim ve toplum ilişkisine dair bazı tespitleri. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(6), 269-277.

EKLER

EK-1

Tanzimat'ta Tiyatro

Tanzimat yazarları her işi gördükleri gibi tiyatroyu da kolay zannettiler. Tiyatro, konuşma idi; o hâlde konuşmayı yazmak ve eksik olan bir tiyatroyu kurmak lâzımdı. Fakat tiyatronun kendine mahsus bir konuşması vardı İkinci mesele, hayat ve insan üzerine düşünmek lâzımdı. Tanzimat'a kadar bu mesele üzerinde durulmamıştı. Tanzimat, bir de millete meseleler bulmaktı. Bunu bu kadar kolay bulamazdık; onun için icada kalktılar. Konuşma da boş olamazdı, onun içini doldurmak lâzım gelirdi; bu da kolay değildi. *İntibah*'ta Kemal, konuşmanın üstünden atlar, *Cezmi*'de biraz buluruz. O devir tiyatro eserlerinde bu görülür. *Celaleddin Harzemşah*'ta da bu böyledir. Tiyatro dili yerine Tanzimat yazarları ekser hikâye, roman dilini kullandılar.

XVI. yüzyılda tiyatronun zuhuru insan muammasından, insanın obje oluşundan çıkmıştır. Tanzimat'a kadar bu yok; "Ben neyim?" suali bulunmaz. XVIII. asırda bu soruyu Şeyh Galib'de buluyoruz; fakat filozofî yolu ile değil, şiir yolu ile. Bunu bir de Nâbî'de görürüz. Bunlar bizim hayat hakkındaki ilk suallerimizdir. Bu devre kadar bir hazırlık, bocalama devresi vardır. Rus edebiyatı da Puşkin'e kadar bocalar.

İkinci büyük mesele nazım meselesidir. Avrupa'ya yöneldiğimiz zaman dilimiz güvenilir hâlde değildi, bir dil meselesi vardı. Avrupa'da tiyatro nazım ile başlamıştı. XVII. Asırda Avrupa'ya yönelseydik manzum tiyatro ile karşılaşırđık. Romantizmle nesir oldu tiyatro dili. Tiyatronun dilinin mensur olacağında Şinasi ile Namık Kemal, zerre kadar şüphe etmediler. Bunların ikinci bir tercihleri: drama kaçan mevzuları aldılar. Bu, Shakespeare'in tesirini gösterir. Bir kültürün en güç, en sonra alınabilecek tarafı klasik ve saf olan tarafıdır. Bizim edebiyatımız bu tecrübeyi bir defa denemişti; Şeyhî ile bizim edebiyatımız da klasikleşir; ondan evvelki hazırlık devresinde kendini yeniden yaratır. Klasik az ve öz ile iktifa etmektir. Racine saftır, Shakespeare ise geniştir. İstanbul'da görülen ilk piyesler Shakespeare ile Goldoni idi.

Diğer bir mesele şiirimizin normal dile ermemesi idi. Namık Kemal mazmunlardan kurtulamamıştı, eskiye bağlıydı.

Bir diğer mesele de, biz Tanzimat'ta romantizme yöneldiğimiz zaman Avrupa'da natüralizmin dili nesirdi ve realizm ile natüralizm yaygındı. Bunun için Shakespeare'in bir sözünden faydalandılar. "Şiir ile nesir karışabilir." Bundan sonra insanı yaratmayı denediler;

Namık Kemal *Vatan yahut Silistre*'de Abdullah Çavuş'u bazı cümleleri tekrar etmek yönünden, yarattı.

Bizde ilk otantiklik (ayniyyet) meselesini ele alan Şinasi'dir. *Şair Evlenmesi* ihtilale kadar gittiği gibi, bir Şarklı ile Garplının alay etmesidir.

İkinci bir mesele heyecandı. Bunu *Vatan Yahut Silistre*'de, zulmü ise *Gülrihal*'de görürüz. *Âkif Bey*'de "Dilrubâ" fikri tekrar ortaya çıkar. Namık Kemal tiyatroyu öğrenmemişti. Bunlar milletin psikolojisini yaratmaya kalktılar. Namık Kemal millet aşkı duyuyordu, fakat ifade edemiyordu. Buna alışmalıydı. Namık Kemal'in bazı saplantıları olmasına rağmen kafası iyi işler. O, kurtuluş çaresini bir düşüncede buldu. Diğer bir saplantısı Avrupalılaşmaya alışmaktı. Kemal'in en çok üzerinde durduğu, edebiyat malzemesini koymaktı. *Kara Belâ*'da halk mitini değerlendirir, ortaya çıkarır. Diğer yaptığı şey biyografiden tiyatro çıkarmasıdır: *Celâleddin Harzemşah*. Namık Kemal'de hayatın kendisi, sırları yoktur; düşünce ile heyecanı birleştirmeye kalkar. Shakespeare'den beri modern tiyatronun hedefi, en kıymetsiz ve basit meselelerden en elzem olanını çıkarmaktı. Bizde de bir nevi bu yapılmaya çalışıldı.

Namık Kemal'in tiyatrolarında ortaya koymak istediği vak'alar:

1. İhanete hazır kadın: *Âkif Bey*;
2. Bir medeniyetin ortaya konması: *Celâl*;
3. İsyan Fikri: *Gülrihal*;
4. *Fatalisme* ile gaflet fikri: *Kara Bela* (Uçman, 2013, s. 137-138).

EK-2

Edebiyat-ı Cedide ve Tevfik Fikret

Edebiyat-ı Cedide’yi içine hapsolmadan okumak lâzımdır. Bu nesilde bir tahsil meselesi vardır ve diğer meselelerden farklıdır. Tahsil meselesi vardır ve diğer nesillerden farklıdır. Tahsil meselesi çok mühimdir. Bu nesil “Ben Avrupalı gibi yaşayacağım.” der. Bunun asabiyetini taşır.

Tesir, edebiyatta çok mühimdir. Tanzimat Edebiyatı eski üzerine kurulmuş Garplı aşığı bir edebiyattır. Bu edebiyatın meyli romantiğe doğrudur. Servet-i Fünuncular biraz daha kendi devirlerinin içindedirler. Edebiyat-ı Cedide şiiri örnek olarak iki iç içe cereyanın karşısında bulunuyordu. Parnasizm ve sembolizm [Servet-i Fünun şiirlerinde, önce kendilerinden evvel iki nesil (Hamid’in romantizmi, Rezaizade Ekrem’in lirikizmi Muallim Naci’nin saf lisanı), sonra Fransız edebiyatı ve en sonra eski edebiyatın tesiri vardır].

Edebiyatı her yenilik, taklidi doğurur. Taklit ise önce dili değiştirir.

Parnas: İlâhların, sanat perilerinin yaşadığı yerdir. Parnasizm realizmin, romantizmin bir şubesidir. Pek parlak bir ekol değildir. Sanat, şekil olmalıdır. Şekil mükemmeliyeti. Romantizm “ben”den ibarettir. Parnaslar “ben”den daha uzaklaşan, daha objektif daha sağlam şekilli olanlardır. 1844 - 50’den itibaren küçük parnasyenler doğmuştur (François Coppee, Heredia vs.) Tevfik Fikret bunun tesirindedir. Parnas göz sanatına ve ahenge bağlıdır.

Sembolistler ise yeni bir şey getirdiler. Müzikten ilham almaya başladılar. Her iki ekol de edebiyatı tehdit etmeye başladı. Parnasyenler edebiyattan beni çıkarmakla buna başlar. Fikret’te gördüğümüz sembolizmin çıkmasına sebep de budur. İkinci sebebi de sansürdür. Sembolistler natüralizme ve parnaslara bir nevi cephe almış gibiydiler. Hulyalı olmak istiyorlardı.

Edebiyat-ı Cedide’den evvel Tanzimat Edebiyatı başlar başlamaz resim modası geldi ve müzik değişti.

Edebiyat-ı Cedide’de resim kuvvetle hâkim oluyor. Dil yeni bir şekilde yoğrulmaya başlamıştır.

Edebiyat'ı Cedide şiirinin kendine mahsus bir bedbinliği, kanatları kırılmış bir bedbinliği vardır. Bu Fikret'te *Bovarysme* şeklinde görülür. Cenap'ta bu Bovarysme estetikdir. Cenap güzele kaçır, orada yaşır.

Hikâyenin Şiir Üzerine Tesiri

Tanzimat'tan itibaren mevzulu şiir başladı. Edebiyat-ı Cedide bu mevzuları genişletecektir. Bu hikâye fikri, şiiri iki şeye götürecektir. Konuşma diline ve sosyal'e.

Bunun yanı başında bir peyzaj zevki başlayacaktır. Resme meyyal şiirde peyzaj fazlaşır.

Fikret 4 büyük esere sahiptir. Rubâb-ı Şikeste, Halûk'un Defteri, Şermin, Tarih-i Kadim ve Molla Sırat'a Cevap. Şermin en son eseridir.

Rubâb-ı Şikeste bir tek eser değildir. Halûk'un Defteri, Fikret'teki kompozisyonu gösteren bir eserdir. Fikret, icra kuvveti olan bir şairdir. Sanatı irâdidir.

Fikret, temiz işi seven insandır. İntizam fikri var. Kuvvetli, asabî, alingan, hiddetli, biberli kokulu (küfürlü) konuşan bir tip. Babası orta hâlli memur. Fikret jesti seviyor. Bir nevi iffet hissi var. Kendisini hafife alamıyor, alay edemiyor, cynsme'i var.

Fikret, önce dil peşindedir. Bu dil meselesinde her zaman haklı ve muzaffer değildir. Estetiğini irade ile ağırlştırır, hatta berbat eder. Fakat dili mükemmel şekilde anlar. Dilde bir basamak kaydetmiştir. Kompozisyon fikri hâkimdir, kendi kendisine olan vicdanî tartışması, saflığı vardır. (Purisme: Safçılık) ihmâl etmez.

Fikret'in manzumesinde son, gelecektir.

Kafiye sağlam (şekil fikri).

“Nazım edilmiş ve tanzim edilmiş şiir” çalışmasının programıdır. Fikret'in sanatı bir zanaat, işçilik hissini verir.

Hikâye ve tiyatroya gidişten doğan garip bir realizmi vardır. Şuurlu olarak dile bir istikamet vermek ister. Fikret, yeni doğmuş münevver, küçük bir burjuva zihniyetinin çocuğudur. Dersin Yapıldığı Tarih: 14 Mart 1957 (Güven, 2014, s. 44-46).

EK-3

Modern Şiire Doğru

Modern edebiyatta yeni akımlar görülüyor. İki türlü:

1. Yeni semboller getirdi. Daha doğrusu yeni şekiller. Eşyanın tasviri bırakıldı. Eşya hâletiruhiye yapılıyordu artık. Şairin bir asma yaprağını sabahla birleştirip kendisi yapması bir “association”dur. [teşrik, iştirak, teselsül]: “Yaprak ateş oldu, kuş da yakut”...

Biz bilerek veya bilmeyerek bir mutabakatlar serisi taşıyoruz içimizde. Şairin dil vaziyetini Bergson güzel “crée eder” [yaratır].

2. Nazariye: İşçilik nazariyesi. Valéry’nin fikri...

Valéry: “Rüyasını dahi anlatacak adam, son derece uyanık olmalıdır.”

Mallarmé: Şiir fikirle değil, kelimelerle yazılır.” der.

Rüya, dikkatimizin en az olduğu hâldir. Burada dikkat tahlildir.

Şiirde ilk merhale hâlin nağme ve ritme geçmesidir.

Yahya Kemal, anlatmak istediğini göz önünden ayırmaz. Valéry fikrî şairdir. Valéry psikolojik hâlleri kabul etse de sadakat göstermez. Buna rağmen şiir yapıyor, ama başka türlü. Valéry ve mektebin şiirini okursak, gayrimevcudun üzerinde bir ameliye yapmış oluruz. “Suların sesi değişti ve bana akşamdan bahsediyorlar.”: Objesiz bir şey bu.

“Membaların sesi değişti ve bana akşamdan bahsediyorlar”... Valéry’de benlik hem kendisidir hem bütün kâinattır. Kısaca kâinat kendisinin bir parçası oluyor. Bergson bahsinde gördüğümüz “hipnoz”, Valéry’i buluyor.

Modern şiire varmadan lisan bir tecrübe daha yapıyor. Musikinin genişliği keşfedilince ritim ikinci plana düştü. Ritim musiki değildir. Çünkü çok fazla tayin eder. Ritim, evvelden hazırlanmış bir şey...

Modern şiirden önce bu müzikal şiir vardır. Musikideki sesle şiirin sesinin farkı: Bir göle çakıl taşları atalım, birer birer dibine düşer; gül yaprakları atalım, yüzer. İşte ses böyle.

Her musiki dinleyenin bir mukavelesi vardır. Gayrimevcudun telkinlerini kabul etmek mukavelesi... Rosseau’nun *İçtimai Mukavele*’si gibi bu da estetik bir mukavele.

Musikiye ulaşmak için şekilden, kalpten vezinden kopuyoruz.

Eski sanat kadrolarının iflası devrindeyiz.

Ama bugün insan, bütün mazisiyle beraberdir. İnsan hiçbir şeyi unutmamaya mahkûmdur. Şiirde de öyle. Şiirde hiçbir şeyi unutamıyoruz. Musiki de öyle. İnsan çok biliyor bugün. Osmanlı İmparatorluğu'nun tek şiiri vardı. Yalnız kendisiydi. Başkasını kabul etmezdi. Şiirde olan her hareket tekrar bizi dile getirir. Soupault ve Cocteau Türkiye'ye gelmişlerdir. [Soupault, Tanpınar'la arkadaşlık yapmıştır.] Cocteau, "Siz dünyanın en bahtiyar adamlarısınız; çünkü yeni bir dil yapıyorsunuz." demiştir.

İnsan değiştiği müddetçe, her değişmesinde dile bakıyor. Kâinata ilk, gözle girilir. Göz, tablo; tablo, göz... Ve bıkıldı sonunda... Ve ondan sonra içe dönüldü: Ve yeni bir dil...

Dil görüldüğü gibi yekpare bir şey değildir.

Her sanatkâr dilini kendisi yapar. Her şeye dilden başlanır. 17 NİSAN 1952 (Miskioğlu, 2015, s. 56-58).

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR..